

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ
ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ»

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ & ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

**ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΛΑΧΑΚΗΣ**

ΘΕΜΑ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

*«Οι εκπαιδευτικές αντιλήψεις στην «Πολιτεία» του
Πλάτωνα και ο σύγχρονος τρόπος εκπαίδευσης.»*

*"The Educational Concepts in Plato's Republic and the
modern educational system".*

**ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΔΡΑΚΩΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ-ΜΑΡΙΑ
Α.Μ.: 7573112200035**

ΑΘΗΝΑ 2024

Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών, Φιλοσοφική
σχολή, Τμήμα Φιλοσοφίας

Copyright © Δρακωτού Ελευθερία Μαρία, 2024.

Αθήνα, Απρίλιος 2024

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All Rights reserved

Εθνικόν και Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φιλοσοφίας, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Φιλοσοφία», Ειδίκευση: Ιστορία της Φιλοσοφίας και των Ιδεών

Διπλωματική εργασία για την απόκτηση Διπλώματος Μεταπτυχιακών Σπουδών στην ειδίκευση: « Ιστορία της Φιλοσοφίας και των Ιδεών».

ΘΕΜΑ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

«Οι εκπαιδευτικές αντιλήψεις στην «Πολιτεία» του Πλάτωνα και ο σύγχρονος τρόπος εκπαίδευσης».

“The Educational Concepts in Plato’s Republic and the modern educational system”.

Επιβλέπων καθηγητής: Γεώργιος Βλαχάκης, Επίκουρος Καθηγητής Ε.Α.Π.

Μέλη Τριμελούς Εξεταστικής Επιτροπής

Γεώργιος Βλαχάκης, Επίκουρος Καθηγητής Ε.Α.Π.

Γεώργιος Αραμπατζής, Καθηγητής Βυζαντινής Φιλοσοφίας Ε.Κ.Π.Α

Ευάγγελος Πρωτοπαπαδάκης, Επίκουρος Καθηγητής Ε.Κ.Π.Α

Ονοματεπώνυμο: Δρακωτού Ελευθερία Μαρία

A.M.: 7573112200035

*« ἐκ τῆς παιδείας ὅποι ἄν τις ὀρμήσῃ,
τοιαῦτα καὶ τὰ ἐπόμενα εἶναι»*

*[Σε κάθε τι που θα επιδιώξει κανείς,
τ' αποτελέσματα θα είναι ανάλογα με την εκπαίδευση του]*

(Πλάτων, Πολιτεία, 425c)

Ευχαριστίες

Με βαθιά εκτίμηση και σεβασμό, θα ήθελα να εκφράσω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες προς τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κύριο Γεώργιο Βλαχάκη, για την πολύτιμη καθοδήγηση και την αδιάκοπη υποστήριξή του καθ' όλη τη διάρκεια της ερευνητικής μου διαδρομής στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού μου προγράμματος. Η συνεχής παρουσία του, η προθυμία και η υπομονή του ήταν καθοριστικής σημασίας στην αντιμετώπιση των εμποδίων και των προβλημάτων που συνάντησα. Ο καθηγητής κ. Βλαχάκης, με το αμείωτο ενδιαφέρον του, έγινε οδοδείκτης και σταθερός σύμμαχος σε κάθε φάση αυτού του ακαδημαϊκού ταξιδιού.

Όμοια, επιθυμώ να εκφράσω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες προς τη μητέρα μου, Βασιλική, για τις ανυπολόγιστες θυσίες, τη φροντίδα της και την ακλόνητη πίστη που έχει επιδείξει προς τις ικανότητες μου, υποστηρίζοντας την εκπαιδευτική και προσωπική μου εξέλιξη. Επιπλέον, εκφράζω τη βαθιά ευγνωμοσύνη μου προς την ανεξίτηλη μνήμη του πατέρα μου, Απόστολου, του οποίου η στοχευμένη «αμφισβήτηση» των δυνατοτήτων μου αποτέλεσε ισχυρό κίνητρο για εσωτερική ανάπτυξη και επαναπροσδιορισμό της δυναμικής μου.

Θερμές ευχαριστίες απευθύνω στην Ελένη Κακοσαίου και το Νώντα Μπασέα, εξαιρετους καθηγητές της εφηβικής μου περιόδου, οι οποίοι, ως μέντορες, συνέβαλαν στην πνευματική και ακαδημαϊκή μου εξέλιξη, μεταδίδοντας μου την ανεκτίμητη αξία της γνώσης, «τιθασεύοντας» κατ' αυτόν τον τρόπο, το τότε ανήσυχο μυαλό μου. Επιπλέον, επεκτείνω την ευγνωμοσύνη μου προς τις αδελφές μου, Κάτια και Νατάσα, την ξαδέρφη μου, Κατερίνα, τον ανιψιό μου Γιώργο και την αγαπημένη μου φίλη, Σοφία. Η αδιάλειπτη συμπαράσταση και αγάπη τους υπήρξε πηγή έμπνευσης και θάρρους, φωτίζοντας το δρόμο μου στις πιο απαιτητικές στιγμές της ζωής μου.

Τέλος, εκφράζω τις ευγνώμονες σκέψεις μου προς όλους όσους συνείσφεραν στην εκπαιδευτική μου πορεία. Η διαδρομή αυτή υπήρξε πηγή πολύτιμων εμπειριών, πλούσια σε γνώσεις, προκλήσεις και αξιομνημόνευτες στιγμές που όχι μόνο διευρύνανε τον πνευματικό μου ορίζοντα, αλλά ταυτόχρονα ενίσχυσαν τη μεθοδικότητα και την αποφασιστικότητα μου θέτοντας στέρεες βάσεις στην επίτευξη των επαγγελματικών και προσωπικών μου στόχων.

E.M.A.

Aφιερώνεται σε κάθε παιδί της γης,
με την ευχή να αναγνωρίσουν την αξία της εκπαίδευσης και να
δράσουν ως μελλοντικοί πρωταγωνιστές στη διαμόρφωση ενός
δικαιότερου και ειρηνικού κόσμου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	viii
ABSTRACT.....	ix
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	x

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ.....	1
1.1. Το οικογενειακό περιβάλλον και η εκπαιδευτική πορεία του Πλάτωνα	1
1.2. Σωκράτης-Πλάτων, η συνάντηση των μεγάλων πνευμάτων και η Σωκρατική σκέψη	3
1.3. Η επίδραση της πολιτικής κρίσης στα φιλοσοφικά έργα του Πλάτωνα.....	7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΑ ΤΑΞΙΔΙΑ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ ΣΤΗ ΣΙΚΕΛΙΑ ΚΑΙ Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ	11
2.1. Οι μετακινήσεις του Πλάτωνα μετά την εκτέλεση του Σωκράτη	11
2.2. Πρώτο ταξίδι: Ο Πλάτωνας στις Συρακούσες (398-390 π.Χ.).....	12
2.3. Η ίδρυση της Ακαδημίας	14
2.4. Δεύτερο ταξίδι: Ο Πλάτωνας και ο Διόνυσος Β' (367-365 π.Χ.).....	17
2.5. Τρίτο ταξίδι: τελική αναμέτρηση στη Σικελία (361 π.Χ.).....	18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΠΕΡΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΣΠΑΡΤΗ	20
3.1. Η αρχή της σπαρτιατικής αγωγής: Μια ζωή πλασμένη από τη γέννηση	20
3.2. Η διαμόρφωση του σπαρτιάτη πολεμιστή.....	24
3.3. Η Σπάρτη και ο κόσμος των γραμμάτων	30
3.4. Η συμβολή της μουσικής και της ποίησης στη σπαρτιατική μαχητικότητα...	32

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΑΘΗΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΣΟΦΙΣΤΕΣ.....	34
4.1. Ανάπτυξη και δομή του εκπαιδευτικού συστήματος	34

4.2. Ο ρόλος της Αθηναίας μητέρας στην εκπαίδευση και την ανατροφή των παιδιών	35
4.3. Διδακτικές πρακτικές και εκπαιδευτικοί ρόλοι στην Αρχαία Αθήνα.....	37
4.4. Τα στάδια της εκπαίδευσης των νέων στην αρχαία Αθήνα	38
4.5. Τα αγόρια της Αθήνας και ο κόσμος των γραμμάτων, της μουσικής και της ποίησης.....	41
4.6. Η ανώτατη εκπαίδευση και το σοφιστικό κίνημα.....	43
4.7. Συμπεράσματα των εκπαιδευτικών ιδεολογιών σε Σπάρτη και Αθήνα	45

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΕΞΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΤΗΝ «ΚΑΛΛΙΠΟΛΙΝ»	47
5.1. Η δομή και ο στόχος της Πολιτείας.....	47
5.2. Το σκηνικό του διαλόγου και η διάρθρωση του έργου	50
5.3. Η τριμερής διαίρεση της ψυχής και η κοινωνική δομή στην Πλατωνική Πολιτεία	53
5.4. Τα γνωρίσματα και η αγωγή των κοινωνικών τάξεων στην Ιδανική Πολιτεία του Πλάτωνα.....	57
Δημιουργοί-Παραγωγοί.....	57
Τα γνωρίσματα των Φυλάκων -Επίκουρων	58
5.5. Ο έλεγχος και οι αναγκαίοι περιορισμοί στην ποίηση	63
5.6. Εξετάζοντας τις αφηγηματικές τεχνικές: μίμηση και διήγηση.	66
5.7 Η μουσική παιδεία των φυλάκων και οι άλλες μορφές της τέχνης.....	68
5.8. Γυμναστική αγωγή, η αδελφή της μουσικής.....	73

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Η ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΑΓΑΘΟΥ ,ΟΙ ΑΛΛΗΓΟΡΙΕΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΩΝ ΑΡΧΟΝΤΩΝ	76
6.1. Το σύστημα των Πλατωνικών Ιδεών	76
6.2. Ο σκοπός της παιδείας κατά τον Πλάτωνα και οι τρεις μεταφορές της γνώσης	78
I.Η μεταφορά του Ήλιου	79

II. Η μεταφορά της Γραμμής	81
III. Η αλληγορία του Σπηλαίου	84
6.3. Η επιλογή των Φυλάκων-Βασιλέων και η εκπαιδευτική πορεία από την άγνοια στην Ιδέα του Αγαθού.....	89

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	95
7.1 Το εκπαιδευτικό σύστημα, η έννοια της αγωγής, της παιδείας και της εκπαίδευσης.	95
7.2. Οι βαθμίδες της εκπαίδευσης στην Ελλάδα του σήμερα	97
7.3. Οι στόχοι των εκπαιδευτικών βαθμίδων	103
I. Πρωτοβάθμια εκπαίδευση.....	103
II. Δευτεροβάθμια εκπαίδευση.....	104
III. Τριτοβάθμια εκπαίδευση.....	110
7.4. Ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στην Καλλίπολη και τη σύγχρονη εκπαίδευση	111
Επίλογος.....	116
Βιβλιογραφία.....	121

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο Πλάτωνας αντιλαμβάνεται την παιδεία, ως απαραίτητο μέσο για την επίτευξη της δικαιοσύνης, την ατομική ευδαιμονία και τη σταθερότητα της πολιτείας. Μέσα από την παιδεία, η ψυχή στρέφεται προς το Αγαθό (VII 518C), ενώ διαμορφώνονται πολίτες ικανοί να λειτουργήσουν εποικοδομητικά σε μια κοινωνία. Η «Πολιτεία» παρουσιάζει τις αρχές μιας ευνομούμενης κοινωνίας, διακρίνοντας τους πολίτες σε τρεις τάξεις. Ωστόσο, προτείνει μια εκπαιδευτική πολιτική που συνδυάζει τη σωματική, την πνευματική και την ηθική καλλιέργεια, με απώτερο στόχο, τη διαμόρφωση ηγετών, ικανών να υπηρετήσουν με δικαιοσύνη και με αρμονία. Παράλληλα, αναλύεται το εκπαιδευτικό σύστημα των πόλεων-κρατών της κλασικής περιόδου, αναδεικνύοντας πως οι εκπαιδευτικές πρακτικές της εποχής ενσωματώνονται και μετασχηματίζονται στο πεδίο της πλατωνικής πολιτείας. Ο φιλόσοφος υπερβαίνει τα παραδοσιακά μοτίβα της εποχής του, προτείνοντας ένα πιο φιλοσοφικό και συστηματικό όραμα για την εκπαίδευση, το οποίο λειτουργεί ως εργαλείο για τη διασφάλιση της δικαιοσύνης και της αρμονίας. Η παρούσα μελέτη πραγματεύεται τις εκπαιδευτικές αντιλήψεις του Πλάτωνα, όπως αποτυπώνονται στο έργο του και αναλύει την επιρροή τους στη διαμόρφωση της σύγχρονης εκπαιδευτικής σκέψης. Επιπλέον, διερευνά τη σημασία της φιλοσοφικής παιδείας και τον ρόλο της στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη του ατόμου. Τέλος, υποστηρίζεται ότι το πλατωνικό πρότυπο εκπαίδευσης παραμένει επίκαιρο, αποτελώντας πηγή έμπνευσης και οδηγό για τη σύγχρονη εκπαιδευτική σκέψη.

Λέξεις-Κλειδιά

Πλάτων, Πολιτεία, Εκπαίδευση, Παιδεία, Δικαιοσύνη

ABSTRACT

Plato perceives education as an essential means for achieving justice, individual happiness, and the stability of the state. Through education, the soul is directed towards the Good (VII 518C), while citizens are shaped to function constructively within a society. *The Republic* presents the principles of a well-ordered society, distinguishing citizens into three classes. However, it proposes an educational policy that combines physical, intellectual, and moral cultivation, with the ultimate aim of shaping leaders capable of serving with justice and harmony. At the same time, the educational system of the city-states during the classical period is analyzed, highlighting how the educational practices of that era are incorporated and transformed within the framework of Plato's state. The philosopher transcends the traditional paradigms of his time, proposing a more philosophical and systematic vision of education, which serves as a tool for ensuring justice and harmony. This study explores Plato's educational concepts as depicted in his work and examines their influence on the formation of contemporary educational thought. Furthermore, it investigates the significance of philosophical education and its role in the holistic development of the individual. Finally, it is argued that Plato's educational model remains relevant, serving as both a source of inspiration and a guide for modern educational thought.

Keywords

Plato, Republic, Education, Paideia, Justice

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική μελέτη προσανατολίζεται στην ανάλυση της παιδείας και της εκπαίδευσης μέσα από το φιλοσοφικό πρίσμα της *Πολιτείας* του Πλάτωνα, ενός έργου-σταθμού στην ιστορία της δυτικής σκέψης και της φιλοσοφίας. Στο πλατωνικό σύστημα, η εκπαίδευση υπερβαίνει τις πρακτικές διαστάσεις και παρουσιάζεται ως μια ολιστική διαδικασία που στοχεύει στην καλλιέργεια της αρετής και την επίτευξη της ψυχικής αρμονίας, τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Για τον Πλάτωνα, χωρίς την κατάλληλη παιδεία, η ανθρωπότητα κινδυνεύει να διολισθήσει σε μια κατάσταση πρωτόγονης βαρβαρότητας. Αντίθετα, μέσω της παιδείας εξασφαλίζεται ο «άριστος βίος» και η ευδαιμονία των πολιτών, ενώ το άτομο οδηγείται στη γνώση της αλήθειας μέσω της νόησης.

Ο Πλάτων αναπτύσσει ένα πολυεπίπεδο παιδαγωγικό σύστημα, που εστιάζει στη διάπλαση των τριών μερών της ψυχής: του λογιστικού, του θυμοειδούς και του επιθυμητικού, τα οποία αντιστοιχούν στις αρετές: της σοφίας, της ανδρείας και της σωφροσύνης. Με βάση αυτή τη διάκριση, οι άνθρωποι κατατάσσονται σε τρεις τάξεις: τους άρχοντες-φιλοσόφους, τους φύλακες-επίκουρους και τους τεχνίτες-γεωργούς. Η δικαιοσύνη, ως ανώτερη αρετή, διασφαλίζει την αρμονική συνύπαρξη αυτών των στοιχείων, προάγοντας την κοινωνική και ατομική ευημερία. Στην περίπτωση του δίκαιου ανθρώπου, όπως και στη δίκαιη πολιτεία, τα επιμέρους στοιχεία βρίσκονται σε αρμονία και συνεργάζονται αποτελεσματικά. Αντίθετα, στον άδικο άνθρωπο ή την άδικη πολιτεία παρατηρείται η σύγκρουση μεταξύ των μερών, καθώς το ένα αντιμάχεται το άλλο. Η έλλειψη δικαιοσύνης έγκειται στην αδυναμία κάθε στοιχείου να εκπληρώσει τη λειτουργία που του αναλογεί, διαταράσσοντας τη συνολική ισορροπία.

Οι πλατωνικές θέσεις για την παιδεία διατρέχουν όλο το έργο της *Πολιτείας*, αποτελώντας ένα πολύτιμο σημείο εκκίνησης για την ερμηνεία και κατανόηση των σύγχρονων εκπαιδευτικών κατευθύνσεων. Όπως θα φανεί και στα επόμενα κεφάλαια, οι φιλοσοφικές βάσεις της εκπαίδευσης, όπως τις έθεσε ο Πλάτωνας, διατηρούν τη σημασία τους συνομιλώντας με τις προκλήσεις της σημερινής εποχής. Το ενδιαφέρον του φιλοσόφου για την παιδεία δεν προκύπτει τυχαία, αλλά απορρέει από τα προσωπικά του βιώματα και τις ιστορικοπολιτικές συγκυρίες της εποχής του, οι οποίες σημάδεψαν τη ζωή του.

Αναλυτικότερα, το πρώτο κεφάλαιο αποτελεί μια αναδρομή στη ζωή του Πλάτωνα και στις εμπειρίες που επηρέασαν τη φιλοσοφική του πορεία. Μέσα από το βιογραφικό πλαίσιο, παρουσιάζονται οι προσωπικές και οι κοινωνικές συνθήκες που επηρέασαν τις ηθικές του αντιλήψεις και το όραμα του για την δημιουργία της *Ιδανικής Πολιτείας*. Ο αριστοκρατικός του περίγυρος, η εκπαίδευσή του και κυρίως η μαθητεία κοντά στον Σωκράτη διαμόρφωσαν καθοριστικά τις αναζητήσεις του, ωθώντας τον σε μια δια βίου αναμέτρηση με την αλήθεια.

Το δεύτερο κεφάλαιο περιγράφει τις περιπλανήσεις του φιλοσόφου και τις επιρροές που δέχτηκε από διάφορους πολιτισμούς και πολιτικά συστήματα. Η απογοήτευσή του από τη δημοκρατική Αθήνα, η οποία κρατούσε στα χέρια της, τη μοίρα του Σωκράτη, καθώς και οι επισκέψεις του στα Μέγαρα, την Κυρήνη, την Αίγυπτο, τη Σικελία, μαζί με την ίδρυση της Ακαδημίας το 387 π.Χ., αποτέλεσαν κομβικά σημεία που καθόρισαν και οργάνωσαν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα στην *Ιδανική Πολιτεία* του.

Το τρίτο κεφάλαιο σκιαγραφεί τη σπαρτιατική αγωγή, την οποία ο Πλάτωνας θαύμαζε για την πειθαρχία και τη συλλογική προσήλωσή της στο συμφέρον του κοινωνικού συνόλου. Παρουσιάζεται η στρατιωτική

εκπαίδευση της Σπάρτης και ο τρόπος με τον οποίο οι αξιώσεις της ανδρείας και της λιτότητας ενσωματώθηκαν στη φιλοσοφία του.

Στο τέταρτο κεφάλαιο πραγματοποιείται συγκριτική ανάλυση της αθηναϊκής και της σπαρτιατικής αγωγής, προκειμένου να αναδειχθούν οι διαφορές τους. Εξετάζεται η έμφαση της Αθήνας στην πνευματική ανάπτυξη και την ελεύθερη συμμετοχή στα κοινά, σε αντιδιαστολή με τη σπαρτιατική αγωγή που στόχευε αποκλειστικά στη σωματική αντοχή και τη στρατιωτική υπεροχή. Μέσα από αυτήν τη σύγκριση, καθίσταται σαφές ότι η *Πολιτεία* συνδυάζει τα πλεονεκτήματα και των δύο συστημάτων.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται και αναλύεται η πλατωνική «Καλλίπολις», ως ένα σύστημα κοινωνικής ισορροπίας και δικαιοσύνης. Εξετάζεται πως η εκπαίδευση λειτουργεί ως μέσο ταξινόμησης των πολιτών σε τάξεις, με στόχο την καλλιέργεια της αρετής και την ενίσχυση της αφοσίωσής τους στην πόλη, προάγοντας τις αρετές της σοφίας, της ανδρείας και της σωφροσύνης. Επιπλέον, τονίζεται η σημασία της ορθής κατανομής των ρόλων τους.

Στο έκτο κεφάλαιο, διερευνάται η Ιδέα του Αγαθού μέσα από τις τρεις πλατωνικές αλληγορίες - του Ήλιου, της Γραμμής και του Σπηλαίου- οι οποίες λειτουργούν ως συμβολικές απεικονίσεις της μετάβασης από την άγνοια προς τη γνώση και την αλήθεια. Παράλληλα, αναλύεται η μακρόχρονη και κοπιώδης εκπαιδευτική διαδικασία που στηρίζεται στα μαθηματικά και τη διαλεκτική προετοιμάζοντας την ψυχοσωματική ολοκλήρωση των φιλοσόφων -βασιλέων. Έτσι, μέσα από αυτήν την πορεία κατακτούν την ηθική και νοητική πληρότητα, προκειμένου να κυβερνήσουν με δικαιοσύνη και ακεραιότητα. Η επιτυχής ολοκλήρωση της εκπαίδευσής τους συνιστά την κορύφωση και τη σύλληψη της πλατωνικής παιδείας και την πραγμάτωση του ιδανικού άρχοντα.

Στο έβδομο κεφάλαιο μελετάται το σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα, όπως διαρθρώνεται στις τρεις βαθμίδες: την πρωτοβάθμια, τη δευτεροβάθμια και την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Παρατίθενται οι θεσμικές ρυθμίσεις και οι στόχοι που διέπουν την οργάνωση και τη λειτουργία κάθε βαθμίδας, ενώ παράλληλα συγκρίνονται με τις πλατωνικές αρχές, φωτίζοντας τις μεταξύ τους ομοιότητες και διαφορές τους.

Στο τελευταίο μέρος της μελέτης, το κεντρικό μέλημα είναι να αναδειχθεί η διαχρονικότητα της πλατωνικής φιλοσοφίας και η σύνδεση της με το σύγχρονο τρόπο εκπαίδευσης, καθώς και η επίκαιρη σημασία της αλληγορίας του σπηλαίου. Στη σημερινή ψηφιακή εποχή, όπου η εικόνα και η τεχνολογία δεσπόζουν ως κυρίαρχα μέσα στη μετάδοση της γνώσης, ελλοχεύει ο κίνδυνος παραποίησης και αποδυνάμωσης της αληθινής γνώσης, γεγονός που καθιστά την αξία του πλατωνικού στοχασμού, όπως εκφράζεται μέσα από την αλληγορία του σπηλαίου όχι μόνο διδακτική αλλά και αποδεικτική.

Τέλος, η μέθοδος εργασίας που ακολουθήθηκε βασίζεται σε βιβλιογραφική ανασκόπηση, η οποία συμπληρώνεται με τη συνθετική ανάλυση, ώστε να εντοπιστούν και να αναδειχθούν οι συγκλίσεις και οι αποκλίσεις ανάμεσα στα εκπαιδευτικά συστήματα της εποχής του Πλάτωνα, που επηρέασαν το έργο της *Πολιτείας*, και των εκπαιδευτικών συστημάτων της σύγχρονης εποχής. Για την καλύτερη κατανόηση και τη σαφέστερη παρουσίαση των ζητημάτων που εξετάζονται στα επιμέρους κεφάλαια, χρησιμοποιούνται πίνακες και σχηματικές απεικονίσεις προκειμένου να καταστεί εφικτή η συγκριτική τους προσέγγιση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Ο ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ

1.1. Το οικογενειακό περιβάλλον και η εκπαιδευτική πορεία του Πλάτωνα

Ο Πλάτων γεννήθηκε το 427 π.Χ., εν μέσω του Πελοποννησιακού Πολέμου,¹ στην Αθήνα ή στην Αίγινα και πέθανε το 347 π.Χ.² Ήταν γιος του Αρίστωνα και της Περικτιόνης, και έλαβε αρχικά το όνομα Αριστοκλής, το οποίο αντικατοπτρίζει την αριστοκρατική του καταγωγή.³ Το όνομα «Πλάτων», που σημαίνει «ευρύς», εικάζεται ότι του αποδόθηκε είτε λόγω της σωματικής του διάπλασης είτε εξαιτίας της ευρύτητας της διδασκαλίας του.⁴ Η οικογένεια του Πλάτωνα ήταν άρτια ενταγμένη στην αριστοκρατία της Αθήνας, με καταβολές που έφταναν μέχρι τον Κόδρο και τον Σόλωνα, ενώ στενοί συγγενείς του ήταν ο Χαρμίδης και ο Κριτίας, σημαντικοί πολιτικοί της εποχής των Τριάκοντα Τυράννων.⁵

Ο Πλάτωνας είχε την ατυχία να χάσει τον πατέρα του, Αρίστωνα, σε νεαρή ηλικία. Σύμφωνα με τις τότε νομικές διατάξεις, η μητέρα του, Περικτιόνη, νυμφεύθηκε τον θείο της Πυριλάμπη γνωστός για τις πρεσβευτικές του αποστολές.⁶ Ο Πλάτων είχε επίσης δύο αδέρφια, τον Αδείμαντο και τον Γλαύκων, καθώς και μία αδελφή, την Ποτώνη, μητέρα του Σπεύσιππου.

¹ Karl Bormann, *Πλάτων*, εκδ. Ινστιτούτο του βιβλίου -Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα: 2006, σ.12.

² Julia Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, εκδ. Καλέντης, Αθήνα: 2006, σ.11.

³ Έλλη Παππά, *Ο Πλάτωνας στην εποχή μας*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα: 2012, σ.20.

⁴ Anthony Clifford Grayling, *Η ιστορία της Φιλοσοφίας*, εκδ. Πατάκης, Αθήνα: 2021, σσ.94-95.

⁵ Θεοδόσης Ν. Πελεγρίνης, *Λεξικό της Φιλοσοφίας*, εκδ. Πεδίο, Αθήνα: 2013, σ.1200.

⁶ August Dies, *Πλάτων ο άνθρωπος, η εποχή του, το έργο του*, εκδ. Πέτρος Δ. Καραβάκο, Αθήνα: 1955, σ.19.

Η εκπαίδευση του νεαρού Πλάτωνα παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον καθώς προσφέρει πληθώρα πληροφοριών για την κατανόηση της ανάπτυξης των φιλοσοφικών του ιδεών και της πνευματικής του εξέλιξης. Ο θάνατος του Αρίστωνα δεν επηρέασε την ανατροφή του Πλάτωνα. Ως απόγονος μιας ευγενούς και πλούσιας οικογένειας της αθηναϊκής αριστοκρατίας, ο Πλάτωνας υπήρξε αποδέκτης της εκπαίδευσης που καθιερωνόταν στα παιδιά τέτοιων οικογενειών, ενσωματώνοντας τόσο την πολιτική όσο και τη φιλοσοφική κατάρτιση που απαιτούνταν για τη διαμόρφωση ενός ηγετικού ρόλου στην κοινωνία.⁷ Η πρόωμη εκπαίδευσή του ξεκίνησε υπό την επίβλεψη ενός ηλικιωμένου δούλου, ο οποίος τον συνόδευε στο σχολείο και τον εισήγαγε στους βασικούς κανόνες της καλής συμπεριφοράς και των κοινωνικών εθίμων.⁸

Στα πρώτα σχολικά του χρόνια, ο Πλάτων έλαβε έναν εκτενή κύκλο διδασκαλίας στις τέχνες και τα γράμματα, όπου έμαθε να διαβάζει και να γράφει, χρησιμοποιώντας πλάκες όπου αντέγραφε και αναπαριστούσε τα γράμματα που ο γραμματοδιδάσκαλος του χαράκωνε με ένα αιχμηρό εργαλείο. Πέρα από τη γραμματική, η μουσική και η ποίηση ήταν κυρίαρχα στοιχεία της εκπαίδευσής του, όπου μέσω της μάθησης και απαγγελίας έργων σπουδαίων ποιητών όπως ο Όμηρος και ο Ησίοδος, ο νεαρός Πλάτωνας εξοικειώθηκε με τα κλασικά κείμενα της ελληνικής λογοτεχνίας.⁹

Η μουσική και η γυμναστική παιδεία ήταν επίσης στοιχεία καθοριστικά για την ανάπτυξη του Πλάτωνα¹⁰ καθώς συμπλήρωναν την ακαδημαϊκή του κατάρτιση με την καλλιέργεια του σώματος και του πνεύματος. Οι εκπαιδευτές (κιθαριστές), του δίδαξαν την τέχνη της λύρας

⁷ (Παππά, *Ο Πλάτωνας στην εποχή μας*, 21).

⁸ (Dies, *Πλάτων ο άνθρωπος*, 19).

⁹ (Dies, *Πλάτων ο άνθρωπος*, 19).

¹⁰ *Biographies, Οι μεγάλοι όλων των εποχών*, τομ.1, εκδ. Δομή Α.Ε., Αθήνα: 2010, σ.213.

και της κιθάρας, ενώ ταυτόχρονα συμμετείχε σε ασκήσεις που τον εκπαίδευαν στην πειθαρχία, την ευλυγισία και την αρμονία των κινήσεων (παιδοτριβής), αντλώντας έμπνευση από τα πολεμικά τραγούδια του Τυρταίου.¹¹

1.2. Σωκράτης-Πλάτων, η συνάντηση των μεγάλων πνευμάτων και η Σωκρατική σκέψη

Ο Πλάτωνας, σε ηλικία είκοσι ετών, ξεκίνησε τη μαθητεία του κοντά στον Σωκράτη, μια μαθητεία που διήρκεσε για οκτώ χρόνια, μέχρι τον θάνατο του μεγάλου φιλοσόφου το 399 π.Χ.¹² Η στενή αυτή επαφή επηρέασε καθοριστικά την πνευματική του πορεία, καθώς ο Σωκράτης υπήρξε για το νεαρό μαθητή του, το ιδανικό πρότυπο ανθρώπου. Ο Πλάτωνας αρχικά ασχολήθηκε με την ποίηση, φημολογείται ότι μετά τη συνάντησή τους, το 407 π.Χ., κατέστρεψε τα ποιητικά του έργα και στράφηκε αποκλειστικά προς τη φιλοσοφία.¹³ Αυτή η στροφή στη φιλοσοφία ενισχύθηκε νωρίτερα από τον Κρατύλο, ο οποίος του μετέδωσε τις Ηρακλείτειες αντιλήψεις για την αδιάκοπη μεταβολή των φαινομένων που μας περικλείουν.¹⁴

Παρόμοια με τη μορφή του Χριστού, η ακριβής φύση του Σωκράτη παραμένει θολή, αφού οι βασικές μας πληροφορίες προέρχονται από τις περιγραφές των μαθητών του.¹⁵ Το μόνο σίγουρο είναι ότι ο Σωκράτης εκπροσωπεί έναν ξεχωριστό χαρακτήρα του αττικού πνεύματος και του αθηναϊκού ιδεώδους.¹⁶ Ιδιαίτερα σημαντικό είναι, πως δεν άφησε καμία γραπτή κληρονομιά, γεγονός που μπορεί να ερμηνευθεί ως ένδειξη της

¹¹ (Dies, *Πλάτων ο άνθρωπος*, 19).

¹² (Biographies, *Οι μεγάλοι όλων των εποχών*, 213).

¹³ Aleksiej Bogomolov, *Ιστορία της Αρχαίας Φιλοσοφίας (Ελλάδα και Ρώμη)*, εκδ. Ειρμός, Αθήνα, 1995, σ.276.

¹⁴ (Biographies, *Οι μεγάλοι όλων των εποχών*, 213).

¹⁵ Pierre Hadot, *Τι είναι αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία*, εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα: 2002 σ.41

¹⁶ Ιωάννης Θεοδωρακόπουλος, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, εκδ. Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα: 2019, σ. 48.

δυσπιστίας του απέναντι στη δύναμη και την αξιοπιστία του γραπτού λόγου.¹⁷ Οι πρωταρχικές πηγές που μας πληροφορούν για την σωκρατική σκέψη περιλαμβάνουν τα έργα του «Πλάτωνα, του Ξενοφώντα, του Αριστοτέλη και του Αριστοφάνη».¹⁸

Ο Σωκράτης, αναγνωρισμένος για τη συνεισφορά του στη φιλοσοφία, δεν επιδίωκε αμοιβή για τις διδασκαλίες του. Αντ' αυτού, ασκούσε τη φιλοσοφία μέσω διαλόγων στους δημόσιους χώρους της Αθήνας, επιδιώκοντας την αναζήτηση της αλήθειας μέσα από τυχαίες συναντήσεις με περαστικούς, προσελκύνοντας έτσι φίλους και μαθητές. Οι συζητήσεις του ήταν κυρίως με άνδρες, καθώς τα κοινωνικά ήθη της εποχής δεν επέτρεπαν στις γυναίκες να συμμετέχουν σε δημόσιους διαλόγους με ανδρικές ομάδες που δεν ήταν συγγενείς τους.¹⁹

Στα μεταβατικά έργα του Πλάτωνα, καθώς και σε ορισμένους από τους προηγούμενους διαλόγους του, ο Σωκράτης εμφανίζεται ως εκπρόσωπος της αυθεντικής φιλοσοφίας σε αντίθεση με τους σοφιστές. Όπως θα αναλυθεί εκτενέστερα σε επόμενο κεφάλαιο, οι σοφιστές παρουσιάζονται ως χαρακτήρες που επιδίδονται σε αδίστακτες και δαπανηρές πρακτικές, ενώ εκπροσωπούν μια ηθική σχετικιστική θεώρηση, σύμφωνα με την οποία οι ηθικές αξίες θεωρούνται ως προϊόντα κοινωνικών συμβάσεων. Αυτή η αντιπαράθεση εξυπηρετεί τον σκοπό του Πλάτωνα να διακρίνει τη γνήσια φιλοσοφική αναζήτηση από τις τεχνικές πειθούς που χαρακτηρίζουν τη σοφιστική διδασκαλία.²⁰

Σύμφωνα με τον Σωκράτη, η μόνη ουσιαστική και προσιτή στον άνθρωπο γνώση έγκειται στη συνειδητοποίηση της άγνοιάς του. Με αυτόν

¹⁷ Robin Waterfield, *Σωκράτης, Η ζωή του, ο θάνατος του*, εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα: 2019, σ.15.

¹⁸ William Keith Chambers Guthrie, *Σωκράτης*, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα: 2005, σ.19.

¹⁹ Tony Spawforth, *Η ιστορία της αρχαίας Ελλάδας και της Ρώμης*, εκδ. Πατάκης, Αθήνα: 2022, σ.193.

²⁰ Robert L. Arrington, *Plato, The Worlds Great Philosophers*, Blackwell Publishing Ltd, USA: 2003, p. 242.

τον τρόπο, η επίγνωση της άγνοιας μετατρέπεται σε πραγματική γνώση.²¹ Παράλληλα ο Σωκράτης, διακρινόταν για τη συνέπεια στις αρχές του, την ανδρεία του ως πολεμιστής και την αφοσίωσή του στην αποστολή να παρακινήσει τους συμπολίτες του σε έναν σοβαρό προβληματισμό σχετικά με τη φύση της ενάρετης και ουσιαστικά αξιόλογης ζωής.²² Οι διάλογοι του Σωκράτη ήταν κεντρικοί στη φιλοσοφική του προσέγγιση και στόχευαν στην εξερεύνηση ηθικών ερωτημάτων που τον απασχολούσαν,²³ όπως το ζήτημα, του πώς μπορεί κανείς να ζει μια καλύτερη ζωή. Αυτά τα ερωτήματα, που σήμερα θα τα κατατάσσαμε στην κατηγορία των ηθικών διλημάτων, εξετάζονταν μέσω μιας μεθόδου «ανάκρισης» που απέβλεπε στην αμοιβαία συμφωνία σχετικά με τον ορισμό της ενάρετης ζωής, εστιάζοντας συγκεκριμένα στην ανάλυση της έννοιας του καλού.

Σύμφωνα με τη διαλεκτική μέθοδο του Σωκράτη, η γνώση της ηθικής συμπεριφοράς θα έπρεπε να αποτρέπει την ανήθικη δράση, καθώς η συνειδητοποίηση του καλού οδηγεί στην ηθική ζωή.²⁴ Η μαιευτική μέθοδος του Σωκράτη αποσκοπεί στην αποκάλυψη των κρυμμένων δυνατοτήτων της ψυχής μέσω της ενδοσκόπησης και της συνεχούς ερώτησης, καλεί τη σκέψη να αναδυθεί στο φως της συνειδητότητας, ενώ η ελεγκτική μέθοδος ενισχύει την αναζήτηση της αλήθειας μέσα από σταθερές αρχές του λόγου.²⁵ Ο Σωκράτης εισήγαγε πρώτος στη φιλοσοφική σκέψη τη σύνδεση της παιδείας με τον έρωτα θεωρούμενο ως το «συναίσθημα της φροντίδας, της αφοσίωσης και της στοργής που αναπτύσσεται ανάμεσα στον δάσκαλο και το μαθητή». Αυτός ο δεσμός διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στην απόκτηση

²¹Κωνσταντίνος Δ. Γεωργούλης, *Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα: 1994, σ.141.

²² (Grayling, *Η ιστορία της Φιλοσοφίας*, 87).

²³ (Waterfield, *Σωκράτης*, 16).

²⁴ (Spawforth, *Η ιστορία της αρχαίας Ελλάδας και της Ρώμης*, 193).

²⁵ (Θεοδωρακόπουλος, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, 49).

της «γνώσης» και στη διαδικασία «ηθικής τελείωσης» του μαθητή.²⁶ Εκτός από τα παραπάνω, ο Σωκράτης τόνιζε δυο βασικές αρχές στην εκπαίδευση των νέων: την ανάγκη επιμέλειας της ψυχής και την απόκτηση αυτογνωσίας, θεωρώντας αυτές τις αρχές απαραίτητες για την καλλιέργεια ενάρετης συμπεριφοράς.²⁷ Η αυτογνωσία, ως κεφαλαιώδης προϋπόθεση για κάθε άλλη μορφή γνώσης, σχετίζεται με την εσωτερική διεργασία της αναζήτησης και της κατανόησης της ίδιας μας της ψυχής.²⁸

Ο σωκρατικός λόγος, οι αντιλήψεις του Σωκράτη για την αρετή και το αγαθό, καθώς και η προσωπικότητά του και η παιδευτική του σχέση με τον Πλάτωνα, επηρέασαν την πλατωνική σκέψη.²⁹ Η αγωγή και η παιδεία αποτέλεσαν τη σπονδυλική στήλη του φιλοσοφικού στοχασμού του τελευταίου. Ο Πλάτωνας, παρότι εμπνεύστηκε από τις βασικές ιδέες του δασκάλου του σχετικά με την εκπαίδευση, τις εξέλιξε, στηρίζοντας τες σε μεταφυσικές αρχές και τις οργάνωσε σε ένα ολοκληρωμένο φιλοσοφικό σύστημα, υπερβαίνοντας θα λέγαμε τον δάσκαλό του. Θα ήταν παράλειψη να μην αναφέρουμε, πως συνδυάζοντας τις απόψεις των προγενέστερων φιλοσόφων με τις δικές του θέσεις, κατόρθωσε να αναπτύξει καινοτόμες και διαχρονικές θεωρίες για την αγωγή και την παιδεία. Η δέσμευση των δύο αυτών εμβληματικών φιλοσόφων στην αναζήτηση της αλήθειας και στην ορθολογική οικοδόμηση της γνώσης αναγνωρίζεται από πολλούς μελετητές «την πλέον αποφασιστική συμβολή των Ελλήνων στην ανθρώπινη σκέψη».³⁰

²⁶ Ευαγγελία Μαραγγιανού – Δερμούση, *Θεωρία και φιλοσοφία της παιδείας στην Ελληνική διανόηση*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα: 2007, σ.66.

²⁷ Στο ίδιο, 68.

²⁸ (Guthrie, *Σωκράτης*, 69).

²⁹ Ειρήνη Χολέβα, *Η έννοια της αγωγής στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, διατριβή επί διδακτορία, τμήμα φιλοσοφίας- παιδαγωγικής και ψυχολογίας του Ε.Κ.Π.Α., Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, Αθήνα: 2001, σ.381.

³⁰ Βασίλειος Μαρκεζίνης, *Η κληρονομιά της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας στον ευρωπαϊκό πολιτισμό*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα: 2013, σ.68.

1.3. Η επίδραση της πολιτικής κρίσης στα φιλοσοφικά έργα του Πλάτωνα

Για την ερμηνεία της πλατωνικής φιλοσοφίας, αποτελεί προϋπόθεση η τοποθέτηση της στο κατάλληλο ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της εποχής.³¹ Το σύνολο των έργων του Πλάτωνα βελτιώνεται μέσα από την παροχή ιστορικών πληροφοριών που μπορούν να φωτιστούν τα λιγότερο κατανοητά σημεία.³² Η σκέψη του Πλάτωνα διαμορφώθηκε υπό την επίδραση των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών παραμέτρων της σωκρατικής περιόδου.

Στην Αθήνα του 5ου αιώνα π.Χ., μια περίοδο όπου η δημοκρατία βρισκόταν στο απόγειό της, κάθε ενήλικας άνδρας πολίτης είχε το δικαίωμα, αλλά και την υποχρέωση, να συμμετέχει ενεργά στη λήψη αποφάσεων και στη διακυβέρνηση.³³ Η Αθήνα, που είχε επεκτείνει τη στρατιωτική και εμπορική της επιρροή, θεωρούσε τη δημοκρατία ως επιβεβαίωση της υπεροχής της έναντι άλλων πιο αυταρχικών και ολιγαρχικών πολιτευμάτων.³⁴ Ωστόσο, πολλά μέλη της αριστοκρατικής τάξης, μεταξύ αυτών και συγγενείς του Πλάτωνα, δεν υποστήριζαν το δημοκρατικό σύστημα. Αυτή η αντίθεση κορυφώθηκε όταν, το 404 π.Χ., μετά από την ήττα στον Πελοποννησιακό Πόλεμο, η Αθήνα υποτάχθηκε στη Σπάρτη και το καθεστώς των «Τριάκοντα Τυράννων» ανέλαβε τη διακυβέρνηση με τη στήριξη της Σπάρτης.³⁵ Η ολιγαρχική αυτή εξουσία χαρακτηριζόμενη από αυταρχισμό και εκφοβιστικές πρακτικές κατέρρευσε τον επόμενο χρόνο.

³¹ A.E. Taylor, *Πλάτων, Ο άνθρωπος και το έργο του*, εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα: 2017), σ.13.

³² Nicholas Pappas, *Πολιτεία του Πλάτωνα*, εκδ. Οκτώ, Αθήνα: 2013, σ.9.

³³ (Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, 14).

³⁴ Στο ίδιο, σ.14.

³⁵ Robert Zimmer, *Η πύλη των φιλοσόφων*, εκδ. Διόπτρα, Αθήνα: 2018, σ.15.

Η δημοκρατία αποκαταστάθηκε το 403 π.Χ., ο Περικλής περιορίσε την πολιτική επιρροή των αριστοκρατών,³⁶ ο Πλάτων και οι άλλοι συντηρητικοί κύκλοι της αθηναϊκής κοινωνίας παρέμεναν επικριτικοί απέναντι στις δημοκρατικές μεθόδους. Στενά συνδεδεμένο με τους δημοκράτες ήταν το φιλοσοφικό κίνημα των σοφιστών. Στόχος τους ήταν να προωθήσουν τη διδασκαλία της φιλοσοφίας και να εξοπλίσουν ακόμη και τους απλούς πολίτες με επιχειρήματα, ώστε να μπορούν να αντισταθούν στην παραδοσιακή ανώτερη τάξη. Η κατάληψη ορισμένων αξιωμάτων γινόταν μέσω κλήρου, επιτρέποντας έτσι στους πολίτες να ελπίζουν σε έναν ενεργό ρόλο εντός των κρατικών δομών.³⁷ Αυτός ο μηχανισμός ενίσχυε την επιθυμία τους να εκπαιδευτούν και να αποκτήσουν γνώσεις σχετικά με τις αρχές της πολιτικής και τις δεξιότητες που θα τους βοηθούσαν να επιτύχουν στην πολιτική σκηνή.³⁸

Ο Πλάτων, με ισχυρές αριστοκρατικές ρίζες και πεποιθήσεις, κριτικάρει τη δημοκρατία ως πολιτειακή δομή που αποτυγχάνει να επιβάλει ηθικές και κοινωνικές αξίες, θεωρώντας ότι οι άριστοι έπρεπε να καθοδηγούν το πολίτευμα. Ο αποτροπιασμός του εντάθηκε με τη δίκη και τη θανάτωση του Σωκράτη το 399 π.Χ., για τις κατηγορίες που απηύθυναν εναντίον του, ότι δηλαδή, διέφθειρε τη νεολαία και απέρριπτε τους παραδοσιακούς θεούς της πόλης υπέρ άλλων θεοτήτων.³⁹ Όλα αυτά αντανακλούν στη συλλογική στοχοποίηση του Σωκράτη σε μια δίκη που υποκινήθηκε από πολιτικούς λόγους, με σκοπό να εξαλείψουν την επιρροή του, που συνεχώς αυξανόταν.⁴⁰ Για τον Πλάτωνα τα γεγονότα που συνέβησαν κατά τη διάρκεια της δίκης του Σωκράτη αποτέλεσαν απτή απόδειξη της διαφθοράς των δημοκρατικών θεσμών. Απογοητευμένος από

³⁶ (Zimmer, *Η πύλη των φιλοσόφων*, 15).

³⁷ (Guthrie, *Σωκράτης*, 68).

³⁸ Στο ίδιο, 68.

³⁹ Φρανσουά Σατελέ, *Η Φιλοσοφία*, Τόμ. Α', εκδ. Γνώση, Αθήνα: 1989, σ.44.

⁴⁰ (Σατελέ, *Η Φιλοσοφία*, 45).

τις πολιτικές αναταραχές της εποχής του, ο Πλάτων οδηγήθηκε σε έντονη κριτική και περιφρόνηση του πολιτεύματος, στρέφοντας τον προς την ενασχόληση με τη φιλοσοφία, ως μέσο αναζήτησης της αλήθειας.⁴¹

Ως εκ τούτου, επέλεξε να αφοσιωθεί στη συγγραφή διαλόγων που όχι μόνο αναδείκνυαν αλλά και επέκτειναν τις διδασκαλίες του Σωκράτη,⁴² τοποθετώντας τα λόγια στα χείλη του δασκάλου του. Η σκέψη του Σωκράτη είναι τόσο συνυφασμένη με αυτή του Πλάτωνα που οι διακρίσεις μεταξύ τους είναι συχνά δυσδιάκριτες.⁴³ Η φιλοσοφία, σύμφωνα με τον Πλάτωνα, έχει τη δύναμη να διασφαλίσει την ανθρώπινη επιβίωση από εσωτερικές συγκρούσεις και πολιτικές ταραχές, παρέχοντας μια στέρεα βάση για την ηθική και πολιτική σταθερότητα.⁴⁴

Τα Πλατωνικά έργα, χωρίζονται κατά κανόνα σε τρεις βασικές ομάδες διαλόγων, αν και η σειρά τους παραμένει αμφισβητήσιμη:

I «Πρώιμοι Διάλογοι: Αλκιβιάδης, Απολογία, Γοργίας, Ευθύφρων, Ιππίας μείζων [Ιππίας ελάττων], Ίων, Κρίτων, Λάχης, Λύσις, Μενεξένος, Πρωταγόρας, Χαρμίδης».

«Μεταβατικοί διάλογοι: Ευθύδημος, Κρατύλος, Μένων».

II «Μέσοι Διάλογοι: Φαίδων, Συμπόσιον, Πολιτεία, Φαίδρος».

«Μεταβατικοί διάλογοι: Θεαίτητος, Παρμενίδης».

III «Υστεροι Διάλογοι: Σοφιστής, Πολιτικός, Τίμαιος, Κριτίας, Φίληβος,, Νόμοι».⁴⁵

Στα έργα του Πλάτωνα, με μόνη εξαίρεση την «Απολογία», υιοθετείται πρωτίστως η διαλογική μορφή, με τον Σωκράτη να παρουσιάζεται ως το κεντρικό πρόσωπο στα περισσότερα πρώιμα έργα του Πλάτωνα, οι

⁴¹ (Arrington, *Plato, The Worlds.*, 240). & βλ. (Ζ') Έβδομη επιστολή 324b-326b.

⁴² (Guthrie, *Σωκράτης*, 83).

⁴³ Στο ίδιο, 82.

⁴⁴ (Arrington, *Plato, The Worlds.*, 240). & βλ. (Ζ') Έβδομη επιστολή 324b-326b.

⁴⁵ Βασίλης Κάλφας, <https://docplayer.gr/104734027-Filosofia-fls-3-platon-didaskon-vasilis-kalfas-apomagnitofoniseis-apo-tin-anoihti-omada-foititon-toy-mathimatos-diadiktyako-mathima-sto-mathesis.html> (ανακτήθηκε 15/7/2024).

διάλογοι αυτοί συχνά αναφέρονται ως «σωκρατικοί διάλογοι». Η επιλογή αυτή είναι πιθανόν επηρεασμένη από τη σωκρατική μέθοδο της μαιευτικής, και από τη βαθιά πεποίθηση του Πλάτωνα ότι η φιλοσοφική σκέψη προάγεται πιο αποτελεσματικά μέσα από τη διαλογική προσέγγιση, επιτρέποντας με αυτόν τον τρόπο μια εμβάθυνση στην κριτική σκέψη και την αναλυτική εξέταση ιδεών.⁴⁶

⁴⁶ Πλάτων, *Πολιτεία (ή Περί δικαίου)*, Τόμος Ι, εκδ. Κάκτος, Αθήνα: 1992, σ.19.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΑ ΤΑΞΙΔΙΑ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΑ ΣΤΗ ΣΙΚΕΛΙΑ ΚΑΙ Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

2.1. Οι μετακινήσεις του Πλάτωνα μετά την εκτέλεση του Σωκράτη

Η απόφαση για τη θανάτωση του Σωκράτη με κώνειο αποτέλεσε σημαντικό σταθμό στη ζωή του Πλάτωνα, λειτουργώντας ως καταλύτης για την απόφασή του να αφιερωθεί στην προστασία και την προώθηση της φιλοσοφικής παρακαταθήκης του δασκάλου του.⁴⁷ Ο Ερμόδωρος, ένας από τους πρωτοπόρους μαθητές της Ακαδημίας του Πλάτωνα, υπογραμμίζει ότι η πολιτική αναστάτωση που ακολούθησε την καταδίκη του Σωκράτη ανάγκασε τον Πλάτωνα και άλλους μαθητές του να εγκαταλείψουν την Αθήνα υπό το φόβο πολιτικής δίωξης. Αρχικά, ο Πλάτων εγκαταστάθηκε στα Μέγαρα όπου βρήκε καταφύγιο πλάι στον Ευκλείδη, για περίπου τρία χρόνια.⁴⁸

Στην επιδίωξή του να ανακαλύψει ένα νέο πολιτικό σύστημα όπου η αρετή θα ήταν κυρίαρχη και οι πολίτες θα ζούσαν ευτυχισμένοι, ο Πλάτωνας ταξίδεψε ευρέως, επισκεπτόμενος πολλά μέρη όπως την Κυρήνη, την Ιταλία και την Αίγυπτο, αντλώντας πλούσιες γνώσεις που θα ενίσχυαν το φιλοσοφικό του όραμα.⁴⁹ Συνεχίζοντας τις περιπέτειές του στην Αφρική, διέμεινε για ένα διάστημα στην Αίγυπτο, και ακολούθως μετέβη στην Κυρηναϊκή, όπου συναντήθηκε με τον Αρίστιππο και τον μαθηματικό Θεόδωρο.⁵⁰

⁴⁷ (Zimmer, *Η πύλη των φιλοσόφων*, 17).

⁴⁸ Jean Brun, *Ο Πλάτων και η Ακαδημία*, εκδ. Ζαχαρόπουλος Ιωαν.), Αθήνα: 1962, σ.5.

⁴⁹ Will Durant, *Η περιπέτεια της φιλοσοφίας, η ζωή και η σκέψη των μεγάλων φιλοσόφων*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα: 2014, σσ. 15-16.

⁵⁰ (Brun, *Ο Πλάτων και η Ακαδημία*, 5).

Μεταξύ των ετών 389 και 387 π.Χ., ο Πλάτων επισκέφθηκε την Κάτω Ιταλία, όπου είχε εγκατασταθεί αιώνες πριν ο Πυθαγόρας (6^ο αι. π.Χ.), ιδρυτής της Πυθαγόρειας Σχολής. Ο Πυθαγόρας είχε αποκτήσει φήμη ως μυστικιστής και μάγος και οι μαθητές του εστίαζαν την προσοχή τους στα μαθηματικά και τη μουσική, αντιλαμβάνόμενοι τις επιστημονικές αυτές περιοχές ως μέσα απεικόνισης της δομής του κόσμου και της πραγματικότητας. Οι μαθηματικές και μουσικές θεωρήσεις τους, καθώς και η πίστη τους στη μετεμψύχωση, αποτέλεσαν σημαντικές επιρροές για τον Πλάτωνα.⁵¹ Η συνάντηση του Πλάτωνα με τον Αρχύτα του Ταραντίνου, έναν έμπειρο πολιτικό και σοφό, ο οποίος είχε δώσει στον Πυθαγορισμό μια κατεύθυνση προς την εφαρμοσμένη επιστήμη, αποτέλεσε έναν ακόμη καθοριστικό παράγοντα στην εξέλιξη των φιλοσοφικών του απόψεων.

2.2. Πρώτο ταξίδι: Ο Πλάτωνας στις Συρακούσες (398-390 π.Χ.)

Η Έβδομη επιστολή (Ζ') του Πλάτωνα αποτελεί μια από τις σημαντικότερες πηγές για τη μελέτη της ζωής και της δράσης του, καθώς λειτουργεί ως ένα είδος αυτοβιογραφίας και αυτοδικαίωσης για τις πολιτικές του παρεμβάσεις.⁵² Τα τρία ταξίδια του Πλάτωνα στη Σικελία σηματοδότησαν το ξεκίνημα της φιλοσοφικής του δράσης. Ο σημαντικότερος σταθμός στα ταξίδια του ήταν η Σικελία, όπου σύναψε αδελφικές σχέσεις με τον Δίωνα, γαμπρό του Διονυσίου Α', του τυράννου των Συρακουσών. Ο Διονύσιος Α' (405-367 π.Χ.), ο οποίος είχε αναλάβει την εξουσία σε ηλικία περίπου εικοσιπέντε ετών, κατόρθωσε να αποτρέψει την

⁵¹ (Zimmer, *Η πύλη των φιλοσόφων*, 19).

⁵² Πλάτωνος, *Επιστολή Ζ'*, εκδ. Στιγμή, Αθήνα: 2007, σ.17.

απειλή των Καρχηδονίων εναντίον του σικελικού ελληνισμού. Επίσης, εδραίωσε τις Συρακούσες ως την πρωτεύουσα του ελληνικού κόσμου.⁵³

Ο Διονύσιος ο Α΄ (Πρεσβύτερος) είχε καταλύσει τη δημοκρατία και είχε εγκαταστήσει ένα στρατιωτικό καθεστώς στενών σχέσεων με τη Σπάρτη, κάτι που συνάδει με τις αντιδημοκρατικές πεποιθήσεις του Πλάτωνα και τη συμπάθειά του προς τη Σπάρτη.⁵⁴ Ο Διονύσιος Α΄ φέρεται να είχε μεγάλη εκτίμηση για τη φιλοσοφική παιδεία, όπως δείχνει και από τα ονόματα των θυγατέρων του, που ήταν «Δικαιοσύνη», «Αρετή» και «Σωφροσύνη».⁵⁵

Παρ' όλα αυτά, η διετής παραμονή του Πλάτωνα στις Συρακούσες, μετατράπηκε σε μια περίοδο έντονης αντιπαράθεσης ανάμεσα στο φιλοσοφικό ιδεώδες και την πολιτική εξουσία, καθώς ο Διονύσιος διέψευσε κάθε προσδοκία περί ενάρετης ηγεσίας.⁵⁶ Αρχικά, ο Αθηναίος στοχαστής πίστευε ότι θα μπορούσε να τον καθοδηγήσει προς ένα δίκαιο κυβερνητικό σύστημα, ωστόσο οι ελπίδες του ματαιώθηκαν, καθώς ο Διονύσιος αποδείχθηκε άλλος ένας αδιάλλακτος και τυραννικός ηγέτης. Η αντίληψη του Πλάτωνα για τον τύραννο ήταν καθαρά αρνητική, καθώς ο Διονύσιος αντιμετώπιζε με περιφρόνηση τις συμβουλές του. Η ένταση κορυφώθηκε σε τέτοιο σημείο, ώστε ο Πλάτωνας απειλήθηκε με θάνατο, ο οποίος αποφεύχθηκε λόγω της παρέμβασης του Δίωνα και του Αριστομένη.⁵⁷ Στην πορεία, ο Διονύσιος παρέδωσε τον Πλάτωνα στον Λακεδαιμόνιο Πόλλι (επικεφαλής της πρεσβείας στις Συρακούσες) δίνοντας του ρητή εντολή να τον πουλήσει ως δούλο.⁵⁸ Κατόπιν, ο φιλόσοφος οδηγήθηκε στην Αίγινα, όπου βρέθηκε αντιμέτωπος με τον κίνδυνο να πωληθεί ως αιχμάλωτος

⁵³ Albin Lesky, *Η ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*, εκδ. Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη: 1983, σ. 704.

⁵⁴ (Zimmer, *Η πύλη των φιλοσόφων*, 19-20).

⁵⁵ Στο ίδιο, 20.

⁵⁶ Στο ίδιο, 20.

⁵⁷ (Παππά, *Ο Πλάτωνας στην εποχή μας*, 45).

⁵⁸ Στο ίδιο, 45.

πολέμου. Τελικά, ο Αννίκερις, γνωστός του από την Κυρήνη, παρενέβη και τον απελευθέρωσε αρνούμενος να αποδεχθεί τα λύτρα που είχαν συγκεντρώσει οι φίλοι του Πλάτωνα.⁵⁹

2.3. Η ίδρυση της Ακαδημίας

Κατά την επιστροφή του στην Αθήνα το 388-387 π.Χ., σύμφωνα με την παράδοση, ο Πλάτων αξιοποίησε τα χρήματα που συνέλεξαν οι φίλοι του για την απελευθέρωση του από την αιχμαλωσία, προκειμένου να αποκτήσει μια έκταση γης έξω από τα τείχη της Αθήνας, διακοσμημένη με δέντρα.⁶⁰ Σε αυτόν τον χώρο ίδρυσε την εκπαιδευτική του στέγη, την Ακαδημία, η οποία πήρε το όνομά της από τον Αθηναίο ήρωα Ακάδημο. Κατά την παράδοση, οι Νεοπλατωνιστές ανέφεραν ότι στην πύλη της Ακαδημίας ήταν χαραγμένη η φράση: «μηδείς αγεωμέτρητος εισίτω»,⁶¹ τονίζοντας τη γεωμετρική γνώση ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη φιλοσοφική ενασχόληση.

Ο Πλάτων θεμελίωσε την Ακαδημία, μια φιλοσοφική σχολή που αποτέλεσε την πρώτη οργανωμένη εκπαιδευτική δομή με χαρακτηριστικά σύγχρονου πανεπιστημίου,⁶² όπως καταστατικό και κανονισμούς, κατοικίες για φοιτητές, αίθουσες διαλέξεων, μουσείο και βιβλιοθήκη. Φοιτητές από διάφορα μέρη της Ελλάδας και της ευρύτερης μεσογειακής περιοχής συρρέονταν για να παρακολουθήσουν τα μαθήματα του Πλάτωνα,⁶³ παρά το γεγονός ότι η Ακαδημία δεν χρέωνε δίδακτρα, η συμμετοχή ήταν εφικτή μόνο για όσους είχαν την οικονομική ευχέρεια να

⁵⁹ (Lesky, *Η ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*, 704).

⁶⁰ Aleksiej Bogomolon, *Ιστορία της Αρχαίας Φιλοσοφίας* (Ελλάδα και Ρώμη), εκδ. Ειρμός, Αθήνα: 1995, σ.276.

⁶¹ (Goldstein, *Ο Πλάτωνας στο Googleplex.*, 252-253).

⁶² Brian Duignan, *The History of philosophy, Ancient Philosophy from 600 BCE to 500 CE*, Britannica Educational Publishing, N.York: 2011 p.54.

⁶³ (Brun, *Ο Πλάτων και η Ακαδημία*, 6).

αφιερώνουν το χρόνο τους αποκλειστικά στη μελέτη της φιλοσοφίας, απαλλαγμένοι από βιοποριστικές μέριμνες.⁶⁴

Η διδακτική μεθοδολογία της Ακαδημίας δεν περιοριζόταν στην αποδοχή των διδαγμάτων του Πλάτωνα. Αντιθέτως, η σχολή αποτελούσε μια ζωντανή ακαδημαϊκή κοινότητα όπου οι μαθητές ενθαρρύνονταν να αναπτύσσουν τη σκέψη τους και να διαφωνούν με τις θέσεις του. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι ο Αριστοτέλης,⁶⁵ ο πλέον εξέχων μαθητής του Πλάτωνα, ίδρυσε στην Αθήνα τη δική του φιλοσοφική σχολή, γνωστή ως *Λύκειο*. Ακολούθως και οι επόμενοι διάδοχοί του, όπως ο Επίκουρος και οι πρώτοι εκπρόσωποι του Στωικισμού διαφώνησαν σε σημαντικά θεωρητικά ζητήματα με τον δάσκαλό τους, δημιουργώντας τις δικές τους σχολές. Ως αποτέλεσμα, η Αθήνα διατήρησε τη θέση της ως κέντρο φιλοσοφικής δραστηριότητας μέχρι τον 6ο αιώνα μ.Χ.⁶⁶ Αυτός ο οργανωτικός και διδακτικός προσανατολισμός έθεσε τις βάσεις για την εννέα αιώνων παράδοση της Ακαδημίας, η οποία ολοκληρώθηκε με το κλείσιμο της από τον Ιουστινιανό το 529 μ.Χ. Η σύσταση της Ακαδημίας από τον Πλάτωνα το 387 π.Χ. αντιπροσωπεύει ένα κρίσιμο σημείο καμπής τόσο στην προσωπική του ζωή όσο και στην ανάπτυξη της δυτικοευρωπαϊκής επιστημονικής σκέψης.

Ο Πλάτωνας πέρα από την επιρροή του Σωκράτη, επηρεάστηκε βαθιά από τη φιλοσοφία των προσωκρατικών φιλοσόφων όπως ο Θαλής, ο Αναξίμανδρος, ο Ηράκλειτος, ο Παρμενίδης, ο Πυθαγόρας και ο Αναξαγόρας.⁶⁷ Επιπλέον, υποστήριζε μία εκπαιδευτική φιλοσοφία που ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με την πεποίθηση ότι η αληθινή βελτίωση του

⁶⁴ Julia Annas, *Πλάτων*, εκδ. Θύραθεν, Θεσσαλονίκη: 2003, σσ.35-36.

⁶⁵ (Annas, *Πλάτων*, 38).

⁶⁶ (Pappas, *Πολιτεία του Πλάτωνα*, 7).

⁶⁷ Roy Manojit, *Relevance of Plato in modern education and curriculum*, peer reviewed and refereed Journal: volume:11, issue:9(2), September: 2022, publisher: Sucharitha Publication, India, pp.38-43. [http://ijmer.s3.amazonaws.com/pdf/volume11/volume11-issue9\(2\)/8.pdf](http://ijmer.s3.amazonaws.com/pdf/volume11/volume11-issue9(2)/8.pdf)

κόσμου εξαρτάται από την ένωση της πολιτικής εξουσίας με την αυθεντική επιστημονική γνώση.⁶⁸

Η διδασκαλία στην Ακαδημία βασιζόταν σε θεωρητικά μαθήματα, τα οποία αποτελούσαν την κεντρική στήλη του εκπαιδευτικού της προγράμματος, διαμορφώνοντας απόφοιτους που διακρίνονταν τόσο ως καινοτόμοι μαθηματικοί όσο και ως άρτια καταρτισμένα διοικητικά στελέχη και ικανοί νομοθέτες.⁶⁹ Ο ίδιος ο φιλόσοφος αφιέρωσε πολλά χρόνια στην οργάνωση και διαχείριση της Ακαδημίας, εισάγοντας καινοτόμες διδακτικές πρακτικές. Συγκεκριμένα, απέριπτε την παθητική ακρόαση των μαθημάτων ως μέσο μάθησης, προέκρινε αντ' αυτού μια μέθοδο διδασκαλίας που βασίζεται στην ενεργή αλληλεπίδραση, «κοντά σε μια πιο προχωρημένη διάνοια, προωθώντας έτσι την ανακάλυψη της επιστημονικής αλήθειας».⁷⁰

Οικοδόμησε τη φιλοσοφία ως αυτόνομο κλάδο εξερευνώντας την ουσία του «φιλοσοφικού ερωτήματος», το οποίο, αν και υπήρχε ήδη σε αμβλυμένη μορφή στην Αθήνα της εποχής του, ο ίδιος το διεύρυνε και το εφάρμοσε σε διάφορους τομείς. Σε αντίθεση με τον Σωκράτη, που επικεντρωνόταν κυρίως στα ηθικά πρότυπα και τις ανθρώπινες συμπεριφορές, η σκέψη του μαθητή του, Πλάτωνα, αγκάλιασε κι επέκτεινε τη φιλοσοφική αναζήτηση του, στη γλώσσα, την πολιτική, την παιδεία, την τέχνη, τα μαθηματικά, τη θρησκεία, όπως και στις έννοιες του έρωτα, της φιλίας, της νόησης, της προσωπικής ταυτότητας, καθώς και στο νόημα της ζωής και του θανάτου.⁷¹

⁶⁸ (Taylor, Πλάτων, 24).

⁶⁹ Στο ίδιο, 24.

⁷⁰ Στο ίδιο, 25.

⁷¹ Rebecca Goldstein, *Ο Πλάτωνας στο Googleplex*, εκδ. Τραυλός, Αθήνα: 2019, σ.12-13.

2.4. Δεύτερο ταξίδι: Ο Πλάτωνας και ο Διόνυσος Β' (367-365 π.Χ.)

Το έτος 367 π.Χ., αποτέλεσε μια σημαντική στιγμή για τον Πλάτωνα, ο οποίος τότε βρισκόταν στην ηλικία των εξήντα ετών. Αυτό το έτος σηματοδοτείται από το θάνατο του Διονυσίου Α' των Συρακουσών και την ανάληψη της εξουσίας από τον τριαντάχρονο γιο του, Διονύσιο Β'. Ο νεαρός Διονύσιος, λόγω της ανεπαρκούς παιδείας του,⁷² αδυνατούσε να ανταπεξέλθει στις πολιτικές απαιτήσεις της εποχής, κάτι που απειλούσε τη συνέχεια της αναχαίτισης των Καρχηδονίων στη δυτική Σικελία.⁷³

Στην (Ζ') Έβδομη Επιστολή του Πλάτωνα, αναφέρεται, ότι οι επισκέψεις του στη Σικελία είχαν ως σκοπό την εφαρμογή των αρχών της Πολιτείας στην πράξη.⁷⁴ Ο Δίων, πιστός στις θεωρίες του Πλάτωνα για τη σύζευξη πολιτικής εξουσίας με την επιστήμη, πρότεινε την πρόσκληση του Πλάτωνα στις Συρακούσες προκειμένου να εκπαιδεύσει το νέο μονάρχη.⁷⁵ Παρά τις αρχικές ανησυχίες του, ο Πλάτωνας, εν τέλει υπέκυψε στην πρόκληση, επηρεασμένος ιδιαίτερα από την επικείμενη απειλή της Καρχηδόνας κατά των ελληνικών συμφερόντων στην περιοχή.⁷⁶ Οι πολιτικές του ενέργειες εστιάστηκαν στην καθιέρωση μιας συνταγματικής μοναρχίας που θα περιλάμβανε όλες τις ελληνικές κοινότητες της δυτικής Σικελίας.

Ο Διονύσιος Β' αρχικά φάνηκε να αγκαλιάζει τις διδασκαλίες του Πλάτωνα,⁷⁷ ενσωματώνοντας τη γεωμετρία στο πρόγραμμά του και κάνοντας την δημοφιλή στην αυλή του. Ωστόσο, η κατάσταση γρήγορα

⁷² (Brun, *Ο Πλάτων και η Ακαδημία*, 6).

⁷³ (Taylor, *Πλάτων*, 25-26).

⁷⁴ (Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*, 15).

⁷⁵ (Taylor, *Πλάτων*, 26).

⁷⁶ Στο ίδιο, 26.

⁷⁷ (Brun, *Ο Πλάτων και η Ακαδημία*, 7).

επιδεινώθηκε καθώς ο Διονύσιος Β΄ αντιμετώπισε τον Πλάτωνα και τον Δίωνα ως πιθανούς ανταγωνιστές,⁷⁸ οδηγώντας σε εξορία τον τελευταίο και σε προσωρινή κράτηση το φιλόσοφο. Ο Πλάτων επέστρεψε στην Αθήνα το 360 π.Χ και ανέθεσε τη διεύθυνση της Ακαδημίας στον Ηρακλείδη τον Πόντιο.⁷⁹ Παρόλο που οι σχέσεις του με τον Διονύσιο Β΄ συνεχίστηκαν μέσω αλληλογραφίας, οι πολιτικές του προσπάθειες στη Σικελία δεν κατέληξαν στην επιθυμητή έκβαση, με τον Διονύσιο να υποχρεώνει τη σύζυγο του Δίωνα⁸⁰ να παντρευτεί τον διοικητή των Συρακουσών για πολιτικούς λόγους.⁸¹

2.5. Τρίτο ταξίδι: τελική αναμέτρηση στη Σικελία (361 π.Χ.)

Κατά την περίοδο 361-360 π.Χ., παρακινήμένος από τον Δίωνα και τους Πυθαγορείους της Κάτω Ιταλίας,⁸² ο Πλάτωνας επισκέφτηκε εκ νέου τη Σικελία. Εκεί παρέμεινε περίπου έναν χρόνο, προσδοκώντας να συμβάλει στην επίλυση της τοπικής πολιτικής κρίσης.⁸³ Παρά τις προσπάθειες του να κάνει συνταγματικές ρυθμίσεις για μια ομοσπονδία ελληνικών πόλεων, η αντίθεση των υποστηρικτών του παλαιού καθεστώτος ήταν έντονη. Οι επικρατούσες συνθήκες εγκυμονούσαν σοβαρούς κινδύνους για την ασφάλειά του.⁸⁴

Από την άλλη πλευρά, ο Δίωνας κατάφερε να οργανώσει έναν στρατό και μαζί με ακολούθους του Πλάτωνα, πραγματοποίησε ένα αιφνιδιαστικό πραξικόπημα στις Συρακούσες, εγκαθιδρύοντας μια

⁷⁸ (Taylor, *Πλάτων*, 26).

⁷⁹ (Brun, *Ο Πλάτων*, 7).

⁸⁰ (Taylor, *Πλάτων*, 26-27).

⁸¹ (Brun, *Ο Πλάτων και η Ακαδημία*, 7).

⁸² (Πλάτωνος, *Επιστολή Ζ'*, 15).

⁸³ (Taylor, *Πλάτων*, 26-27).

⁸⁴ (Brun, *Ο Πλάτων και η Ακαδημία*, 7).

δικτατορία που διήρκεσε τρία έτη. Η κυβέρνηση αυτή τερματίστηκε με τη δολοφονία του Δίωνα από τον Κάλλιππο, έναν μαθητή του Πλάτωνα.⁸⁵ Η αστάθεια συνεχίστηκε μετά τη δολοφονία, με τις Συρακούσες να βιώνουν συχνές αλλαγές τυραννίδων, απειλώντας την ευημερία της πόλης.⁸⁶ Στο μεταξύ, η εμφάνιση του Ιππαρίνου, πιθανού γιου του Διονυσίου του Πρεσβύτερου, έφερε νέες ελπίδες για την αναζωογόνηση της ολιγαρχικής παράταξης του Δίωνα. Η συμμετοχή του φιλοσόφου ζητήθηκε για να υποστηρίξει την πολιτική άνοδο του Ιππαρίνου.

⁸⁵ Στο ίδιο, 7.

⁸⁶ (Παππά, *Ο Πλάτωνας στην εποχή μας*, 70).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΠΕΡΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΣΠΑΡΤΗ

3.1. Η αρχή της σπαρτιατικής αγωγής: Μια ζωή πλασμένη από τη γέννηση

Στα έργα του Πλάτωνα, η αγωγή των Σπαρτιατών προβάλλεται ως ιδανικό παράδειγμα για την εκπαίδευση στην ιδεατή *Πολιτεία* του. Ο φιλόσοφος εκφράζει τον θαυμασμό του για την ικανότητα της σπαρτιατικής παιδείας να ξεπερνά τον ατομικισμό και να διαπλάθει ένα ομοιογενές πρότυπο πολίτη, με κοινωνική συνείδηση και αφοσίωση στο κοινό καλό. Τέτοιοι πολίτες αναπτύσσουν έντονη αίσθηση ταυτότητας για την πατρίδα και διαθέτουν τη διαρκή προθυμία να θυσιαστούν για αυτήν κατά περίπτωση.

Στη Σπάρτη, η ευσέβεια αποτελούσε βασικό στοιχείο του πατριωτισμού, με τους πολίτες από πολύ μικρή ηλικία να διαπαιδαγωγούνται μέσα σε ένα πλαίσιο έντονου σεβασμού και φόβου προς τους θεούς, ξεχωρίζοντας έτσι από ομοεθνείς Έλληνες.⁸⁷ Η ευλάβεια και ο φόβος προς το θείο ριζώνουν ευκολότερα σε μια κοινωνία που ήδη χαρακτηριζόταν από φόβο.⁸⁸ Η Σπάρτη αποδείχθηκε πιο αποτελεσματική στη χρήση της δεισιδαιμονίας σε σύγκριση με άλλες ελληνικές πόλεις, καθώς την αξιοποιούσε για να ενισχύσει την «*απόλυτη υπακοή στο νόμο*», η οποία αποτελούσε τον πυρήνα της «*αστικής αρετής*».⁸⁹

Στην αρχαϊκή περίοδο, ο Λυκούργος, κατοχυρώθηκε ως ο νομοθέτης που έθεσε τις βάσεις των σπαρτιατικών θεσμών. Καθιέρωσε νόμους που αφορούσαν τόσο την εκπαίδευση των αγοριών όσο και των κοριτσιών, ενισχύοντας την ιδέα ενός κοινωνικά και σωματικά ανθεκτικού

⁸⁷ Paul A. Rahe, *The Grand Strategy of Classical Sparta*, Yale university press, London:2015, p.6.

⁸⁸ Στο ίδιο, 6.

⁸⁹ Στο ίδιο, 6.

πληθυσμού.⁹⁰ Υποστήριζε ότι τα παιδιά δεν αποτελούσαν «ατομική ιδιοκτησία» των γονέων τους, αλλά κοινό κτήμα και ευθύνη της πολιτείας. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, ήθελε να διασφαλίσει ότι οι νέοι πολίτες θα γεννιούνται από τους πιο ικανούς και άριστους και όχι τυχαία από οποιονδήποτε.⁹¹ Αυτό το μέτρο θα μπορούσε να εκληφθεί ως μια μορφή ευγονικής, καθώς προωθούσε την επιλεκτική αναπαραγωγή με στόχο τη βελτίωση των κληρονομικών χαρακτηριστικών, εξασφαλίζοντας έτσι την ποιότητα και την αρετή του πληθυσμού της πόλης-κράτους.

Η εκπαίδευση των αγοριών στη Σπάρτη αποκαλούνταν «αγωγή» κι αποτελούσε μόνο ένα τμήμα της δια βίου εκπαίδευσης. Η αγωγή αποτελεί βασική προϋπόθεση της σπαρτιατικής παιδείας, περιγραφόμενη σε δύο έργα: την «Πολιτεία των Λακεδαιμονίων» του Ξενοφώντα και το «Βίος Λυκούργου» του Πλουτάρχου.⁹² Η συστηματική αυτή διαδικασία αγωγής τοποθετεί τους νεαρούς Σπαρτιάτες σε ένα «κολεκτιβιστικό» οργανωμένο περιβάλλον, παρέχοντας παράλληλα τα μέσα για την ανάδειξη των πλέον επιφανών ατόμων.⁹³ Η εκπαίδευση αυτή διέπεται από καθορισμένες φάσεις ανάπτυξης, με κάθε στάδιο να ορίζεται από σαφείς στόχους και παιδαγωγικές μεθόδους.

Στην αρχαία Σπάρτη, η εκπαίδευση των νέων ήταν άρρηκτα ενταγμένη με το πολιτικό σύστημα και τις επικρατούσες κοινωνικές αξίες, έχοντας ως κεντρικό άξονα την οργανωμένη στρατιωτική προπαρασκευή. Οι Σπαρτιάτες ανέπτυξαν έναν πολιτισμό βαθιά ριζωμένο στην αναζήτηση ανδρείας, η οποία αποτελούσε τον κύριο στόχο της ζωής τους.

⁹⁰ Bernard Legras, *Πολιτισμός κι εκπαίδευση στον αρχαίο ελληνικό κόσμο*, εκδ. Κριτική, Αθήνα: 2005, σσ.41-42

⁹¹ Πλουτάρχος, *Βίοι Παράλληλοι, Λυκούργος-Νουμάς*, Τομ.4, εκδ. Κάκτος, Αθήνα:1992, σ.71.

⁹² (Legras, *Πολιτισμός κι εκπαίδευση.*, 38).

⁹³ Στο ίδιο, 38.

Από νεαρή ηλικία, οι Σπαρτιάτες διδάσκονταν την αρετή της καρτερίας μέσω της σκληραγωγίας, ενώ ταυτόχρονα καλλιεργούσαν τον σεβασμό προς τους ανώτερους και τους μεγαλύτερους, μέσω της πειθαρχίας και της αυστηρής υπακοής.

Η πολιτεία, στην προσπάθειά της να διασφαλίσει τη σωματική ευρωστία του σπαρτιατικού πληθυσμού, εφάρμοζε μία πολιτική βρεφοκτονίας. Τα αρσενικά νεογνά υποβάλλονταν σε αυστηρό έλεγχο, προκειμένου να εκτιμηθεί η καταλληλότητά τους για τη μελλοντική ένταξη τους στη στρατιωτική ζωή,⁹⁴ ενώ τα θηλυκά παραδίδονταν στις γυναίκες για ανατροφή.⁹⁵ Η διαδικασία αξιολόγησης πραγματοποιούνταν αμέσως μετά τη γέννησή τους από ένα συμβούλιο γερόντων που ήταν γνωστή ως «λέσχη».⁹⁶ Η λέσχη εξέταζε την υγεία και τα φυσικά χαρακτηριστικά του παιδιού και βάσει των ευρημάτων αποφάσιζε για την περαιτέρω μοίρα του. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο, τα νεογέννητα τα έπλεναν με κρασί αντί για νερό, μια πρακτική που στόχευε να εξακριβώσει τη σωματική τους δύναμη. Το δυνατό κρασί προκαλούσε κρίσεις στα ευάλωτα βρέφη, τα οποία δεν επιβίωναν, ενώ τα υγιή βρέφη ενδυναμώνονταν.⁹⁷ Βρέφη που δεν ικανοποιούσαν τα κριτήρια υγείας και αρτιμέλειας κατευθύνονταν προς τους «Αποθέτας», μια χαράδρα στον Ταΰγετο, όπου εγκαταλείπονταν.⁹⁸

Τα παιδιά που επιζούσαν απ' αυτήν την αρχική αξιολόγηση περνούσαν στη δικαιοδοσία της μητέρας τους, η οποία είχε την ευθύνη της αρχικής ανατροφής τους στο σπίτι. Αυτή ήταν και η μοναδική φάση της ζωής τους κατά την οποία διέμεναν στο οικογενειακό τους περιβάλλον,

⁹⁴ (Rahe, *The Grand Strategy*, 4).

⁹⁵ Sarah B.Pomeroy, *Θεές, Πόρνες Σύζυγοι και Δούλες*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα: 2008, σ.70.

⁹⁶ (Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι, Λυκούργος-Νουμάς*, 73).

⁹⁷ Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι-Λυκούργος*, σ.16.

⁹⁸ Θεόδωρος Καρζής, *Η Παιδεία στην Αρχαιότητα*, εκδ. Φιλιππότη, Αθήνα: 1997, σσ. 76-77.

όπου μεγάλωναν υπό αυστηρές συνθήκες.⁹⁹ Οι παραμάνες επιμελούνταν με εξειδικευμένη φροντίδα, την ανατροφή των νηπίων χωρίς «σπάργανα», ώστε τα άκρα και τα σώματά τους να κινούνται ελεύθερα και να μην εμποδίζετε η ανάπτυξή τους. Ακόμα, τα εκπαίδευαν να είναι προσαρμοστικά στη διατροφή τους, να μην αποφεύγουν το σκοτάδι ή την απομόνωση και να αποφεύγουν την υιοθέτηση αρνητικών συνηθειών, όπως η υπερβολική γκρίνια.¹⁰⁰

Όταν τα αγόρια έφταναν την ηλικία των επτά ετών, αποκόπτονταν από τη μητρική τους φροντίδα και εισέρχονταν στο εκπαιδευτικό σύστημα της αγωγής, αρχίζοντας επισήμως την ηλικιακή κατηγοριοποίηση τους. Τα αγόρια από εκείνη τη στιγμή και έπειτα, είχαν τη δυνατότητα να διανυκτερεύουν στο οικογενειακό τους περιβάλλον μέχρι τα δώδεκα τους χρόνια.¹⁰¹ Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της ημέρας, η ενεργή τους κοινωνικοποίηση και ανάπτυξη λάμβανε χώρα εντός της κοινότητας των συνομήλικων τους, που ονομαζόταν «αγέλη»,¹⁰² η οποία αποτελούσε τη νέα οικογένειά τους, όπου εκεί οργανώνονταν και πραγματοποιούνταν οι εκπαιδευτικές τους δραστηριότητες.¹⁰³ Αυτό το σύστημα ανατροφής στόχευε να δημιουργήσει πειθαρχημένους και απρόσβλητους πολίτες, έμφαση δίνονταν στην ανάπτυξη δεξιοτήτων όπως η ομαδική εργασία και η φυσική αντοχή. Εκπαιδευόντουσαν να σκέφτονται τον εαυτό τους όχι ως ανεξάρτητες οντότητες ή ως μέρη ενός συγκεκριμένου οικογενειακού συστήματος, αλλά ως στοιχεία της ευρύτερης κοινότητας.¹⁰⁴

⁹⁹ (Rahe, *The Grand Strategy*, 4).

¹⁰⁰ (Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι, Λυκούργος-Νουμάς*, 74-75).

¹⁰¹ (Legras, *Πολιτισμός κι εκπαίδευση*, 46).

¹⁰² Philip Matyszak, *Sparta, rise of a warrior nation*, Pub. Pen & (Λεωνίδα 2024) Sword Military, Great Britain: 2017, p.76.

¹⁰³ (Legras, *Πολιτισμός κι εκπαίδευση*, 38).

¹⁰⁴ (Rahe, *The Grand Strategy*, 7).

3.2. Η διαμόρφωση του σπαρτιάτη πολεμιστή

Στην αρχαία Σπάρτη, η συστηματική εκπαίδευση των νέων αρχίζει από την ηλικία των οκτώ ετών και εκτείνεται σε μια περίοδο δεκατριών ετών. Η διαδικασία αυτή διαρθρώνεται σε τρεις βασικούς κύκλους εκπαίδευσης, που αναπτύσσονται και περιγράφονται αναλυτικά στον παρακάτω πίνακα:

ΣΠΑΡΤΗ		
Προσχολική αγωγή	0-7 ετών	Τα νεογέννητα υπόκεινται σε έλεγχο από το συμβούλιο των γερόντων (<i>Λέσχη</i>). Όσα περάσουν τη δοκιμασία, τα παρέδιδαν στην μητέρα τους, ακολουθείται μια αυστηρή εκπαιδευτική προσέγγιση εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος.
1η φάση εκπαίδευσης	8-11 ετών Περιγραφή: Μικράκι Διάρκεια: 4 έτη	Στο πλαίσιο της εφαρμογής μιας συστηματικής πειθαρχίας, τα παιδιά αποχωρούν από τον οικογενειακό χώρο, επιστρέφοντας μόνο κατά τις νυχτερινές ώρες. Οργανώνονται σε ηλικιακές κατηγορίες (<i>βούες, αγέλη, ίλα</i>) υπό την επίβλεψη ενός παιδονόμου, με την υποστήριξη ενός μαστιγοφόρου. Η κύρια δραστηριότητα των παιδιών εστιάζεται στο παιχνίδι και στις σωματικές ασκήσεις.
2η φάση εκπαίδευσης	12-15 ετών Περιγραφή: Αγόρι Διάρκεια: 4 έτη συνολικά (2 έτη ως παῖς & 2 έτη ως μελλείρη) 18 ετών-21 ετών	Περίοδος σκληρής εκπαίδευσης με ομαδική διαβίωση σε στρατώνες υπό την επίβλεψη των Σπαρτιατών εφήβων (<i>Είρένων</i>). Περιλαμβάνονται σκληρές δοκιμασίες (<i>γυμνοπαιδίες, κρυπτεία</i>) όπως η κλοπή τροφής και το μαστίγωμα. Η βασική στρατιωτική εκπαίδευση, με τους νέους να εκπαιδεύονται στις τεχνικές της πολεμικής τέχνης και το χειρισμό των όπλων. Ο επιδιωκόμενος στόχος ήταν η ενίσχυση της <i>σκληραγωγίας</i> .
3η φάση εκπαίδευσης	21-30 ετών Περιγραφή: Ηβώντες Διάρκεια: 10 έτη Περίοδος ήβωντων	Η εκπαίδευση συνεχίζεται με την εξέλιξη των εκπαιδευόμενων στη βαθμίδα των πολεμιστών. Ενθαρρύνονται να παντρευτούν αλλά συνεχίζουν να διαμένουν στους στρατώνες ακόμα και μετά τον γάμο.

Πηγή δεδομένων πίνακα: Θ. Καρζής & B.Legras

Πιο συγκεκριμένα, από την ηλικία των επτά ετών, τα αγόρια στη Σπάρτη εντάσσονταν σε ένα καθεστώς συστηματικής και παραστρατιωτικής αγωγής που εποπτευόταν από το κράτος. Η δομή αυτής της αγωγής περιλάμβανε την οργάνωση των νέων σε διαφορετικές ομάδες: «τις αγέλες, τις βουές και τις ίλες», που αποτελούσαν τα βασικά συστατικά μιας ολοκληρωμένης «εφηβικής παραστρατιωτικής οργάνωσης».¹⁰⁵ Κάθε «βούα» υπόκειται στην επίβλεψη ενός άμεσου εκπαιδευτή, γνωστού ως «βουαγός», ενώ κάθε «ίλης επικεφαλής» είχε έναν «είρην ή πρωτείρας», έναν νεαρό ηλικίας 18 έως 21 ετών, ο οποίος είχε την ευθύνη της ομάδας του.¹⁰⁶ Η επιτήρηση όλων αυτών των ομάδων ανατίθεται στον «παιδονόμο», ένα αξιόπιστο μέλος της κοινότητας με εκτεταμένες εξουσίες, που είναι περιστοιχισμένος από μια ομάδα νεαρών «μαστιγοφόρων».¹⁰⁷

Οι συνθήκες ζωής στις ομάδες αυτές ήταν ιδιαίτερα σκληρές, κοιμόντουσαν σε φυλλάματα που έπρεπε να συλλέγουν οι ίδιοι από τις όχθες των ποταμών.¹⁰⁸ Ο Λυκούργος καθιέρωσε τη χρήση ενός μόνο ρούχου για όλες τις εποχές που έπρεπε να φορούν καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, ανεξαρτήτως καιρικών συνθηκών.¹⁰⁹ Από την ηλικία των επτά ετών, τα αγόρια στη Σπάρτη φορούσαν ένα απλό και κοντό χιτώνιο, το οποίο στην ηλικία των δώδεκα ετών αντικαθίστατο από το «τριβώνιο», ένα υλικό χοντρό και δύσκαμπτο,¹¹⁰ το οποίο αντανakλούσε το λιτό τρόπο ζωής που χαρακτήριζε τη σπαρτιατική αγωγή. Στην αρχαία Σπάρτη, η πρακτική της ανυποδησίας υιοθετήθηκε ως μέθοδος ενίσχυσης της σωματικής αντοχής των νεαρών. Η σκόπιμη έλλειψη υποδημάτων θεωρούνταν ως μέσο βελτίωσης της ικανότητάς τους να περπατούν και να τρέχουν σε ανώμαλες

¹⁰⁵ (Καρζής, *Η Παιδεία στην Αρχαιότητα*, 77).

¹⁰⁶ Στο ίδιο, 77.

¹⁰⁷ Ξενοφώντας, *Λακεδαιμόνιων Πολιτεία*, εκδ. Άγρα, Αθήνα: 2020, σ.87.

¹⁰⁸ (Matyszak, *The Making of a Spartan Warrior*, 77).

¹⁰⁹ Ξενοφώντας, *Λακεδαιμόνιων Πολιτεία*, εκδ. Άγρα, Αθήνα: 2020, σ.89.

¹¹⁰ (Καρζής, *Η Παιδεία στην Αρχαιότητα*, 78).

επιφάνειες, καθιστώντας τους περισσότερο ανθεκτικούς σε φυσικές προκλήσεις.¹¹¹

Η εκπαίδευση στη Σπάρτη συνιστά έναν αυστηρό κύκλο στρατιωτικών δοκιμασιών, το οποίο περιλάμβανε την «κλοπή, την παιδεραστία και την κρυπτεία».¹¹² Τα παιδιά εξοικειώνονταν με τον πόνο μέσα από τις μαστιγώσεις και τις στέρησεις, ενισχύοντας τη ψυχική τους δύναμη και τη σωματική τους αντοχή.¹¹³ Εκτός από τους συστηματικούς ξυλοδαρμούς, τα αγόρια εκπαιδούνταν να υποφέρουν την πείνα. Κάθε ομάδα αγοριών ήταν υπεύθυνη για τη συλλογή της τροφής που θα κατανάλωνε από κοινού, ενώ το κράτος σκόπιμα δεν παρείχε επαρκή ποσότητα τροφής για να καταφεύγουν σε μεθόδους κλοπής.¹¹⁴ Η πρακτική της κλοπής περιλαμβάνεται στην αγωγή τους ως μέσο ανάπτυξης της επινοητικότητας και της παρατηρητικότητας των νεαρών, στοιχεία ιδιαίτερα κρίσιμα για την επιτυχία στον πόλεμο. Ωστόσο, απαιτούνταν απόλυτη διακριτικότητα και τεχνική επάρκεια, για να μη γίνουν αντιληπτοί και συλληφθούν, καθώς οι αποτυχίες τιμωρούνταν αυστηρά.¹¹⁵

Η παιδεραστία στην αρχαιότητα, διαφοροποιείται αισθητά από τη σημερινή αντίληψη του όρου, αποτελώντας θεσμό με παιδαγωγικό και κοινωνικό χαρακτήρα. Στη Σπάρτη, ειδικότερα, ερμηνευόταν ως η σχέση μεταξύ ενός ώριμου ενήλικου άνδρα έως σαράντα ετών [ο εραστής] με τον έφηβο άνω των δώδεκα ετών [ο ερωμένος].¹¹⁶ Το μεγαλύτερο άτομο στην ηλικιακή ιεραρχία αναλάμβανε την ευθύνη να καθοδηγήσει το νεότερο

¹¹¹ Ξενοφώντας, *Λακεδαιμόνιων Πολιτεία*, εκδ. Αγρα, Αθήνα: 2020, σ.89.

¹¹² https://www.historical-quest.com/108-archive/arxaia-istoria/336-h-agwgi-twn-newn-stin-arxaia-sparta.html?srsId=AfmBOopffgIY_FaxM5PO45KGNlDdL6-LfMvhTwxg018CRFTPCGuXw2 (ανακτήθηκε 14/8/2024).

¹¹³ (Καρζής, *Η Παιδεία στην Αρχαιότητα*, 78).

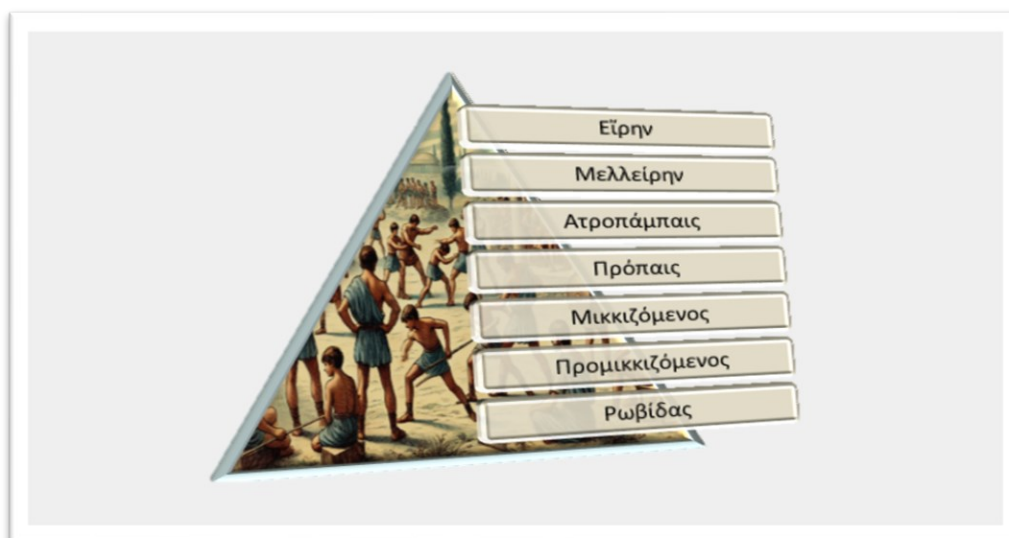
¹¹⁴ (Matyszak, *The Making of a Spartan Warrior*, 77).

¹¹⁵ (Ξενοφώντας, *Λακεδαιμόνιων Πολιτεία*, 91).

¹¹⁶ (Legras, *Πολιτισμός κι εκπαίδευση*, 49-50).

μέχρι την ηλικία των τριάντα χρονών, στην υιοθέτηση των προτύπων συμπεριφοράς που απαιτούσε η ενήλικη ζωή και να του μεταδώσει τα ιδανικά που χαρακτήριζαν τον Σπαρτιάτη πολεμιστή.

Σε αυτή τη φάση, ο νεαρός εντασσόταν επίσημα στις εφεδρικές δυνάμεις του στρατού, καθιστάμενος επίσημο μέλος των ένοπλων δυνάμεων της Σπάρτης.¹¹⁷ Εάν ο νεαρός έδειχνε ξεχωριστές ικανότητες και προοπτικές, είχε τη δυνατότητα να συμμετάσχει και στις δραστηριότητες της κρυπτείας.¹¹⁸ Η «κρυπτεία» αποτελούσε έναν από τους πιο αυστηρούς θεσμούς της σπαρτιατικής αγωγής, λειτουργώντας ως μια μυστική οργάνωση, όπου οι νέοι εκτελούσαν επιθέσεις εναντίον των ειλώντων.¹¹⁹ Αυτή η πρακτική είχε ως στόχο την ενίσχυση του επιθετικού πνεύματος των νεαρών Σπαρτιατών και ταυτόχρονα λειτουργούσε ως μέσο τρομοκράτησης της υποδουλωμένης πληθυσμιακής ομάδας της πόλης-κράτους, στρεβλώνοντας την αίσθηση ασφάλειας των ειλώντων και διατηρώντας την ανωτερότητα της σπαρτιατικής κυριαρχίας.

Εικόνα 1: Επίπεδα Σπαρτιατικής εκπαιδευτικής Ιεραρχίας

Πηγή δεδομένων: B. Legras

¹¹⁷ (Matyszak, *The Making of a Spartan Warrior*, 79).

¹¹⁸ Στο ίδιο, 79.

¹¹⁹ (Καρζής, *Η Παιδεία στην Αρχαιότητα*, 78).

Από τα εικοσιένα έτη της ηλικίας τους, οι Σπαρτιάτες συγκαταλέγονταν στις αντρικές λέσχες, συνεχίζοντας ταυτόχρονα τη στρατιωτική τους θητεία η οποία ολοκληρώνονταν επίσημα στα τριάντα τους έτη. Παρόλο που τερματίζονταν η ενεργή τους υπηρεσία, παρέμεναν σε διαρκή πολεμική εγρήγορση μέχρι την τελική φάση της ζωής τους. Αυτή η συνεχής προετοιμασία συνέτεινε στη διαμόρφωση σοβαρών και στοχαστικών χαρακτήρων, οι οποίοι επέλεγαν να εκφράζονται λιτά και μόνο όταν υπήρχε ουσιαστικός λόγος, δίνοντας έμφαση στη σαφήνεια και τη λακωνικότητα στον λόγο τους.¹²⁰

Στη Σπάρτη, η αυστηρή πειθαρχία δεν αφορούσε μόνο στην παιδική ή εφηβική ηλικία των ανδρών, αλλά διατηρούνταν αμείωτη καθ' όλη τη διάρκεια της ενήλικης ζωής τους. Στην σπαρτιατική κοινωνία, δεν επιτρεπόταν στα άτομα να ζουν κατά βούληση, ακολουθώντας τις προσωπικές επιθυμίες ή φαντασιώσεις. Αντίθετα, η πόλη λειτουργούσε σαν ένα διαρκές στρατόπεδο, όπου κάθε άντρας αναλάμβανε το δικό του μερίδιο στις προμήθειες και τις εργασίες. Η ατομική ύπαρξη δεν είχε αυτοτελή σημασία, αλλά θεωρούνταν αναπόσπαστο μέρος της συλλογικής προσπάθειας για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της πόλης-κράτους.¹²¹

Η εκπαίδευση των Σπαρτιατών νέων δεν περιοριζόταν μόνο στους άνδρες, καθώς και οι γυναίκες ακολουθούσαν ένα αυστηρό πρόγραμμα εκπαίδευσης. Η εκπαίδευση των κοριτσιών λάμβανε χώρα κυρίως στο οικιακό περιβάλλον, αλλά οι πρακτικές περιλάμβαναν εντατική άσκηση παρόμοια με εκείνη των αγοριών.¹²² Οι νεαρές Σπαρτιάτισσες

¹²⁰ (Καρχίης, *Η Παιδεία στην Αρχαιότητα*, 79).

¹²¹ Dorothy Mills, *The book of the ancient Greeks*, p.89, pub. The Knickerbocker Press, N. York: 2022, p.89.

¹²² Στο ίδιο, 90.

εκπαιδεύονταν σε δραστηριότητες όπως γυμναστική, χορό, μουσική, καθώς και σε συμμετοχή αθλητικών αγώνων, προκειμένου να γίνουν σωματικά δυνατές και ανεξάρτητες.¹²³ Ενώ οι νέοι προετοιμάζονταν για τη στρατιωτική ζωή με απώτερο σκοπό την απόλυτη θυσία για το κράτος, οι νέες εκπαιδεύονταν να γίνουν σύζυγοι και μητέρες, υιοθετώντας την ιδέα της προσφοράς και της θυσίας των δικών τους για την πατρίδα, παρόλο που οι ίδιες δεν καλούνταν να πεθάνουν για αυτήν.¹²⁴

Τα σώματα των κοριτσιών υποβάλλονταν σε σκληρή σωματική άσκηση, όπως «το τρέξιμο, η πάλη, η ρίψη δίσκων και ακοντίων».¹²⁵ Ο βασικός στόχος αυτής της εκπαίδευσης ήταν να τις καταστήσει ικανές να γεννούν υγιείς απογόνους¹²⁶ και να αντιμετωπίζουν τους πόνους με δύναμη και χάρη, εξαλείφοντας κάθε ένδειξη τρυφλότητας, προσκόλλησης στην οικιακή ζωή και υπέρμετρης θηλυκότητας. Όπως και τα αγόρια, οι κοπέλες συμμετείχαν γυμνές σε πομπές χορούς και ύμνους σε συγκεκριμένες ιερές τελετές, παρουσία των νέων που τις παρακολουθούσαν.¹²⁷ Η γυμνότητά τους δεν περιέχει καμία αισχύροτητα, καθώς συνοδεύονταν από σεμνότητα. Αντίθετα, συνέβαλε στην καλλιέργεια απλότητας και υγιεινών συνηθειών, ενώ τους έδινε και μια αίσθηση ευγενούς ανδρείας, καθώς εκτιμούσαν την τιμή και τη δόξα εξίσου με τους άνδρες.¹²⁸ Έτσι, οι γυναίκες διαδραμάτισαν ενεργό ρόλο στη διατήρηση της κοινωνικής σταθερότητάς και στην ενίσχυση της αμυντικής δύναμης της πολιτείας.

¹²³ (Καρζής, *Η Παιδεία στην Αρχαιότητα*, 80).

¹²⁴ (Mills, *The book of the ancient Greeks*, 89-90).

¹²⁵ (Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι, Λυκούργος-Νουμάς*, 65).

¹²⁶ (Pomeroy, *Θεές, Πόρνες Σύζυγοι.*, σ.69).

¹²⁷ Στο ίδιο, 65.

¹²⁸ Στο ίδιο, 67.

Η επιβολή της σπαρτιατικής αγωγής και οι σκληροί κανόνες πειθαρχίας στόχευαν στη δημιουργία ατόμων ισχυρών και αφοσιωμένων στις κοινωνικές και στρατιωτικές απαιτήσεις της πολιτείας. Αυτή η ακραία σχηματισμένη παιδείυση εξασφάλιζε ότι κάθε νέος Σπαρτιάτης ήταν πλήρως προετοιμασμένος για τις ανάγκες του πολέμου και την υποστήριξη της πολιτειακής δομής. Μέσα από αυτήν τη συστηματική και πειθαρχημένη αγωγή, ο Λυκούργος επιδίωξε να διασφαλίσει την υποταγή στα κοινωνικά ιδανικά και τη συνεχή ετοιμότητα για την άμυνα και την επιβίωση του σπαρτιατικού πολιτισμού.

3.3. Η Σπάρτη και ο κόσμος των γραμμάτων

Στην αρχαία Σπάρτη η εκπαίδευση επικεντρωνόταν στην εκμάθηση της ανάγνωσης και της γραφής, αν και η ενασχόληση με τα γράμματα ήταν περιορισμένη, καλύπτοντας μόνο τις απολύτως απαραίτητες γνώσεις.¹²⁹ Η υπόλοιπη εκπαίδευση στόχευε κυρίως στο να διδάξει στους νέους την αυτοπειθαρχία, την αντοχή στις κακουχίες και την ικανότητα να υπερισχύουν στις μάχες.¹³⁰ Τα παιδιά μελετούσαν τα έργα του Ομήρου και των ποιητών Τυρταίου και Αλκμάνου.¹³¹ Τα πρώτα γνωστά σπαρτιατικά κείμενα, χρονολογούμενα στα τέλη του 7ου αιώνα π.Χ., περιλαμβάνουν «λακωνικές αναθηματικές επιγραφές σε αγγεία».¹³² Παρότι οι Σπαρτιάτες γνώριζαν την ύπαρξη της γραφής μέσω της αλληλεπίδρασής τους με τον υπόλοιπο ελληνικό κόσμο, δεν είχε συμπεριληφθεί στην καθημερινότητά τους και χρησιμοποιούνταν στη Σπάρτη, κυρίως για την αλληλογραφία της πόλης-κράτους με άλλες πόλεις-κράτη.¹³³ Παρ' όλα αυτά, καθ' όλη την κλασική περίοδο, η Σπάρτη διατηρούσε έναν βαθύ σεβασμό στην

¹²⁹ Πλούταρχος, παρ.16.

¹³⁰ (Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, 75).

¹³¹ (Legras, *Πολιτισμός κι εκπαίδευση*, 47).

¹³² (Καρζής, *Η Παιδεία στην Αρχαιότητα*, 80).

¹³³ (Legras, *Πολιτισμός κι εκπαίδευση*, 47).

προφορική παράδοση, και οι νόμοι της πόλης απαγορευόταν συστηματικά να καταγράφονται σε οποιοδήποτε υλικό.¹³⁴

Ο Ξενοφών, αν και εκτιμούσε τη σπαρτιατική αγωγή, χαρακτηρίζοντάς την ως «παιδεία», δεν καταγράφει την ύπαρξη σχολείων ή τη διδασκαλία γραμμάτων. Επιπλέον, ο Πλούταρχος, αποτυπώνοντας τη θαυμαστή του στάση απέναντι στη σπαρτιατική πολιτεία, αναφέρει ότι ο Λυκούργος δεν εισήγαγε το σύστημα μισθωτών δασκάλων και δεν επέτρεπε στους γονείς να μορφώνουν τα παιδιά τους κατά προτίμηση.¹³⁵ Αυτό δείχνει μια ελλιπή εκπαιδευτική δομή, καθώς τα παιδιά περνούσαν τον περισσότερο χρόνο σε αγέλες. Ο Πλούταρχος τονίζει ότι τα παιδιά μάθαιναν μόνο τα απαραίτητα γράμματα,¹³⁶ κάτι που αντικατοπτρίζει τον περιορισμένο πνευματικό ορίζοντα της σπαρτιατικής κοινωνίας. Προτεραιότητα δίνονταν στις σωματικές ασκήσεις, όπως το τρέξιμο, το άλμα, καθώς και σε πολεμικές τέχνες όπως η πυγμαχία και η πάλη, με στόχο την ανάπτυξη τους σε ικανούς και ατρόμητους πολεμιστές.¹³⁷

Η εκπαίδευση στη Σπάρτη κυριαρχείται από την πειθαρχία και τις πολεμικές αρετές, τα χαρακτηριστικά του προφορικού της πολιτισμού. Η διακυβέρνηση των εφόρων φαίνεται να έχει καταπιέσει και εξαλείψει τυχόν σποραδικές προσπάθειες για πνευματική ανάπτυξη, αφήνοντας τη Σπάρτη να υστερεί σε αυτόν τον τομέα σε σύγκριση με την Αθήνα, η οποία εξελίχθηκε σε πολιτισμικό κέντρο του αρχαίου κόσμου. Αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας ήταν η περιορισμένη εκπαιδευτική προσφορά της

¹³⁴ (Legras, *Πολιτισμός κι εκπαίδευση*, 47).

¹³⁵ Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι-Λυκούργος*, σ.16.

¹³⁶ Στο ίδιο, 16.

¹³⁷ (Mills, *The book of the ancient Greeks*, 88).

Σπάρτης, η οποία καθορίστηκε από τις κοινωνικές ηθικές και τη στρατιωτική προετοιμασία, και όχι από την πνευματική ανάπτυξη.¹³⁸

3.4. Η συμβολή της μουσικής και της ποίησης στη σπαρτιατική μαχητικότητα

Η μουσική και η ποίηση διαδραμάτιζαν κεντρικό ρόλο στην εκπαίδευση και την πολιτική ζωή της Σπάρτης. Η δυναμική των χορωδιακών παραστάσεων, του χορού και άλλων δημόσιων τελετών έπαιξαν ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση της σπαρτιατικής ταυτότητας κατά τη διάρκεια σημαντικών εορτών όπως τα *Κάρνεια* και οι *Γυμνοπαιδίες*.¹³⁹ Αυτές οι μορφές τέχνης ενίσχυσαν την κοινωνική συνοχή και ευνομία, οικοδομώντας τη δύναμη της πόλης μέσα από την αποφυγή εσωτερικών αναταραχών. Η μουσική ασκούσε έντονη επιρροή στο συναισθηματικό κόσμο, προκαλώντας ενθουσιασμό και παρορμητικότητα, γεμάτη δυναμισμό. Οι στίχοι της μουσικής ήταν απλοί και λιτοί, αλλά επικεντρώνονταν σε σοβαρά θέματα με ηθικοπλαστικό χαρακτήρα.¹⁴⁰

Η μουσική εκπαίδευση στη Σπάρτη ήταν στενά συνδεδεμένη με τις στρατιωτικές τελετουργίες, καθώς οι ελληνικές φάλαγγες συχνά προέβαιναν στη μάχη υπό τους ρυθμούς του αυλού. Ο χορός αναδείκνυε αυτή την πολεμική ιδεολογία, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τον πυρρήχιο χορό, που εκτελούμενος υπό τη συνοδεία του αυλού αποτελούσε μίμηση της μάχης.¹⁴¹ Παράλληλα, η μουσική κατείχε ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην προετοιμασία των Σπαρτιατών για τον πόλεμο, όπως επισήμανε ο Πλούταρχος αναφερόμενος στη ποίηση της εποχής που τόνιζε τόσο τα επιτεύγματα των πεσόντων υπέρ της πατρίδας, όσο και τη μομφή εκείνων

¹³⁸ (Καρζής, *Η Παιδεία στην Αρχαιότητα*, 82).

¹³⁹ (Rahe, *The Grand Strategy*, 9).

¹⁴⁰ (Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι, Λυκούργος-Νουμάς*, 87).

¹⁴¹ (Legras, *Πολιτισμός κι εκπαίδευση*, 48).

που εγκατέλειπαν το πεδίο της μάχης. Τα ποιήματα αυτά αποτελούσαν ένα μέσο διαπαιδαγώγησης για τις διάφορες ηλικιακές ομάδες, καθιστώντας τα ηθικά και κοινωνικά ιδανικά της Σπάρτης προσιτά και εφικτά.

Κατά τη διάρκεια των εκστρατειών, τα τραγούδια του Τυρταίου, που εξυμνούσαν την ηθική και την αρετή, αντηχούσαν από τις φωνές των Σπαρτιατών, προσδίδοντας ένα ισχυρό πνεύμα μαχητικότητας και αυτοθυσίας. Τα τραγούδια που διδάχθηκαν ήταν επιλεγμένα για να τους ενισχύουν το ηθικό και το σθένος, και τα τραγουδούσαν με μεγάλο ζήλο και ενθουσιασμό.¹⁴²

¹⁴² (Mills, *The book of the ancient Greeks*, 88).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΑΘΗΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΣΟΦΙΣΤΕΣ

4.1. Ανάπτυξη και δομή του εκπαιδευτικού συστήματος

Η γνώση μας για την εκπαίδευση κατά τον 5ο αιώνα π.Χ. στην Αθήνα είναι σχετικά ολοκληρωμένη κυρίως της αφθονίας των πηγών από την περίοδο του Περικλή. Το εκπαιδευτικό σύστημα στην Αθήνα κατά τον εν λόγω αιώνα υπέστη σημαντικές δομικές μεταμορφώσεις, οφειλόμενες στην εισαγωγή καινοτομικών εκπαιδευτικών μεθοδολογιών από τους σοφιστές κατά το δεύτερο μισό του αιώνα.¹⁴³

Κατά το πρώτο μισό του 5ου αιώνα π.Χ., η εκπαίδευση υπήρξε εδραιωμένη σε ένα παραδοσιακό, αριστοκρατικό μοντέλο,¹⁴⁴ το οποίο ήταν προνόμιο λίγων, με την ευθύνη της μόρφωσης να εξαρτάται από την οικονομική κατάσταση των γονέων.¹⁴⁵ Αρχικά, η εκπαίδευση στην Αθήνα είχε έναν αριστοκρατικό προσανατολισμό, με το περιεχόμενο της γνώσης να ανταποκρίνεται περισσότερο στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα της αριστοκρατικής τάξης, τους «ευπατρίδες» [όσοι είχαν «καλή καταγωγή»], παρά στον μέσο Αθηναίο.¹⁴⁶ Στην Αθήνα, η εκπαίδευση γινόταν σε ιδιωτικά σχολεία, καθώς δεν υπήρχαν δημόσια μορφωτικά ιδρύματα υπό τον έλεγχο της πολιτείας.

¹⁴³ (Legras, Πολιτισμός κι εκπαίδευση., 74).

¹⁴⁴ Στο ίδιο, 74.

¹⁴⁵ Στο ίδιο, 79.

¹⁴⁶ Στο ίδιο, 79.

4.2. Ο ρόλος της Αθηναίας μητέρας στην εκπαίδευση και την ανατροφή των παιδιών

Η καθημερινότητα της Αθηναίας γυναίκας ήταν επικεντρωμένη στη διαχείριση των οικογενειακών υποθέσεων και στην ανατροφή των παιδιών. Όσον αφορά την εκπαίδευση, η Αθηναία μητέρα ήταν υπεύθυνη για την «πρωτοβάθμια» διδασκαλία των γιων της μέχρι να φτάσουν στην ηλικία των επτά ετών, οπότε και ξεκινούσαν τη σχολική τους παιδεία. Αντιθέτως, η εκπαίδευση των θυγατέρων συνεχιζόταν υπό την επίβλεψή της μέχρι περίπου τα δεκαπέντε τους έτη, ηλικία στην οποία θεωρούνταν κατάλληλες για γάμο.¹⁴⁷

Η ανατροφή των παιδιών στην αρχαία Αθήνα πραγματοποιούνταν στον γυναικωνίτη, έναν ιδιωτικό χώρο μέσα στο σπίτι που ήταν αποκλειστικά για γυναίκες. Εκεί, γυναίκες όπως η μητέρα και η τροφός αναλάμβαναν την πρώτη φάση της εκπαίδευσης των παιδιών.¹⁴⁸ Οι οικογένειες που είχαν την οικονομική δυνατότητα προσλάμβαναν συχνά Σπαρτιάτισσες σκλάβες, λόγω της αυστηρότητας και της διαπαιδαγωγικής τους φήμης στη διατήρηση της τάξης ανάμεσα στα παιδιά.¹⁴⁹

Πριν από την εισαγωγή τους στην βασική εκπαίδευση, τα παιδιά στην αρχαία Αθήνα ασχολούνταν με διάφορα παιχνίδια. Στα πρώτα χρόνια τους, έπαιζαν με «κουδονίστρες, καμπανάκια και σφυρίχτρες».¹⁵⁰ Η ποικιλία των παιχνιδιών της «πρώτης εκπαίδευσης»¹⁵¹ που παρέχονταν στα παιδιά περιελάμβανε «κρίκους, μπάλες, σβούρες, καρότσια, κούκλες και μικρά ζωάκια», ενισχύοντας την αναπτυξιακή τους πορεία μέσω του

¹⁴⁷ (Mills, *The book of the ancient Greeks*, 214).

¹⁴⁸ (Legras, *Πολιτισμός κι εκπαίδευση*, 76).

¹⁴⁹ (Mills, *The book of the ancient Greeks*, 216).

¹⁵⁰ (Legras, *Πολιτισμός κι εκπαίδευση*, 76).

¹⁵¹ Στο ίδιο, 77.

παιχνιδιού.¹⁵² Οι μητέρες, εκτός από τις άλλες υποχρεώσεις τους, ανταποκρίνονταν στο ενδιαφέρον των παιδιών τους για ιστορίες κατά τα πρώτα στάδια της ανατροφής τους. Παρέχοντας συχνά μυθολογικές αφηγήσεις που περιλάμβαναν θεούς και ήρωες, παραμύθια και νανουρίσματα.¹⁵³

Η ανάπτυξη κοινωνικών επιδράσεων στα παιδιά ξεκινούσε πριν την ηλικία των επτά ετών, όπου αγόρια και κορίτσια ανατρέφονταν αρχικά μαζί. Εντός αυτού του πλαισίου, τα παιδιά τα εισηγάγαν στις διακρίσεις φύλου και τους κοινωνικούς ρόλους που αναμενόταν να υιοθετήσουν αντανακλώντας τις πολιτισμικές προσδοκίες της εποχής.¹⁵⁴ Στην αρχαία Αθήνα, η εκπαίδευση των κοριτσιών εστιάζονταν κυρίως στην εκμάθηση των οικιακών δεξιοτήτων, προκειμένου να προετοιμαστούν για τη μελλοντική ανάληψη των οικογενειακών τους καθηκόντων ως σύζυγοι και μητέρες.

Η στοιχειώδης εκπαίδευση παρέχονταν αποκλειστικά από τις μητέρες, οι οποίες μετέδιδαν στις κόρες τους τις γνώσεις που διέθεταν. Αυτή περιλάμβανε, μεταξύ άλλων, την εξοικείωση τους με την ανάγνωση και τη γραφή, στο βαθμό που ήταν εφικτό.¹⁵⁵ Τα κορίτσια εκπαιδεύονταν να είναι παθητικές ακροάτριες παρά να συμμετέχουν ενεργά σε διαλόγους, με σκοπό να περιορίζουν τις ερωτήσεις και την εξωστρέφεια τους.¹⁵⁶ Αυτή η στάση ενθαρρύνονταν για να καλλιεργηθεί η διακριτικότητα και να αποθαρρυνθούν η περιέργεια και η πνευματική αυτονομία, χαρακτηριστικά που θεωρούνταν ανάρμοστα για τις γυναίκες στην κοινωνία εκείνης της εποχής.

¹⁵² (Mills, *The book of the ancient Greeks*, 216).

¹⁵³ (Mills, *The book of the ancient Greeks*, 216).

¹⁵⁴ (Legras, *Πολιτισμός κι εκπαίδευση*, 74).

¹⁵⁵ (Mills, *The book of the ancient Greeks*, 216).

¹⁵⁶ Στο ίδιο, 216.

4.3. Διδακτικές πρακτικές και εκπαιδευτικοί ρόλοι στην Αρχαία Αθήνα

Στην αρχαία Αθήνα, ο ρόλος του παιδαγωγού, ο οποίος συχνά ανατίθετο σε έναν έμπιστο δούλο της οικογένειας, ήταν καθοριστικός στην ανατροφή των νέων. Το επάγγελμα του παιδαγωγού δε φημιζόταν για τη δόξα του, και οι δάσκαλοι προέρχονταν συνήθως από φτωχές οικογένειες.¹⁵⁷ Όπως περιγράφει ο Πρωταγόρας,¹⁵⁸ ο ρόλος του παιδαγωγού ξεκινούσε εκεί που έληγε η αποστολή της τροφού. Επιπρόσθετα, ήταν υπεύθυνος για τη διατήρηση της καλής τάξης και την ανατροφή του παιδιού με κατάλληλους τρόπους, απαντώντας στις ερωτήσεις του και εφαρμόζοντας τιμωρίες όπου απαιτούνταν.¹⁵⁹ Παρόλο που κατείχε μια υπηρετική θέση, ο παιδαγωγός είχε την εξουσία από τον πατέρα του παιδιού να επιβάλλει την τάξη, ακόμη και με τη χρήση σωματικής τιμωρίας όταν κρίνονταν αναγκαίο.¹⁶⁰

Στις καθημερινές του αρμοδιότητες περιλαμβάνονταν η συνοδεία του παιδιού στο σχολείο, η μεταφορά των σχολικών ειδών, καθώς και η γενικότερη υποστήριξη στη μάθηση.¹⁶¹ Κάθε πρωί, το νεαρό αγόρι φορούσε τη χλαμύδα του και ετοιμαζόταν για το «διδασκαλείο»,¹⁶² με τον προσωπικό δούλο της οικογένειας [τον παιδαγωγό] να φέρει τα εκπαιδευτικά υλικά του όπως βιβλία, γραφίδες και λύρα. Το παιδί παρέμενε στο εκπαιδευτικό ίδρυμα ή το γυμναστήριο έως το τέλος της ημέρας και στη συνέχεια συνοδευόταν πίσω στην οικία του. Η καθοδήγηση και η εκπαιδευτική μεθοδολογία παρέμεναν στην ευχέρεια κάθε δασκάλου, καθώς η πολιτεία

¹⁵⁷ (Καρζής, *Η Παιδεία στην Αρχαιότητα*, 235).

¹⁵⁸ Πλάτωνας: Πρωταγόρας, 325d.

¹⁵⁹ (Mills, *The book of the ancient Greeks*, 223).

¹⁶⁰ (Καρζής, *Η Παιδεία στην Αρχαιότητα*, 232).

¹⁶¹ (Legras, *Πολιτισμός κι εκπαίδευση*, 81).

¹⁶² (Καρζής, *Η Παιδεία στην Αρχαιότητα*, 233).

δεν είχε επιβάλει ένα ενιαίο εκπαιδευτικό πρότυπο, αφήνοντας τη διαμόρφωση του προγράμματος στη κρίση του κάθε εκπαιδευτικού.¹⁶³

Στην κλασική Αθήνα, τρεις κύριες συνιστώσες επανδρώνουν το πλαίσιο της εκπαίδευσης: του γραμματιστή, του κιθαριστή και του παιδοτρίβη. Ο «γραμματιστής» αναλάμβανε τη διδασκαλία ανάγνωσης, γραφής,¹⁶⁴ αριθμητικής, γραμματικής και ποίησης [Ομηρικά έπη].¹⁶⁵ Ο «κιθαριστής», με άλλα λόγια ο μουσικοδιδάσκαλος, αναλάμβανε την εκμάθηση παραδοσιακών μελωδιών, μουσικών οργάνων, όπως ο αυλός και η κιθάρα- μια μορφή έγχορδου οργάνου που συγκαταλεγόταν στις διάφορες παραλλαγές της λύρας. Ο «παιδοτρίβης» συνέβαλε στη φυσική αγωγή και αθλητική προπόνηση των νέων στις παλαίστρες των δημοσίων γυμναστηρίων.¹⁶⁶ Επιπροσθέτως, κατά την εποχή του Αριστοτέλη, η ζωγραφική εισήχθη ως εκπαιδευτική ειδικότητα. Το «διδασκαλείο» στην αρχαία Αθήνα αντιστοιχεί στο σύγχρονο δημοτικό σχολείο, καθώς αποτελούσε τον βασικό εκπαιδευτικό θεσμό για την αρχική φάση της εκπαίδευσης των νέων.¹⁶⁷

4.4. Τα στάδια της εκπαίδευσης των νέων στην αρχαία Αθήνα

Η εκπαίδευση των παιδιών διαιρούνταν σε δύο κύκλους: το βασικό και τον στοιχειώδη κύκλο. Στο βασικό κύκλο, ο οποίος ξεκινούσε από την ηλικία των επτά έως των δεκατριών ετών, τα παιδιά εισάγονταν στις βασικές δεξιότητες ανάγνωσης και γραφής, αριθμητικής, μουσικής και γυμναστικής. Ο στοιχειώδης κύκλος ξεκινούσε από την ηλικία των

¹⁶³ (Καρζής, *Η Παιδεία στην Αρχαιότητα*, 233).

¹⁶⁴ Στο ίδιο, 234.

¹⁶⁵ <https://www.ime.gr/imeakia/teuxoi/issue01/webpages/page2a.html> ανακτήθηκε 30/8/2024).

¹⁶⁶ Στο ίδιο, (ανακτήθηκε 30/8/2024).

¹⁶⁷ (Καρζής, *Η Παιδεία στην Αρχαιότητα*, 235).

δεκατριών έως το δέκατο όγδοο έτος, επικεντρωνόταν στην εμπάθυνση της γνώσης και στην ανάπτυξη περισσότερο σύνθετων εκπαιδευτικών στοιχείων. Κατά τη διάρκεια αυτού του σταδίου, τα παιδιά εκπαιδεύονταν στη γραμματική, τη ρητορική, τα μαθηματικά και την αστρονομία. Επιπλέον, συνέχιζαν την εκπαίδευση στη μουσική και τη γυμναστική, προωθώντας την αρμονική ανάπτυξη του σώματος και του νου.

Για την ετοιμότητα του στρατού, είχε εισαχθεί στην αρχαία Αθήνα «ο θεσμός της εφηβείας», που συνίστατο σε μια δίχρονη στρατιωτική υποχρέωση των νεαρών ανδρών ηλικίας δεκαοχτώ έως είκοσι ετών. Κατά την πρώτη χρονιά, οι νέοι, αναλάμβαναν υπηρεσία στον Πειραιά, ενώ κατά το δεύτερο έτος της θητείας τους θέτονταν σε υπηρεσία κατά μήκος των συνόρων της Αττικής.¹⁶⁸ Ο τελικός στόχος της αθηναϊκής αγωγής ήταν η καλλιέργεια του τέλειου ανθρώπου, με αρμονική ανάπτυξη τόσο των πνευματικών όσο και των σωματικών δεξιοτήτων. Η αθηναϊκή εκπαίδευση δεν απέβλεπε μόνο στην πολεμική προπαρασκευή αλλά και στην ηθική βελτίωση, με το ιδανικό της «καλοκαγαθίας» να αποτελεί ύψιστο στόχο.¹⁶⁹

Οι Αθηναίοι διέπρεπαν για τα καλαισθητικά τους χαρίσματα και την αφοσίωσή τους στις ηθικές αρχές, προβάλλοντας το μέτρο και την ισορροπία ως ουσιώδεις αξίες της αγωγής τους. Το εκπαιδευτικό σύστημα της Αθήνας στόχευε στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ψυχοσωματικών ικανοτήτων των νέων, προετοιμάζοντάς τους για τον ρόλο του «τέλειου πολίτη: καλός κάγαθος».¹⁷⁰ Στην αρχαία αθηναϊκή κοινωνία, η έννοια του «καλός» αναφερόταν σε έναν άνδρα που διέθετε τόσο φυσική ωραιότητα όσο και σωματική αρτιότητα, αντανakλώντας τη βαθιά εκτίμηση που είχαν οι Αθηναίοι προς το κάλλος, την ομορφιά. Από την άλλη πλευρά, η ιδιότητα

¹⁶⁸ (Καρζής, *Η Παιδεία στην Αρχαιότητα*, 229).

¹⁶⁹ Στο ίδιο, 244.

¹⁷⁰ Στο ίδιο, 244.

του «αγαθός» περιελάμβανε μια πληθώρα αξιών και ηθικών προδιαγραφών. Αυτό το επίθετο ενσωμάτωνε την ευρύτερη έννοια της αρετής στην αθηναϊκή κοινωνία, υπογραμμίζοντας χαρακτηριστικά όπως «η γενναιότητα, η δικαιοσύνη, η ηθική, η σωφροσύνη, η ευθυκρισία, η ευγένεια, η εντιμότητα και η μεγαλοφροσύνη».¹⁷¹

ΑΘΗΝΑ		
Προσχολική αγωγή Στόχοι: Καλλιέργεια ηθικών αξιών Μέθοδος: Παραινετική, Τιμωρίες	0-6 ετών	Τα νεογέννητα και τα μικρά παιδιά ανατρέφονται από τη μητέρα και την τροφό, εστιάζοντας στη βασική φροντίδα και την αρχική κοινωνικοποίηση.
	3-6 ετών	Η διαπαιδαγώγηση γίνεται κοινή για αγόρια και κορίτσια, με τη μάθηση να πραγματοποιείται μέσω παιχνιδιών.
1η φάση εκπαίδευσης (Πρωτοβάθμια εκπαίδευση) Στόχοι: «ευταξία» Μέθοδος: διδασκαλία	7-13 ετών	Η τροφός αντικαθίσταται από τον γραμματιστή, ο οποίος εισάγει τα παιδιά σε πιο σύνθετα ακαδημαϊκά αντικείμενα όπως ανάγνωση, γραμματική και αριθμητική.
	10-13 ετών	Διαχωρισμός στη διαπαιδαγώγηση των αγοριών και των κοριτσιών. Παρέχονται στοιχειώδη μαθήματα όπως ανάγνωση, γραφή, αριθμητική, φυσική αγωγή, χορούς, πάλη, μουσική και ποίηση.
2η φάση εκπαίδευσης (Δευτεροβάθμια εκπαίδευση) Στόχοι: ευαρμοσσία, αρμονία Μέθοδος: Μιμητική μάθηση προτύπων	13-18 ετών	Η εκπαίδευση περιλαμβάνει προχωρημένα μαθήματα σε μαθηματικά, αστρονομία και ρητορική. Παράλληλα, γίνεται διδασκαλία στη μουσική και στην εκμάθηση μουσικών οργάνων όπως ο αυλός, η κιθάρα και η λύρα, με την επίβλεψη ειδικευμένων δασκάλων του κιθαριστή και του παιδοτρίβη.
3η φάση εκπαίδευσης (Τελική φάση αγωγής) Στόχοι: Πολιτική αρετή Μέθοδος: ἄρχειν και ἄρχεσθαι	18-20 ετών	Η τελική φάση περιλαμβάνει συστηματική στρατιωτική εκπαίδευση με έμφαση στην οπλομαχία και άλλες στρατιωτικές δεξιότητες, φορέας αγωγής η πόλη.

Πηγή δεδομένων πίνακα: Θ. Καρζής, Β. Legras, Π. Αθανασόπουλος, με βάση το Ψηφιακό Βοήθημα του Υπ. παιδείας,

¹⁷¹ (Καρζής, *Η Παιδεία στην Αρχαιότητα*, 245).

4.5. Τα αγόρια της Αθήνας και ο κόσμος των γραμμάτων, της μουσικής και της ποίησης

Τόσο οι αρχαίες γραπτές πηγές όσο και η εικονογράφηση πάνω στα κεραμικά αγγεία αποδεικνύουν ότι οι δεξιότητες της γραφής και της ανάγνωσης είχαν ήδη ενταχθεί στην εκπαιδευτική διαδικασία κατά τον 5ο αιώνα π.Χ.¹⁷² Η εκμάθηση ανάγνωσης και γραφής για τους νεαρούς Αθηναίους απαιτούσε περίπου τρία έως τέσσερα χρόνια. Το σύστημα γραφής που εφαρμόζονταν χρησιμοποιούσε αποκλειστικά κεφαλαία γράμματα, ενώ χαρακτηριζόταν από την πλήρη έλλειψη κενών ανάμεσα στις λέξεις και την απουσία σημείων στίξης.¹⁷³ Οι αρχικές ασκήσεις γραφής πραγματοποιούνταν σε ξύλινες πλάκες που είχαν επικαλυφθεί με κερί, χρησιμοποιώντας γραφίδες με μεταλλική αιχμή για την χάραξη των γραμμάτων.¹⁷⁴ Κατά την πρόοδο τους, τα παιδιά εξασκούσαν σε ανώτερες τεχνικές γραφής, χρησιμοποιώντας καλάμια σε πάπυρο με μελάνι που προέρχονταν από κολλώδη ουσία.¹⁷⁵

Στην αρχαία Αθήνα, οι εκπαιδευτικές πρακτικές για τα νεαρά αγόρια δεν περιελάμβαναν τη χρήση βιβλίων. Αντίθετα, η παιδεία τους άρχιζε με την έκθεσή τους σε επιλεγμένα λογοτεχνικά και ποιητικά έργα. Οι διδακτικές μέθοδοι ακολουθούσαν την παράδοση της απαγγελίας και απομνημόνευσης, με τους μαθητές να στέκονται απέναντι από το δάσκαλο [γραμματιστή], αποστηθίζοντας και επαναλαμβάνοντας τους στίχους μετά από αυτόν.¹⁷⁶ Μέσω αυτής της μεθόδου, οι μαθητές εξοικείωναν και αφομοίωναν τμήματα από κλασικά έργα, όπως η *Ιλιάδα* και η *Οδύσσεια* του

¹⁷² (Legras, *Πολιτισμός κι εκπαίδευση*, 88).

¹⁷³ (Καρζής, *Η Παιδεία στην Αρχαιότητα*, 237).

¹⁷⁴ (Mills, *The book of the ancient Greeks*, 224).

¹⁷⁵ Στο ίδιο, 224.

¹⁷⁶ Στο ίδιο, 225.

Ομήρου.¹⁷⁷ Η διαδικασία της απαγγελίας δεν ήταν μονότονη, αλλά αντίθετα διαδραστική, με τους μαθητές να συμμετέχουν ενεργά μέσα από δραματοποιημένες ερμηνείες των κειμένων. Συμπληρωματικά, διδάσκονταν και η αριθμητική, η οποία θεωρούνταν ουσιώδης για τη νοητική ανάπτυξη των νέων.¹⁷⁸

Παρόλο που οι πληροφορίες που διαθέτουμε για την αρχαία ελληνική μουσική είναι περιορισμένες, η μουσική εκπαίδευση αντιμετωπιζόταν ως ένα ζωτικό στοιχείο της παιδείας. Η διδασκαλία της μουσικής είχε ως βασικό στόχο την εξευγενισμένη εκπαίδευση ώστε να εμπνέει.¹⁷⁹ Στη μουσική κατάρτιση περιλαμβάνονταν η εκμάθηση μουσικού οργάνου, του τραγουδιού, της ποίησης και του χορού.¹⁸⁰ Όπως τονίζει ο Πλάτων στον «Πρωταγόρα» το ιδανικό αποτέλεσμα της μουσικής εκπαίδευσης ήταν να καλλιεργείται η «σωφροσύνη» μέσα από την ενίσχυση της «ευρυθμίας και της αρμονίας» στην ψυχή των νέων.¹⁸¹

Στην αρχαία Ελλάδα, η ποίηση αποτελούσε ένα κρίσιμο στοιχείο στην εκπαιδευτική διαδικασία και στην καλλιτεχνική έκφραση, παρέχοντας τη βάση για το χορικό τραγούδι μέσω του ρυθμού και του στίχου της.¹⁸² Τα ποιητικά έργα χρησιμοποιούνταν επίσης ως εκπαιδευτικά εργαλεία για την εξάσκηση στην ανάγνωση και τη γραφή. Πέρα από τον εκπαιδευτικό τους ρόλο, τα ποιήματα ενίσχυαν και την ηθική αγωγή, καθώς οι νέοι Έλληνες, τόσο Αθηναίοι όσο και Σπαρτιάτες, αντλούσαν από αυτά πρότυπα για μίμηση και κανόνες συμπεριφοράς.¹⁸³

¹⁷⁷ (Legras, *Πολιτισμός κι εκπαίδευση*, 89).

¹⁷⁸ (Mills, *The book of the ancient Greeks*, 226).

¹⁷⁹ Στο ίδιο, 227.

¹⁸⁰ Στο ίδιο, 86.

¹⁸¹ Πλάτων, *Πρωταγόρα*, 325 a-b.

¹⁸² (Legras, *Πολιτισμός κι εκπαίδευση*, 87).

¹⁸³ Στο ίδιο, 87.

4.6. Η ανώτατη εκπαίδευση και το σοφιστικό κίνημα

Γύρω στο 420 π.Χ., στην Αθήνα εδραιώθηκε η ανώτατη εκπαίδευση, με επιδράσεις από φιλοσόφους όπως ο Σωκράτης και το σοφιστικό κίνημα. Η νέα εκπαιδευτική τάση ενίσχυε τη διανοητική ικανότητα σε βάρος της σωματικής δύναμης, προκαλώντας διαμάχες μεταξύ παραδοσιακών και σύγχρονων απόψεων περί εκπαίδευσης, καθώς οι πρώτοι θεωρούσαν ότι η νέα προσέγγιση θα υπονόμει τον πολιτισμό και τη στρατιωτική ετοιμότητα της πόλης.¹⁸⁴

Ο πλούτος διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην ανώτατη εκπαίδευση της κλασικής Αθήνας. Η έκταση της εκπαίδευσης που μπορούσε να λάβει κάποιος εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική δυνατότητα και την προθυμία της οικογένειας του να την χρηματοδοτήσει.¹⁸⁵ Τα εκπαιδευτικά προγράμματα της «τριτοβάθμιας» εκπαίδευσης συχνά παρέχονταν από τους σοφιστές, οι οποίοι λειτουργούσαν ως πλανόδιοι εκπαιδευτές της αρχαίας Ελλάδας, επιδιώκοντας πρωτίστως τη διδασκαλία των πολιτών στην τέχνη της ρητορικής, έναντι αμοιβής, και επικεντρωνόταν κυρίως στην πολιτική ρητορική.¹⁸⁶ Οι διαλέξεις τους είχαν συχνά επιδεικτικό χαρακτήρα, γεγονός που οδήγησε στην ονομασία της μεθόδου τους ως «επιδεικτική».¹⁸⁷ Οι σοφιστές, παρότι δεν συγκροτούσαν μια φιλοσοφική σχολή,

¹⁸⁴ (<https://brewminate.com/formal-and-informal-education-in-ancient-greece/>) (ανακτήθηκε 7/7/2024).

¹⁸⁵ (<https://brewminate.com/formal-and-informal-education-in-ancient-greece/>) (ανακτήθηκε 7/7/2024).

¹⁸⁶ (Θεοδωρακόπουλος, *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*, 43).

¹⁸⁷ Jacqueline de Romilly, *Αρχαία Ελληνική Γραμματολογία*, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα: 2014, σ.147.

αναγνωρίζονται ως μια «επαγγελματική τάξη».¹⁸⁸ Οι καινοτομίες των σοφιστών παρά την αμφιλεγόμενη αποδοχή τους, επέφεραν ριζοσπαστικές αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα της αρχαίας Αθήνας, προωθώντας την «κοινωνική κινητικότητα».¹⁸⁹ Η παροχή δεξιοτήτων σε εύπορες αλλά μη αριστοκρατικές οικογένειες, επέτρεψε την πρόσβασή τους στις άρχουσες ελίτ, γεγονός που εξηγεί τη δυσπιστία και την αντίσταση των ανώτερων τάξεων προς αυτούς.¹⁹⁰

Η εκπαιδευτική τους φιλοσοφία δεν αναζητούσε την προσέγγιση της αληθινής γνώσης, αλλά έτεινε περισσότερο προς την απόρριψη των απόλυτων βεβαιοτήτων.¹⁹¹ Σύμφωνα με τους σοφιστές, η έννοια της αλήθειας δεν είναι μονολιθική, αλλά υπάρχουν πολλαπλές αλήθειες που συμβαδίζουν. Αυτή η θεώρηση επιτρέπει στο άτομο να επιλέξει από το σύνολο αυτών των αληθειών που του παρέχει τη μεγαλύτερη πρακτική ωφέλεια,¹⁹² αντιμετωπίζοντας την αλήθεια ως ένα ρευστό και προσαρμοστικό στοιχείο που υπηρετεί τα προσωπικά συμφέροντα. Ο Πλάτων αντιτάσσεται έντονα σε αυτή την προσέγγιση, κρίνοντας την ως επιφανειακή και επικίνδυνη, και μέσα από τους διαλόγους του επιχειρεί να αντικρούσει τον «σκεπτικισμό» τους και τον «σχετικισμό» τους,¹⁹³ προάγοντας μια πιο σταθερή και βαθιά επιστημονική μεθοδολογία.¹⁹⁴

Σε αντίθεση με τους σοφιστές, ο Σωκράτης ακολούθησε ένα διαφορετικό μονοπάτι, κάτι που αποδεικνύεται από την απόφασή του να εγκαταλείψει τη φιλοσοφική του δραστηριότητα ως μέσο υπεράσπισης του εαυτού του. Αυτή η στάση αποτελεί έμπρακτο παράδειγμα διανοητικής και

¹⁸⁸William Keith Chambers Guthrie, *Οι Έλληνες Φιλόσοφοι, από τον Θαλή ως τον Αριστοτέλη*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα: 1987, σ.69.

¹⁸⁹ (Μαρκεζίνης, *Η κληρονομιά της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας.*, 168).

¹⁹⁰ Στο ίδιο, 169.

¹⁹¹ (Duignan, *The History of philosophy*, 12).

¹⁹² (Πελεgrίνης, *Λεξικό της Φιλοσοφίας*, 566).

¹⁹³ Στο ίδιο, 566.

¹⁹⁴ (Duignan, *The History of philosophy.*, 12).

ηθικής ακεραιότητας για τις μελλοντικές γενιές, ενθαρρύνοντας τη συνεχή αναζήτηση της αλήθειας παρά την προοπτική της θανατικής καταδίκης.¹⁹⁵

4.7. Συμπεράσματα των εκπαιδευτικών ιδεολογιών σε Σπάρτη και Αθήνα

Η συγκριτική ανάλυση των προσεγγίσεων στην αγωγή μεταξύ των δύο πόλεων-κρατών της αρχαίας Ελλάδας, Σπάρτης και Αθήνας, αποκαλύπτει ότι κάθε πόλη είχε σαφώς ξεκάθαρους στόχους και προτεραιότητες για την ανατροφή των νέων της, προσαρμοσμένους στις κοινωνικές και πολιτικές της ανάγκες.

Συγκεκριμένα, στη Σπάρτη, ο χαρακτήρας της αγωγής ήταν κυρίως στρατιωτικός, γεγονός που απέδωσε τη μομφή της μονομέρειας, καθώς προτεραιότητα της ήταν η ανάπτυξη πολεμικών ιδιοτήτων. Το κύριο μέλημα της, ήταν η ανάπτυξη και η ενίσχυση της σωματικής δύναμης, ενώ το πνεύμα και η ψυχή λαμβάναν δευτερεύουσα σημασία. Η εκπαίδευση ήταν αυστηρή και σκληρή, με στόχο τη δημιουργία ανθρώπων που θα μπορούσαν να αντέξουν τις ακραίες απαιτήσεις της συνεχούς στρατιωτικής προετοιμασίας και του πολέμου. Τα παιδιά μάθαιναν να υπομένουν σωματικές και ψυχικές κακουχίες, επιδιώκοντας την απόκτηση των αρετών που θα τους επέτρεπαν να συνεισφέρουν αποτελεσματικά ως «πολεμική μηχανή» της πόλης-κράτους τους. Παρότι εγείρονται ερωτήματα σχετικά με την ηθική διάσταση και την αξία του σπαρτιατικού ιδεώδους, είναι αδιαμφισβήτητο ότι το εκπαιδευτικό σύστημα της Σπάρτης προσέφερε μια αποτελεσματική προετοιμασία για τις προκλήσεις ενός τρόπου ζωής βασισμένου στη διαρκή στρατιωτική εγρήγορση.¹⁹⁶

¹⁹⁵ (Duignan, *The History of philosophy.*, 12).

¹⁹⁶ (Mills, *The book of the ancient Greeks*, 221).

Αντιθέτως, η Αθηναϊκή εκπαίδευση, υιοθετούσε ένα πιο ολιστικό ιδανικό σε σύγκριση με τους Σπαρτιάτες. Οι Αθηναίοι τόνιζαν τη σημασία της σωματικής εκγύμνασης, αλλά επεκτείνονταν και στην πνευματική καλλιέργεια, πιστεύοντας ότι η εκπαίδευση θα έπρεπε να προετοιμάζει τους πολίτες όχι μόνο να πεθαίνουν για την πόλη τους, αλλά και να ζουν γι' αυτήν.¹⁹⁷ Κατά συνέπεια, ανέπτυξαν ένα εκπαιδευτικό σύστημα που υποστήριζε την ανάπτυξη τόσο της κριτικής σκέψης όσο και της αισθητικής αντίληψης, θέτοντας υψηλά πρότυπα σε τομείς όπως η τέχνη, η λογοτεχνία και η κοινωνική συμπεριφορά.¹⁹⁸ Στην Αθήνα, ο ιδανικός πολίτης αναγνωριζόταν ως εκείνος που συνδύαζε την σωματική ρώμη με την πνευματική ευφυΐα, κατάλληλος να υπερασπίζεται την πόλη, να διοικεί και να εκτιμά το κάλλος, ικανός να συμμετέχει ενεργά και δημιουργικά στις δημοκρατικές διαδικασίες της πόλης.

¹⁹⁷ (Mills, *The book of the ancient Greeks*, 222).

¹⁹⁸ Στο ίδιο, 222.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ ΕΞΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΤΗΝ «ΚΑΛΛΙΠΟΛΙΝ»

5.1. Η δομή και ο στόχος της Πολιτείας

Το έργο του Πλάτωνα «Πολιτεία» (ή Περί δικαίου), θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα κείμενα του και είναι το δεύτερο μεγαλύτερο σε έκταση μετά τους «Νόμους».¹⁹⁹ Δημιουργήθηκε περίπου μεταξύ του 380 και 370 π.Χ., σε μια περίοδο όπου ο φιλόσοφος βρισκόταν στο απόγειο της πνευματικής του ακμής.²⁰⁰ Η διάρθρωση των γραπτών του σε δέκα βιβλία δεν αποδίδεται στον ίδιο τον Πλάτωνα. Αντί να γράφει πραγματείες, προτίμησε να εκφράζει τις ιδέες του μέσα από διαλόγους, οι οποίοι αποτελούν όχι μόνο φιλοσοφικά, αλλά και λογοτεχνικά αριστουργήματα.

Η γλώσσα του χαρακτηρίζεται από σαφήνεια και κομψότητα, γεγονός που την καθιστά από τις πιο καλοδουλεμένες της αρχαίας ελληνικής γραμματείας. Η ιδιαίτερη αξία των διαλόγων του, έγκειται στη ζωντάνια των χαρακτήρων, οι οποίοι συζητούν σύνθετα φιλοσοφικά ζητήματα με φυσικό και αβίαστο τρόπο, δυσκολεύοντας την ανάδειξη των προσωπικών απόψεων του ίδιου του φιλοσόφου. Μέσα από τις συζητήσεις, ο αναγνώστης έρχεται σε επαφή με σημαντικές μορφές της εποχής, όπως ο Σωκράτης, ενώ ο ίδιος ο Πλάτωνας παραμένει αποστασιοποιημένος. Συχνά, θεωρείται ότι ο Σωκράτης λειτουργεί ως εκφραστής των ιδεών του, έχοντας συνήθως τον πρωταγωνιστικό ρόλο στους διαλόγους.²⁰¹

Στην *Πολιτεία* ο Πλάτωνας δια στόματος Σωκράτη, αναλύει την αναπαράσταση μιας «πειραματικής» ιδεατής πόλης, «την Καλλίπολιν», η οποία επιδιώκει να εξασφαλίσει στους πολίτες τον άριστο τρόπο ζωής. Η

¹⁹⁹ Ν. Μ. Σκουτερόπουλος, *Πλάτων, Πολιτεία*, εκδ. Πόλις, Αθήνα:2007 σ.16.

²⁰⁰ Στο ίδιο, 16.

²⁰¹ (Goldstein, *Ο Πλάτωνας στο Googleplex.*, 13-14).

πλατωνική πολιτεία βασίζεται σε τέσσερις κύριες αρετές: «τη σοφία, την ανδρεία, τη σωφροσύνη και τη δικαιοσύνη».²⁰² Ο δίκαιος πολίτης είναι εκείνος που επιτελεί τα καθήκοντα του χωρίς να παρεμβαίνει σε αρμοδιότητες άλλων, διατηρώντας με αυτόν τον τρόπο την αρμονία και την τάξη της πόλης.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί σε προηγούμενα κεφάλαια, ο Πλάτωνας θεωρούσε τα πολιτεύματα της εποχής του διεφθαρμένα και υποστήριζε ότι η αποκατάσταση της δικαιοσύνης ήταν εφικτή μόνο μέσω της διακυβέρνησης από φιλοσόφους ή εν γένει, από άρχοντες με φιλοσοφική θεώρηση. Αυτό τον οδήγησε στο συμπέρασμα ότι απαιτείται μια ριζική αναμόρφωση του πολιτεύματος στηριζόμενη στις «μεταφυσικές αρχές».²⁰³

Η ανώτερη λειτουργία της πολιτείας πρέπει να στοχεύει στην ανάπτυξη ηθικών πολιτών μέσω της κατανόησης του Αγαθού. Αυτό επιτυγχάνεται μόνο αν οι πολίτες υιοθετήσουν ενάρετες συμπεριφορές, κάτι που καθίσταται δυνατό μέσω της παιδείας. Η εκπαίδευση λειτουργεί ως το μέσο για την ανύψωση της ψυχής προς την πλήρη αποδοχή και θέαση της Ιδέας του Αγαθού.²⁰⁴

Η δικαιοσύνη ορίζεται ως η βάση της κοινωνικής τάξης και αποτελεσματικότητας στην κοινωνία.²⁰⁵ Η πρόκληση έγκειται στο να καθοριστεί πόσο μπορεί να επιτευχθεί μια κατάσταση όπου η λογική θα καθοδηγεί την ανθρώπινη συμπεριφορά, αποφεύγοντας τη βία και την υπερβολή. Αυτό απαιτεί ανάλυση του τρόπου με τον οποίο οι ανθρώπινες

²⁰² Ι.Α. Δημητρακόπουλος- Ι.Γ. Καλογεράκος, *Φιλοσοφία και παιδεία, Τιμητικός τόμος Ιωάννη Γ. Δελλή*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα: 2017, σ.50.

²⁰³ Δημήτριος Ιωαν.Κρικιώνη, *Η Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία*, εκδ. Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 2002, σσ.164-165.

²⁰⁴ (Κρικιώνης, *Η Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία*, 165).

²⁰⁵ (Σατελέ, *Η Φιλοσοφία*, 59).

συμπεριφορές πρέπει να συνάδουν με τις δομές της πολιτείας, προκειμένου να επιτευχθεί η δικαιοσύνη.²⁰⁶

Ο διάλογος πραγματεύεται θέματα όπως η φύση του φιλοσόφου, η αθανασία της ψυχής, η σχέση ανάμεσα στην πολιτεία και την ανθρώπινη ψυχή, καθώς και την εκπαίδευση των νέων. Το κύριο ζήτημα του έργου είναι η δημιουργία μιας *Ιδανικής Πολιτείας*, βασισμένης στις αρχές του δικαίου, της παιδείας και της αξιοκρατίας, η οποία θα αντανakλά τις πολιτικές, ηθικές και παιδαγωγικές αντιλήψεις του Πλάτωνα.

Τέλος, στην Πολιτεία, υπάρχει ένα εκτεταμένο μοντέλο κοινωνικής οργάνωσης, που αποτελεί επίσης ένα σχέδιο για πολιτική μεταρρύθμιση. Οι φιλόσοφοι αναλαμβάνουν την εξουσία, με την πολιτεία να λειτουργεί σαν ένα μεγάλο εκπαιδευτικό ίδρυμα που σκοπό έχει να οικοδομήσει μια σταθερή και ισορροπημένη κοινωνία. Η πλειονότητα των πολιτών λαμβάνει μόνο τη βασική εκπαίδευση για την άσκηση συγκεκριμένων επαγγελματιών, ενώ μια μικρή μερίδα προχωρά σε ανώτερη μόρφωση για να γίνουν οι φύλακες της πόλης. Με τη φιλοσοφία ως κεντρικό στοιχείο της παιδείας, ο Πλάτων επιχειρεί να σχηματίσει ένα νέο τύπο ανθρώπου. «*Η παιδεία, ως λειτουργία καίρια της «ορθής πολιτείας», έχει σχεδιασθεί ακέραια. Ο φιλόσοφος δεν αρκείται σε ημίμετρα και ημιεπιτυχίες σύμφωνα με τις καθιερωμένες επιδιώξεις της παιδείας. Είναι αμείλικτος και στις αρνήσεις του και στις αξιώσεις του για τον τρόπο και τα στοιχεία και τα όρια της παιδείας. Έτσι, αμείλικτα επιβάλλει την προσαρμογή της παιδείας στην «φύσιν» του καθενός ανθρώπου, κάτι ολωσδιόλου κρίσιμο για την ευδοκίμηση του μεγάλου ανθρώποπλαστικού έργου της».*²⁰⁷

²⁰⁶ (Σατελέ, *Η Φιλοσοφία*, 59-60).

²⁰⁷ Κωνσταντίνος Ι. Δεσποτόπουλος, *Πολιτική φιλοσοφία του Πλάτωνα*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα: 1980, σελ.103.

5.2. Το σκηνικό του διαλόγου και η διάρθρωση του έργου

Ο Σωκράτης, συνοδευόμενος από τον Γλαύκωνα, τον μεγαλύτερο αδελφό του Πλάτωνα, μετέβησαν στον Πειραιά προκειμένου να παρακολουθήσουν τη γιορτή προς τιμήν της «Βενδίδας, μιας θρακικής θεότητας που ταυτιζόταν με την *Αρτεμη*».²⁰⁸ Κατά την επιστροφή τους στην Αθήνα σταμάτησαν στην οικία του Κέφαλου, ενός μετοίκου, κατασκευαστή όπλων και πατέρα του Πολέμαρχου και του Λυσία. Ο διάλογος διαδραματίζεται περί το 421 π.Χ. και περιγράφεται από τον Σωκράτη την επομένη μέρα σε έναν φίλο του. Παρόντες στη συζήτηση είναι επίσης ο Κέφαλος, ο Πολέμαρχος, ο σοφιστής Θρασύμαχος από τη Χαλκηδόνα, ο Κλειτοφών καθώς και οι αδελφοί του Πλάτωνα, Γλαύκων και Αδείμαντος. Από το δεύτερο βιβλίο και εξής, οι βασικοί συνομιλητές είναι ο Σωκράτης, ο Γλαύκων και ο Αδείμαντος. Η συμμετοχή τους προσφέρει πολυφωνία στον διάλογο και επιτρέπει την ανάδειξη διαφορετικών ιδεωδών ανάλογα με την κοινωνική τους τάξη και το επάγγελμα.

Η Πολιτεία του Πλάτωνα όπως αναφέρθηκε παραπάνω αποτελείται από δέκα βιβλία, το καθένα από τα οποία εστιάζει σε διαφορετικές θεματικές ενότητες και στάδια της φιλοσοφικής συζήτησης. Τα θέματα που αναλύονται περιλαμβάνουν τη μεταφυσική, τη γνωσιολογία, την ηθική, την πολιτική και την παιδεία,²⁰⁹ συγκεκριμένα:

Α' Βιβλίο: Παρουσίαση του πλαισίου και των χαρακτήρων της συζήτησης, αρχίζει με την κάθοδο του Σωκράτη στον Πειραιά και την επίσκεψη στην οικία του Κέφαλου. Συζητούνται οι έννοιες του δικαίου με κάθε συμμετέχοντα να προσφέρει ορισμούς για το τι θεωρείται

²⁰⁸ Παναγιώτης Εμμανουηλίδης, *Η Πολιτεία του Πλάτωνα*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα: 1999, σ.12.

²⁰⁹ (Σκουτερόπουλος, *Πλάτων, Πολιτεία*, 9).

δίκαιο και τι άδικο, οι οποίοι στη συνέχεια αντικρούονται από τον Σωκράτη.

Β' Βιβλίο & Γ' Βιβλίο : Περιγράφουν τις κύριες αρχές της κοινωνικής οργάνωσης και της συγκρότησής της πόλης η οποία πρέπει να προστατευθεί από εξωτερικές απειλές. Εισάγεται η στρατιωτική και κοινωνική δομή των φυλάκων. Αναπτύσσεται το θέμα της πρωτογενούς εκπαίδευσης των φυλάκων, ο έλεγχος των ποιητικών έργων, της μίμησης και η σημασία των νοημάτων που διακινούνται από λογοτεχνική, θεολογική και ηθική άποψη. Επισημαίνεται ο ρόλος της μουσικής και της γυμναστικής στην εκπαίδευση. Αναφορά στο επάγγελμα των ιατρών και των δικαστών.

Δ' Βιβλίο: Εξετάζεται η δομή μιας ιδανικά οργανωμένης πολιτείας, η οποία διαχωρίζεται σε τρεις κύριες τάξεις: τους δημιουργούς, τους φύλακες επικούρους και τους φύλακες άρχοντες, με έμφαση στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ αυτών των ομάδων. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στον τρόπο ζωής των αρχόντων φυλάκων και των επικούρων φυλάκων, καθώς και στη διαδικασία της εκπαίδευσης και της ανατροφής τους. Καθορίζονται έννοιες όπως η γνώση, η σοφία, η ανδρεία, η σωφροσύνη και η δικαιοσύνη. Η δικαιοσύνη εξετάζεται τόσο στην πόλη όσο και στο άτομο, με την ψυχή να διακρίνεται σε τρία μέρη: το λογιστικό, το θυμοειδές και το επιθυμητικό.

Ε' Βιβλίο : Συζητείται ο ρόλος της οικογένειας, η ισότητα των φύλων για το έργο των φυλάκων, η κοινοκτημοσύνη γυναικών και παιδιών, καθώς και οι νόμοι που ρυθμίζουν την εποπτεία των ερωτικών σχέσεων για ευγονικούς σκοπούς κι ο έλεγχος νεογέννητων. Παράλληλα αναλύονται τα στοιχεία της στρατιωτικής δομής στο πεδίο της μάχης και τέλος, ποιος πρέπει να θεωρείται ο αληθινός φιλόσοφος-κυβερνήτης.

ΣΤ' Βιβλίο & Ζ' Βιβλίο: Ο Πλάτων επικεντρώνεται στο ρόλο και τα γνωρίσματα των φιλοσόφων, τονίζοντας τη σημασία τους για την ηγεσία και την ευημερία της πολιτείας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην αναγκαιότητα κατανόησης της Ιδέας του Αγαθού, προκειμένου μέσω αλληγορικών εικόνων, να διασαφηνιστεί ο ορισμός της γνώσης. Αναφέρεται στην ανώτατη εκπαίδευση, η οποία περιλαμβάνει πέντε βασικούς τομείς μαθηματικών σπουδών: *αριθμητική, γεωμετρία, στερεομετρία, αστρονομία και αρμονική.*

Η' Βιβλίο, Θ' Βιβλίο & Ι' Βιβλίο: Πραγματοποιείται μια συζήτηση για τα αρνητικά πολιτεύματα και τη διαφορά μεταξύ δίκαιων και άδικων τρόπων ζωής. Εξετάζει τα τέσσερα πολιτεύματα: *της Τιμοκρατίας, της Ολιγαρχίας, της Δημοκρατίας και της Τυραννίας.* Ο Πλάτωνας, καταδεικνύει τις αδυναμίες κάθε πολιτεύματος, τόσο σε δομικό όσο και σε ηθικό επίπεδο. Συνδέει τη δομή κάθε πολιτεύματος με τον ψυχισμό των ανθρώπων, με επίκεντρο το είδος τους και τον αριθμό των επιθυμιών τους. Εισάγει την ιδέα της μεταμόρφωσης των πολιτών από φορείς ελαττωμάτων σε ενάρετους πολίτες μέσω της παιδείας. Τέλος, αναλύει την αντιπαλότητα ανάμεσα στη φιλοσοφία και την ποίηση, τον ρόλο των μιμητικών τεχνών στη διαμόρφωση του χαρακτήρα, και την αθανασία της ψυχής μέσω εσχατολογικών διδαχών, περιγράφει τις αμοιβές που λαμβάνουν οι ψυχές στη μετά θάνατον ζωή χρησιμοποιώντας τον μύθο του Ηρός από την Παμφυλία.

5.3. Η τριμερής διαίρεση της ψυχής και η κοινωνική δομή στην Πλατωνική Πολιτεία

Ο Πλάτωνας υποστηρίζει ότι η εκπαίδευση αποτελεί καθοριστικό στοιχείο στη διαμόρφωση ενός κοινωνικού συνόλου, όπου οι πολίτες εκπαιδεύονται ώστε να καλλιεργήσουν τις ηθικές αρετές. Επιχειρηματολογεί ότι μέσω της εκπαίδευσης ενισχύονται τα φυσικά χαρίσματα κάθε ατόμου²¹⁰ συμβάλλοντας στην ανάπτυξη του ηθικού πολίτη και συνεπώς στην αρμονική λειτουργία της πολιτείας. Προάγει την ιδέα ενός δημόσιου εκπαιδευτικού συστήματος που είναι προσβάσιμο σε όλα τα κοινωνικά στρώματα και τα δύο φύλα, αντικρούοντας ταυτόχρονα την ιδιωτική εκπαίδευση των σοφιστών ως *ελιτιστική*. Η κρατική οργάνωση που οραματίζεται ο Πλάτωνας αρχίζει ως ένας θεωρητικός σχεδιασμός για την εξερεύνηση της έννοιας της δικαιοσύνης. Μέσα από την εξέλιξη της συζήτησης, η ιδέα αποκτά βαθύτερη αξία.²¹¹

Ο Πλάτων διατυπώνει τη θεωρία της τριμερούς διαίρεσης της ψυχής, όπου τα ουσιαστικά της μέρη είναι: *το λογιστικό*, συνδεδεμένο με τη λογική εδρεύοντας στην κεφαλή, *το θυμοειδές*, που συνδέεται με την ανδρεία και βρίσκεται στη θωρακική χώρα, και *το επιθυμητικό*, που συνδέεται με τα ένστικτα και εδρεύει στο υπογάστριο. Προχωρώντας, η δικαιοσύνη ξεχωρίζει ως η τέταρτη βασική αρετή, που έρχεται στο προσκήνιο μόλις η τάξη εδραιωθεί. Αυτή η αρετή διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στη διαμόρφωση της κοινωνικής δομής, διοχετεύοντας κάθε συστατικό στην προορισμένη του θέση και ενισχύοντας την αρμονική λειτουργία του συνόλου.²¹²

Στα βιβλία Β' και Γ' της *Πολιτείας* ο Πλάτωνας εξετάζει την προέλευση των οργανωμένων κοινωνιών αποδίδοντας ότι η πόλη

²¹⁰ (Lesky, *Η ιστορία της αρχαίας*, 730).

²¹¹ Στο ίδιο, 731.

²¹² Στο ίδιο, 731.

δημιουργείται επειδή κανένα άτομο δεν είναι αυτάρκες όσον αφορά τις ανάγκες του, οι άνθρωποι χρειάζονται διάφορα αγαθά, τα οποία δεν μπορούν να αποκτήσουν μόνοι τους. «Πώς συγκροτείται η πολιτεία; Η πολιτεία, είπα εγώ, μου φαίνεται πως γεννήθηκε, επειδή κάθε ένας από μας δεν είναι σε θέση να εξοικονομεί μόνος του όλες τις ανάγκες, αλλά του λείπουν πολλά...».²¹³ Έτσι προκύπτει η ανάγκη της κοινωνικής συνεργασίας με την πάροδο του χρόνου. Οι ανθρώπινες ανάγκες πολλαπλασιάζονται, γεγονός που οδηγεί στην ανάπτυξη ενός συστήματος «καταμερισμού εργασίας».²¹⁴ Αντιλαμβάνεται τον άνθρωπο ως κατεξοχήν κοινωνικό ον, όχι με βάση την ατομικότητά του, αλλά με έμφαση στη συμβολή του στην κοινή προσπάθεια. Ειδικότερα, το ενδιαφέρον του δεν επικεντρώνεται στη μοναδικότητα του κάθε ατόμου, αλλά στον τρόπο με τον οποίο τα ιδιαίτερα χαρίσματα και οι ικανότητές του εντάσσονται αρμονικά στην ομαδική συνεργασία και στο συλλογικό καλό.

Βάσει αυτών των θεωρητικών θεμελίων, ο Σωκράτης [φερέφωνο του Πλατωνικού διαλόγου] προτείνει τη διαίρεση της πολιτείας σε τρεις κοινωνικές τάξεις καθώς και τις αρετές της ψυχής που πρέπει να διαθέτουν: α) στους φιλοσόφους-βασιλείς, οι οποίοι αναλαμβάνουν τη διακυβέρνηση της πόλεως αφού συμπληρώσουν το πενήτηκοστό έτος της ηλικίας τους, χαρακτηρίζονται για τη σοφία τους [λογιστικών],²¹⁵ β) στους φύλακες-επίκουρους- «δημιουργούς ελευθερίας»,²¹⁶ ο ρόλος τους είναι η διαφύλαξη της κοινωνικής τάξης- δικαιοσύνης, εξασφαλίζοντας την ασφάλεια των πολιτών από τους εξωτερικούς εχθρούς και την εύρυθμη λειτουργία της πόλης, είναι γνωστοί για την ανδρεία τους [θυμοειδές],²¹⁷

²¹³ Βλ. *Πολιτεία*, 369b.

²¹⁴ <https://www.pemptousia.gr/2013/01/i-ekpedefsi-ton-filakon-stin-platoni/> (ανακτήθηκε 8/9/2024).

²¹⁵ Βλ. *Πολιτεία*, 439d.

²¹⁶ Βλ. *Πολιτεία*, 395c1.

²¹⁷ Βλ. *Πολιτεία*, 439d.

και γ) στους δημιουργούς, δηλαδή, η παραγωγική τάξη που περιλαμβάνει τους γεωργούς, τους τεχνίτες και εμπόρους, εκφράζει τη σωφροσύνη [επιθυμητικόν],²¹⁸ οι οποίοι επιδιώκουν το ωφέλιμο εξασφαλίζοντας τα αναγκαία αγαθά και τις υπηρεσίες για τη συντήρηση της κοινωνίας. Κάθε κοινωνική τάξη λαμβάνει ειδική εκπαίδευση προκειμένου να υπηρετεί τα κοινωνικά καθήκοντα που της έχουν ανατεθεί, διασφαλίζοντας τη δικαιοσύνη μέσω της αρμονικής συνεργασίας των τάξεων και αποφεύγοντας την επέμβαση μίας τάξης στις υποθέσεις της άλλης.

Η διάκριση των πολιτών σε τρεις τάξεις στη νέα πόλη του Πλάτωνα αιτιολογείται μέσω ενός μύθου, γνωστού ως «γενναίο ψεύδος».²¹⁹ Σύμφωνα με αυτόν, οι πολίτες πιστεύουν ότι είναι γέννημα της γης, όχι δημιουργήματα των νομοθετών, γεγονός που ενισχύει την αίσθηση αδελφικής αγάπης μεταξύ τους. Ο μύθος αναφέρει πως ο Θεός χρησιμοποίησε διάφορα μέταλλα για τη δημιουργία των ανθρώπων, χρυσός για τους άρχοντες, άργυρος για τους επίκουρους, σίδηρος και χαλκός για τους εργάτες. Η κοινωνική κινητικότητα μεταξύ των τάξεων επιτρέπει τη μετακίνηση ατόμων σε διαφορετική τάξη βάσει της φύσης τους, κι όχι της κληρονομικότητάς τους.

Σύμφωνα με τον Πλάτωνα, η γενική εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται σε δυο τάξεις: «στα μέλη της τάξης του χάλκινου ή σιδερένιου μετάλλου, που υποδιαιρούνται σε γεωργούς και τεχνίτες, οι οποίοι πρέπει να εκπαιδεύονται για το ειδικό επάγγελμα, για το οποίο είναι καλύτερα προσαρμοσμένοι. Εκείνοι της τάξης του πολύτιμου μετάλλου, δηλαδή της κυβερνητικής [Άρχοντες-Βασιλείς] ή πολεμικής τάξης [φύλακες επίκουροι], οι οποίοι πρέπει να λαμβάνουν εκπαίδευση που να ενισχύει και εναρμονίζει

²¹⁸ Βλ. Πολιτεία, 439d.

²¹⁹ Βλ. Πολιτεία, 414b.

τόσο το σώμα όσο και την ψυχή».²²⁰ Μόνο τα παιδιά της χρυσής και ασημένιας τάξης αναφέρονται ως αποδέκτες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Οι μόνες δοκιμασίες που προβλέπονται για τους νέους και ο μόνος τρόπος προαγωγής είναι εκείνες που διακρίνουν τους φιλοσόφους-βασιλείς από τους υπόλοιπους φύλακες. Δεν γίνεται μνεία για δοκιμασίες που να καθορίζουν το διαχωρισμό των παραγωγών από τους φύλακες.²²¹

Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει την αντιστοίχιση ψυχικών τμημάτων αρετών, κοινωνικών τάξεων και εκπαίδευσης στην πλατωνική πολιτεία:

ΜΥΘΟΣ «ΓΕΝΝΑΙΟΥ ΨΕΥΔΟΥΣ»	ΤΡΙΜΕΡΗ ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΨΥΧΗΣ	ΑΡΕΤΕΣ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΤΑΞΕΙΣ	ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΑΡΜΟΝΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ		ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ		
ΧΡΥΣΟ	Λογιστικόν (Κεφαλή)	Σοφία	Φύλακες παντελείς, Άρχοντες – Βασιλείς (Σοφία-Ανδρεία- Σωφροσύνη)	Αναλαμβάνουν μετά τα πενήντα έτη. Σκοπός η επίτευξη της ευδαιμονίας σε όλη την πολιτεία
ΑΡΓΥΡΟ	Θυμοειδές (Θωρακική χώρα)	Ανδρεία	Φύλακες Επίκουροι (Ανδρεία-Σωφροσύνη)	Υπεύθυνη τάξη για την εκτέλεση στρατιωτικών και διοικητικών λειτουργιών
ΣΙΔΗΡΟ & ΧΑΛΚΟ	Επιθυμητικόν (Υπογάστριο)	Σωφροσύνη	Δημιουργοί Γεωργοί – Τεχνίτες (Σωφροσύνη)	Συντηρούν τις παραπάνω τάξεις

²²⁰ Samuel Gardner Williams, *The history of ancient education*, Syracuse, NY, C.W. Bardeen, 1903, p.166.

²²¹ Avi I. Mintz, *Education of the Third Class in The Republic :Plato and the Locus Classicus of Formative Justice*, Vol. 118, Issue 10, (2016), p.8.

5.4. Τα γνωρίσματα και η αγωγή των κοινωνικών τάξεων στην Ιδανική Πολιτεία του Πλάτωνα

Δημιουργοί-Παραγωγοί

Η κατώτερη τάξη, γνωστή ως τάξη των δημιουργών, η οποία αποτελεί και τη μεγαλύτερη πληθυσμιακά ομάδα στην Πολιτεία, περιλαμβάνει γεωργούς, τεχνίτες, εμπόρους και γενικότερα, όσους ασχολούνται με χειρωνακτικά επαγγέλματα. Η αντίληψη που περιορίζει την παραγωγική τάξη σε μια ομάδα ανειδίκευτων και ακαλλιέργητων εργατών δεν αποδίδει επαρκώς την πλατωνική σκέψη.²²² Ο Πλάτων αντιλαμβάνεται αυτήν την τάξη ως μικρογραφία της αθηναϊκής κοινωνίας, όπου συνυπάρχουν ποικίλα επαγγέλματα και κοινωνικά στρώματα. Ανάμεσα τους βρίσκονται όχι μόνο τεχνίτες, αλλά και γιατροί, καθώς και ευκατάστατοι έμποροι.

Παρά την περιορισμένη αναφορά του φιλοσόφου στις ζωές τους, η σταθερότητα που χαρακτηρίζει τη δραστηριότητά τους, υποδηλώνει τη σημασία τους στη διατήρηση του αμετάβλητου κοινωνικού τους ρόλου.²²³ Αν και δεν έχουν πρόσβαση στην άσκηση εξουσίας, εργάζονται σε ένα προστατευμένο πλαίσιο και έχουν τη δυνατότητα να αποκτήσουν πλούτο, αν και αυτός υπόκειται σε περιορισμούς, καθώς οι μεγάλες οικονομικές ανισότητες δεν επιτρέπονται, διότι καταστρέφουν την ισορροπία και την ενότητα της πολιτείας.

Η συγκεκριμένη τάξη υποχρεούται να συντηρεί τις δύο ανώτερες ηγετικές τάξεις (φύλακες επίκουρους & φύλακες βασιλείς). Ωστόσο, προβλέπεται η «κοινωνική κινητικότητα», καθώς άτομα που γεννιούνται

²²² (Pappas, *Πολιτεία του Πλάτωνα*, 79).

²²³ Στο ίδιο, 79.

στην τάξη των δημιουργών και παρουσιάζουν εξαιρετικές ικανότητες, μπορούν να ανέλθουν σε ανώτερες τάξεις, ενώ «αν από τους φύλακες βγει το παιδί αχρείο»²²⁴ να ισχύει το αντίστροφο. Καθίσταται λοιπόν σαφές ότι στην πολιτεία δεν υπάρχει ένα σύστημα «κάστας», καθώς το βασικό γνώρισμα μιας «κάστας» είναι η αδυναμία μετακίνησης ενός ατόμου από τη μια κοινωνική τάξη σε ανώτερη βαθμίδα γεγονός που απορρίπτεται ρητά, όπως αποδεικνύεται από τα προαναφερθέντα στοιχεία.²²⁵

Η σκέψη του Σωκράτη περιλαμβάνει την άποψη ότι από νεαρή ηλικία το άτομο πρέπει να υπόκειται σε αυστηρή παρακολούθηση και «σε πολλαπλές δοκιμασίες του χαρακτήρα και της ευφροσύνης»,²²⁶ ώστε να διακρίνονται οι ικανοί από τους μη άξιους. Η κοινωνική θέση, έτσι, δεν θα καθορίζεται από την τυχαία γέννηση σε κάποιο κοινωνικό στρώμα, αλλά από την πραγματική αξία, καταργώντας το κληρονομικό δικαίωμα και διαλύοντας τα θεμέλια της κάστας.²²⁷

Τα γνωρίσματα των Φυλάκων -Επίκουρων

Μια πρόσφορη πόλη είναι καταδικασμένη να εμπλακεί σε πολέμους και ο Πλάτων κατανοεί πλήρως αυτή την πολιτική πραγματικότητα. Η επιδίωξη της απόκτησης αγαθών που υπερβαίνουν τις βασικές απαιτήσεις ωθεί τις πόλεις σε πολεμικές διαμάχες, καθώς επιδιώκουν την επέκταση των εδαφικών τους κτήσεων.²²⁸ Ο Πλάτων επανέρχεται σε μια θέση που διατυπώνεται επανειλημμένα σε διάφορα σημεία του έργου του: «Ότι είναι αδύνατον ένας άνθρωπος να εξασκεί καλά πολλές τέχνες».²²⁹ Ο κάθε τεχνίτης πρέπει να ασχολείται αποκλειστικά με το επάγγελμα για το οποίο

²²⁴ Βλ. Πολιτεία, 423c-d.

²²⁵ (Taylor, Πλάτων, 323).

²²⁶ Στο ίδιο, 323.

²²⁷ Στο ίδιο, 323.

²²⁸ Βλ. Πολιτεία, 373d-e.

²²⁹ Βλ. Πολιτεία, 394a.

είναι κατάλληλος από τη φύση του, αφιερώνοντας ολόκληρη τη ζωή του σ' αυτό, χωρίς να αποσπάται από άλλες δραστηριότητες.²³⁰ Με αυτόν τον τρόπο διασφαλίζεται η ορθότητα και η αριστεία στην εκτέλεση του έργου του. Παρομοίως, τα στρατιωτικά θέματα πρέπει να εκτελούνται με ακρίβεια και φροντίδα, εξασφαλίζοντας τη μέγιστη αποτελεσματικότητα. Ο Πλάτων προτείνει την ύπαρξη ενός μόνιμου στρατού, τον οποίον αποκαλεί «στρατό από φύλακες» για την αποτελεσματική υπεράσπιση της πόλης.²³¹

Ο πλατωνικός Σωκράτης εισάγει για πρώτη φορά την τάξη των φυλάκων, «μέγιστον τὸ τῶν φυλάκων ἔργον».²³² Στους φύλακες ανατίθεται ένας ιδιαίτερα σημαντικό ρόλος, με βασικό σημείο την προσεκτική διαμόρφωση της εκπαίδευσής τους, καθώς από αυτήν την τάξη θα αντληθούν τα μέλη της ανώτερης ηγετικής τάξης, των αρχόντων. Ο Πλάτων, τονίζει την αναγκαιότητα οι φύλακες να διαθέτουν έναν συνδυασμό *πραότητας, αγριότητας και ανδρείας*, ιδιότητες που θα τους ενισχυθούν κυρίως μέσω της εκπαίδευσης. Η παιδεία τους θεωρείται υψίστης σημασίας για την ανάπτυξη των απαραίτητων χαρακτηριστικών που θα τους επιτρέψει να επιτελέσουν τον ηγετικό τους ρόλο με επιτυχία. Ο στρατός στην *Πολιτεία* του Πλάτωνα παρουσιάζει σαφείς παραλληλισμούς με το σπαρτιατικό πρότυπο, το οποίο ο ίδιος εκτιμούσε βαθιά παρά την εχθρότητα μεταξύ Αθήνας και Σπάρτης κατά τη διάρκεια των πολέμων. Ο φιλόσοφος εκφράζει ιδιαίτερο θαυμασμό για την πειθαρχία και την κοινωνική σταθερότητα που διέκριναν τη σπαρτιατική κοινωνία. Αυτή η εκτίμηση ήταν ευρέως διαδεδομένη και μεταξύ των

²³⁰ Βλ. *Πολιτεία*, 374c-d.

²³¹ (Pappas, *Πολιτεία του Πλάτωνα*, 70).

²³² Βλ. *Πολιτεία*, 374d.

Αθηναίων, η οποία αναγνώριζαν τις αρετές ενός λαού που είχε κατορθώσει να νικήσει πλήθος πολέμων.²³³

Οι φύλακες, οι οποίοι αντιστοιχούν στο θυμοειδές στοιχείο της ψυχής²³⁴ κατά την τριμερή διάκριση του Πλάτωνα ξεχωρίζουνε για την ανδρεία τους. Ο Πλάτων υποστηρίζει ότι οι φύλακες πρέπει να επιδεικνύουν «σπιρτάδα στην αίσθηση» [οξεία αντίληψη], να είναι «ευκίνητοι» και να είναι «δυνατοί».²³⁵ Η εκπαίδευση των φυλάκων είναι εξαιρετικά απαιτητική και αυστηρή, παρόμοια με εκείνη που εφαρμόζεται σε «σκυλιά καλής ράτσας».²³⁶ Διαθέτουν εγγενές θάρρος και ατρόμητη φύση, καθώς ο «θυμός», όπως τον περιγράφει ο Πλάτων, είναι μια ακαταμάχητη δύναμη που καθιστά την ψυχή ατρόμητη και ανίκητη.²³⁷

Ωστόσο, το θάρρος αυτό από μόνο του δεν επαρκεί, καθώς ενέχει τον κίνδυνο να εκτραπεί. Πρέπει να συνδυάζεται με τη σωφροσύνη και να κατευθύνεται από το λογιστικό μέρος της ψυχής. Όπως τα εκπαιδευμένα σκυλιά μπορούν να διαφοροποιούν τη συμπεριφορά τους, παραμένοντας ήρεμα ή επιθετικά, ανάλογα με το αν γνωρίζουν το άτομο που έχουν απέναντί τους,²³⁸ έτσι και οι φύλακες πρέπει να ελέγχουν τις αντιδράσεις τους. Είναι απαραίτητο, οι φύλακες να διαθέτουν έμφυτη κλίση προς τη μάθηση, δηλαδή αγάπη για τη γνώση και βαθιά αφοσίωση στη φιλοσοφία.²³⁹

²³³ (Pappas, *Πολιτεία του Πλάτωνα*, 70).

²³⁴ Βλ. *Πολιτεία*, 375b.

²³⁵ Βλ. *Πολιτεία*, 375a.

²³⁶ Βλ. *Πολιτεία*, 375a.

²³⁷ Βλ. *Πολιτεία*, 375b.

²³⁸ Βλ. *Πολιτεία*, 375e.

²³⁹ Βλ. *Πολιτεία*, 375e- 376c.

Για την επιλογή των φυλάκων θα εφαρμοστεί μια αυστηρή διαδικασία με βασικά κριτήρια την «πνευματική, ηθική και σωματική»²⁴⁰ υπεροχή των νέων της πολιτείας. Η διάκριση φύλου δεν θα αποτελέσει παράγοντα αποκλεισμού, καθώς, αν και οι γυναίκες θεωρούνται γενικά ασθενέστερες σωματικά και πνευματικά από τους άνδρες, θεωρεί ότι αυτή η διαφορά δεν είναι σημαντική. Δεν δικαιολογεί, επομένως, τον αποκλεισμό των γυναικών από τη συμμετοχή τους στη δημόσια ζωή και την προσφορά τους στην υπηρεσία της πολιτείας. Ούτε μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι γυναίκες θα πρέπει να περιοριστούν στο γυναικωνίτη μακριά από τα κοινά και τις υποχρεώσεις του κράτους.²⁴¹ Αντίθετα ο Πλάτωνας υποστηρίζει την ανάγκη να παρασχεθεί τόσο στους άνδρες όσο και στις γυναίκες η ίδια εκπαίδευση, προσεκτικά σχεδιασμένη και σοφά μελετημένη,²⁴² ώστε να καλλιεργήσει τις ικανότητες και των δυο φύλων με ισότιμο τρόπο. Αυτή η κοινή παιδεία θα τους προετοιμάσει επαρκώς για τη συμβολή τους στην *Πολιτεία*, ανεξαρτήτως φύλου, εξασφαλίζοντας την αξιοποίηση των φυσικών ικανοτήτων κάθε ατόμου.

Οι φύλακες ως υπεύθυνοι για την προστασία της πόλης, έπρεπε να είναι εντελώς απαλλαγμένοι από οτιδήποτε θα μπορούσε να αποσπάσει την προσοχή τους από τα καθήκοντά τους.²⁴³ Έτσι, τους απαγορευόταν να δημιουργήσουν οικογένεια ή να αποκτήσουν προσωπική περιουσία με τη συμβατική έννοια, ακόμα και τα βασικά αγαθά. Ήταν υποχρεωμένοι να ζουν σε κοινοβιακές συνθήκες με στόχο να καλλιεργηθεί σε αυτούς η προτεραιότητα του κοινού καλού έναντι της ιδιωτικής ζωής και των ατομικών συμφερόντων.²⁴⁴ Στο πλαίσιο αυτό, η ανατροφή των παιδιών και

²⁴⁰ Alexandre Kouyré, *Φιλοσοφία και Πολιτεία- Εισαγωγή στην ανάγνωση του Πλάτωνα*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα: 1993, σ.117.

²⁴¹ Βλ. *Πολιτεία*, 451d-e.

²⁴² (Kouyré, *Φιλοσοφία και Πολιτεία.*, 117).

²⁴³ Βλ. *Πολιτεία*, 374e.

²⁴⁴ Βλ. *Πολιτεία*, 416d-e. & 424a.

η σχέση μεταξύ ανδρών και γυναικών οργανώνονται με βάση την κοινοκτημοσύνη, ώστε οι φύλακες να αφοσιωθούν πλήρως στην υπηρεσία του κράτους χωρίς να αποσπώνται από προσωπικά συμφέροντα. Ο Πλάτωνας θεωρεί ότι η κοινοκτημοσύνη πρέπει να περιορίζεται αυστηρά στην τάξη των φυλάκων και να μην επεκτείνεται στον υπόλοιπο πληθυσμό της πόλης.

Ο φιλόσοφος φαίνεται να υποστηρίζει την ανάγκη ελέγχου των γεννήσεων που θα προέρχονταν από τις ενώσεις μεταξύ των πλέον ικανών ανδρών και γυναικών στην τάξη των φυλάκων, εφαρμόζοντας ένα είδος ευγονικής. Ο σκοπός του ήταν να διασφαλίσει ότι οι άριστοι τόσο σωματικά όσο και πνευματικά, θα συμβάλλουν στη δημιουργία μιας ισχυρής και ικανής γενιάς για την πολιτεία. Οι γυναίκες που ανήκουν στην τάξη των φυλάκων δεν θα περιορίζονται στον παραδοσιακό ρόλο της συζύγου και της μητέρας, αντίθετα, θα συμμετέχουν ενεργά ως φύλακες²⁴⁵ με ισότιμη ευθύνη στην προστασία της πόλης.

Οι φύλακες πρέπει να εναρμονίζουν τις αντίθετες φύσεις τους, επιδεικνύοντας πραότητα προς τους συμπολίτες τους και επιθετικότητα απέναντι στους εχθρούς τους.²⁴⁶ Αυτή η ιδιότητα παραλληλίζεται με τη συμπεριφορά των «καλής ράτσας σκύλων»,²⁴⁷ οι οποίοι επιτίθενται σε αγνώστους, αλλά είναι φιλικοί προς όσους γνωρίζουν, διακρίνοντας τον φίλο από τον εχθρό βάσει της οικειότητας. Αυτή η φυσική ικανότητα, με φιλοσοφικό υπόβαθρο, πρέπει να υιοθετηθεί και στους ανθρώπους. Για να είναι κάποιος μελίχιος με τους φίλους και συμπολίτες του, πρέπει να έχει φυσική κλίση προς τη γνώση και την επιθυμία για μάθηση. «Ο καλός και άξιος φύλακας της πόλης θα πρέπει να έχει από τη φύση του αγάπη για τη

²⁴⁵ Βλ. Πολιτεία, 416e.

²⁴⁶ Βλ. Πολιτεία, 375c.

²⁴⁷ Βλ. Πολιτεία, 375e.

σοφία και να 'ναι ψυχωμένος, γρήγορος, δυνατός»,²⁴⁸ ενώ η εκπαίδευσή του πρέπει να περιλαμβάνει τόσο πνευματική όσο και σωματική καλλιέργεια. Ο Πλάτωνας υπογραμμίζει ότι από αυτή την τάξη θα προέλθουν οι τέλειοι φύλακες- άρχοντες της Πολιτείας «καλεῖν τούτους μὲν φύλακας παντελεῖς».²⁴⁹ Δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην πνευματική εκπαίδευση, η οποία χωρίζεται σε δύο κύριους τομείς: τους μύθους και τη μουσική παιδεία. Θεωρεί ότι η χρήση των μύθων ως παιδαγωγικό εργαλείο πρέπει να ξεκινά από τη νεαρή ηλικία, για αυτό και υπογραμμίζει την αναγκαιότητα της σωστής επιλογής τους.

5.5. Ο έλεγχος και οι αναγκαίοι περιορισμοί στην ποίηση

Η μουσική εκπαίδευση, η οποία εμπεριέχει ομιλίες, ξεκινά με την αφήγηση μύθων στα πρώτα στάδια της παιδικής ηλικίας. Οι μύθοι που απαιτούν ρύθμιση ως προς το περιεχόμενο τους διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: σε εκείνους που αναφέρονται στους θεούς, στους επικούς ήρωες και στους ανθρώπους. Η ανάγκη για έλεγχο των μύθων που ακούνε τα παιδιά απορρέει τόσο από το περιεχόμενο όσο και από τη μορφή τους. Ο Σωκράτης δίνει αρχικά έμφαση στο περιεχόμενο, δηλαδή στο τι αναφέρουν οι διηγήσεις, ενώ αργότερα, στο βιβλίο Γ', εστιάζει στη μορφή τους, δηλαδή στον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται.²⁵⁰ Οι μύθοι που προσφέρουν παιδευτική αξία πρέπει να επιλέγονται και να εγκρίνονται, ενώ εκείνοι που θεωρούνται επιζήμιοι για τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών πρέπει να απορρίπτονται.²⁵¹ Κάθε επιρροή που δέχονται σε αυτή την ηλικία αφήνει βαθιά αποτυπώματα στη διαμόρφωση της ψυχής τους, γι' αυτό οι τροφοί και οι μητέρες, θα πρέπει να πεισθούν και να είναι προσεκτικές στην

²⁴⁸ Βλ. Πολιτεία, 376c.

²⁴⁹ Βλ. Πολιτεία, 414b.

²⁵⁰ Sean McAleer, *Plato's Republic: An Introduction* (Cambridge, UK: Open Book Publishers, 2020), pp.76-77. <https://doi.org/10.11647/OBP.0229>

²⁵¹ Βλ. Πολιτεία, 377c.

ανατροφή των παιδιών,²⁵² καθώς «εκπαίδευση είναι να διαπλάθεις ανθρώπους που ελκύονται από το καλό και αποστρέφονται το κακό, θεωρώντας το άσχημο και χυδαίο».²⁵³

Στα βιβλία Β' και Γ' της Πολιτείας, ο Πλάτων αν και δείχνει σεβασμό στην τεχνική τους, κρίνει και απορρίπτει ποιητές όπως ο Όμηρος, ο Ησίοδος και ο Αισχύλος, θεωρώντας τους ακατάλληλους για την εκπαίδευση των νέων. Το επιχείρημά του βασίζεται στο γεγονός ότι τα έργα τους παραπλανούν και διαστρεβλώνουν την αλήθεια, ιδιαίτερα σχετικά με τους θεούς και τους ήρωες που απεικονίζουν.²⁵⁴ Στην πλατωνική σκέψη, οι μύθοι που αναφέρονται στους θεούς πρέπει να εξετάζονται με ιδιαίτερη προσοχή, ώστε να αποφεύγονται τα λεγόμενα «αληθινά ψεύδη»²⁵⁵ σχετικά με τη θεϊκή φύση. Οι αφηγήσεις που αφορούν τους θεούς υπόκεινται σε δύο περιορισμούς: α) «πως ο θεός δεν είναι αιτία των πάντων, αλλά μόνο των αγαθών»,²⁵⁶ β) «ότι οι θεοί ούτε γητευτές είναι που αλλάζουν μόνοι τους όψη ούτε εμάς μας εξαπατούν με ψεύτικα λόγια ή έργα».²⁵⁷

Κάθε μύθος που αντιβαίνει αυτές τις αρχές προάγει ένα πραγματικό ψεύδος και, ως εκ τούτου, οφείλει να απορρίπτεται, ανεξαρτήτως αν ο συγγραφέας της είναι ο Όμηρος, ο Ησίοδος ή οποιοσδήποτε άλλος καθιερωμένος ποιητής. Οι νέοι, λόγω της ηλικίας τους δεν είναι σε θέση να διακρίνουν τι είναι αλληγορικό και τι κυριολεκτικό, οι ιδέες που απορροφάνε σε αυτή την περίοδο της ζωής τους παραμένουν «μόνιμες και αμεταβλητές».²⁵⁸ Αυτό, σύμφωνα με τον Πλάτωνα, επηρεάζει αρνητικά το ήθος των νέων και παρεμποδίζει την ορθή καλλιέργεια των αρετών τους.

²⁵² Βλ. Πολιτεία, 377c.

²⁵³ (Annas, Εισαγωγή στην Πολιτεία., 109).

²⁵⁴ Βλ. Πολιτεία, 377e.

²⁵⁵ Βλ. Πολιτεία, 382b.

²⁵⁶ Βλ. Πολιτεία, 380c.

²⁵⁷ Βλ. Πολιτεία, 383a.

²⁵⁸ Βλ. Πολιτεία, 378d.

Η πολιτεία οφείλει να επιβάλλει περιορισμούς και να καταπνίξει κάθε μορφή ψεύδους και παραπλάνησης, συμπεριλαμβανομένης της ποίησης, εάν επιθυμεί να εμφυσήσει στους μελλοντικούς φύλακες ηθικά πρότυπα συμπεριφοράς.

Η εκπαίδευση των φυλάκων έχει πολυδιάστατους στόχους, με έναν από τους κεντρικούς, όπως συναντήσαμε, να είναι η καλλιέργεια της θεοσέβειας, δηλαδή της ορθής σχέσης με το θείο, καθώς και ο σεβασμός προς τους γονείς, τους συγγενείς και τους φίλους.²⁵⁹ Τα κατάλληλα παραμύθια πρέπει να καλλιεργούν αρετές όπως το θάρρος, το μέτρο και τη δικαιοσύνη. Ο Σωκράτης υποστηρίζει ότι η παρουσίαση του θανάτου ως επικείμενης απειλής από μεγάλους ποιητές, όπως ο Όμηρος, δημιουργεί εσφαλμένες αντιλήψεις και υπέρμετρη συναισθηματική φόρτιση σχετικά με τον Άδη και τα υποτιθέμενα δεινά που συνδέονται με αυτόν.²⁶⁰ Ο Άδης πρέπει να παρουσιάζεται με θετικό τρόπο, ώστε οι πολεμιστές να μην φοβούνται το θάνατο. Τα παιδιά πρέπει να ανατραφούν με την πεποίθηση ότι η υποδούλωση είναι χειρότερη από τον θάνατο.²⁶¹ Η χρήση έντονα φορτισμένων λέξεων προκαλεί στο άτομο σωματικές και ψυχολογικές αντιδράσεις, οι οποίες ενισχύουν την αδυναμία και τη δειλία.²⁶² Ο Αχιλλέας δεν πρέπει να συμπεριλαμβάνεται σε αυτές τις διηγήσεις καθώς η εξύμνηση του θρήνου και των έντονων συναισθηματικών εκδηλώσεων μπορεί να ενθαρρύνει τα παιδιά να υιοθετήσουν αυτές τις συμπεριφορές ως πρότυπα.²⁶³ Οι θρήνοι και οι οδυρμοί θεωρούνται γνωρίσματα αδύναμων γυναικών και ανίκανων ανδρών, ενώ δεν ταιριάζουν σε εκείνους

²⁵⁹ Βλ. *Πολιτεία*, 386a.

²⁶⁰ Βλ. *Πολιτεία*, 386b-386c.

²⁶¹ Βλ. *Πολιτεία*, 386c.

²⁶² Αθηνά Καρολίδου, *Δικαιοσύνη και Παιδεία στην Πολιτεία του Πλάτωνος*, εκδ. Μάλλιαρης παιδεία, Αθήνα: 2011, σσ. 71-72.

²⁶³ Βλ. *Πολιτεία*, 388a.

που έχουν την ευθύνη της φύλαξης της πόλης.²⁶⁴ Παρά την αναγνώριση της καλλιτεχνικής αξίας των έργων αυτών, ο Σωκράτης υπογραμμίζει την ανάγκη οι ποιητές να αποφεύγουν τέτοιου είδους αναπαραστάσεις καθώς και εκδηλώσεις γέλιου.²⁶⁵

Η λογοκρισία των μύθων για τους θεούς αποσκοπεί στην ανάπτυξη της ευσέβειας, ενώ η αντίστοιχη των επικών ηρώων επιδιώκει να καλλιεργήσει το θάρρος και το μέτρο. Παρόμοια, για την ανάπτυξη της εγκράτειας, οι νέοι χρειάζονται παραδείγματα μίμησης μέτρου και σωφροσύνης, τα οποία δεν θα έχουν εκτεθεί σε μυθοπλασίες που προάγουν την υπερβολή σε ηδονές ή επιθυμίες.²⁶⁶ Οι ηρωικές πράξεις που αναδεικνύουν την ψυχική αντοχή και την αντίσταση στους πειρασμούς θεωρούνται υποδειγματικές μορφές συμπεριφοράς. Οι ιστορίες πρέπει να προβάλλουν την αξία της γενναιότητας κατά την αντιμετώπιση του κινδύνου.²⁶⁷ Ο Σωκράτης θεωρεί ότι η παιδεία μας δομείται μέσα από τα πρότυπα που εσωτερικεύουμε από νεαρή ηλικία, επηρεάζοντας τη συμπεριφορά μας συχνά, χωρίς να αντιλαμβανόμαστε συνειδητά.

5.6. Εξετάζοντας τις αφηγηματικές τεχνικές: μίμηση και διήγηση.

Μετά την ενδελεχή ανάλυση του περιεχομένου της ποίησης από τον Σωκράτη και τον Αδείμαντο, με στόχο την προαγωγή της πνευματικής ανάπτυξης των νέων, η συζήτηση μετατοπίζεται στις αφηγηματικές προσεγγίσεις που σχετίζονται με την ποίηση και τον τρόπο παρουσίασης του περιεχομένου της. Αρχικά, αναφέρονται στα τρία βασικά είδη αφηγηματικής τεχνικής: τη μίμηση, η οποία αποτελεί το κέντρο της

²⁶⁴ Βλ. *Πολιτεία*, 387e-388a.

²⁶⁵ Βλ. *Πολιτεία*, 389a.

²⁶⁶ Βλ. *Πολιτεία*, 389e.

²⁶⁷ Βλ. *Πολιτεία*, 390d.

κωμωδίας και της τραγωδίας, την καθαρή αφήγηση που χρησιμοποιείται στους διθυράμβους και το μικτό είδος, όπου μίμηση και αφήγηση συνυπάρχουν όπως στην επική ποίηση.²⁶⁸ Ο Σωκράτης, χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα το διάλογο του Χρύση με τον Αγαμέμνονα από τα έπη, διαχωρίζει τη μίμηση από τη διήγηση. Κατά τη μίμηση, ο ποιητής υιοθετεί τα χαρακτηριστικά και την εκφορά του λόγου του ήρωα,²⁶⁹ ενώ στη διήγηση ο ίδιος αφηγείται τα γεγονότα χωρίς να ενσωματώνεται στους ήρωες. Στον Όμηρο για παράδειγμα, ο ποιητής αναφέρεται στις πράξεις και τις σκέψεις του Χρύση, χωρίς να «ενδύεται» το ρόλο του.

Ο Αδείμαντος και ο Σωκράτης επεξεργάζονται τον κατάλληλο τρόπο με τον οποίο θα πρέπει οι ποιητές να παρουσιάζουν τα έργα τους, θέτοντας υπό σκέψη αν η μίμηση θα πρέπει να περιοριστεί ή ακόμη και να απαγορευτεί. Μέσω αυτής της συζήτησης, διερωτώνται αν η κατάργηση της μίμησης θα σήμαινε και την απομάκρυνση της τραγωδίας και της κωμωδίας από την πολιτεία.²⁷⁰ Εξηγεί ότι η μιμητική ποίηση εγκυμονεί κινδύνους, καθώς προτρέπει τους ανθρώπους να μιμούνται τόσο αρεστές όσο και επιβλαβείς συμπεριφορές, διαβρώνοντας την αρχή που ορίζει πως κάθε άτομο οφείλει να αφοσιωθεί επιμελώς σε μία μόνο ασχολία.²⁷¹ Ωστόσο, αν η μίμηση θεωρηθεί αναπόφευκτη για τους ποιητές και τους φύλακες, πρέπει να επικεντρώνεται σε ηθικά παραδείγματα, προάγοντας τις αρετές που καλλιεργούνται από την παιδική τους ηλικία, όπως το θάρρος, η ευσέβεια και το ελεύθερο φρόνημα.²⁷²

Ο Σωκράτης υποστηρίζει ότι η μίμηση όταν ασκείται από νεαρή ηλικία, μετατρέπεται σε συνήθεια και ενσωματώνεται στη φύση του

²⁶⁸ Βλ. *Πολιτεία*, 392d-394c.

²⁶⁹ Βλ. *Πολιτεία*, 393c.

²⁷⁰ (Καρολίδου, *Δικαιοσύνη και Παιδεία.*, 75).

²⁷¹ Βλ. *Πολιτεία*, 395c.

²⁷² Βλ. *Πολιτεία*, 395b.

ατόμου, επηρεάζοντας τόσο τη σωματική του στάση όσο και τον τρόπο που σκέφτεται και εκφράζεται.²⁷³ Ειδικότερα, ο φιλόσοφος θεωρεί ότι η μίμηση επιδρά αρνητικά στην ανάπτυξη του χαρακτήρα, ιδίως για το άτομο που ενστερνίζεται ξένους ρόλους, καθώς η αφομοίωση αυτών, ενέχει τον κίνδυνο δημιουργίας διχασμένης ταυτότητας, απειλώντας την ηθική του συνοχή και ακεραιότητα.²⁷⁴ Συνεπώς, ο ενδεδειγμένος τρόπος αφήγησης, τόσο για τους φύλακες όσο και για τους ποιητές, είναι κυρίως ο μη μιμητικός με την προϋπόθεση όμως ότι επιτρέπεται σε περιορισμένο βαθμό η μίμηση, ηθικά ενάρετων, άξιων κι ευγενικών ανθρώπων.²⁷⁵

5.7 Η μουσική παιδεία των φυλάκων και οι άλλες μορφές της τέχνης

Ο Πλάτωνας, επιδιώκοντας τη διαμόρφωση της ιδανικής αγωγής για την τάξη των φυλάκων, επεκτείνει την ανάλυση του πέρα από τα ποιητικά είδη και στη φύση του τραγουδιού και της μελωδίας. Στη συζήτηση εντάσσεται και ο Γλαύκωνας, με αποτέλεσμα όλοι οι συνομιλητές να συμφωνούν πως ένα τραγούδι συντίθεται από τρία στοιχεία: το λόγο, την αρμονία και το ρυθμό.²⁷⁶ Κρίνει απαραίτητο η αρμονία και ο ρυθμός να συμφωνούν με το περιεχόμενο του λόγου.²⁷⁷ Προκειμένου να διασφαλιστεί ότι οι μουσικές επιλογές υπηρετούν την καλλιέργεια των ανδρών και γυναικών φυλάκων, ο φιλόσοφος υποστηρίζει την ανάγκη εποπτείας και κριτικής αξιολόγησης των μουσικών κλιμάκων, ώστε να αποφεύγονται εκείνες που ενθαρρύνουν ανεπιθύμητα συναισθήματα.

²⁷³ Βλ. *Πολιτεία*, 395d.

²⁷⁴ Βλ. *Πολιτεία*, 395c-396b.

²⁷⁵ Βλ. *Πολιτεία*, 396d.

²⁷⁶ Βλ. *Πολιτεία*, 398d.

²⁷⁷ Βλ. *Πολιτεία*, 396d.

Ο «μικτός λυδικός και ο υπερλύδιος»²⁷⁸ μουσικός τρόπος αποκλείονται εξαιτίας του θρηνητικού χαρακτήρα τους. Απαγορεύονται άσματα που συνδέονται με συμποσιακές εκδηλώσεις, θρηνητικές ή ηδονικές μελωδίες όπως η λυδική, η οποία θεωρείται ότι ενισχύει τη μαλθακότητα και αποδυναμώνει το είδος των ατόμων. Επιπλέον, απορρίπτονται οι «ιωνικοί» μουσικοί τρόποι, οι οποίοι έχουν επηρεαστεί από τους λυδικούς, παρουσιάζοντας ανάλογη χαλαρότητα. Αντιθέτως, προκρίνεται ο «δωρικός τρόπος» λόγω του γενναίου και αποφασιστικού ήθους που ενισχύει, ενώ ο «φρυγικός» θεωρείται ιδανικός καθώς προωθεί τη σωφροσύνη και τον αυτοέλεγχο.²⁷⁹

Η επιλογή συγκεκριμένων μουσικών τόνων και ρυθμών, καθώς και το πρόγραμμα σωματικής άσκησης που θα συναντήσουμε παρακάτω, θέτουν ως στόχο την δημιουργία ακατάβλητων πολεμιστών. Οι φύλακες έχουν την υποχρέωση να διαθέτουν επαρκή πολιτισμική και πνευματική μόρφωση, ώστε να αποφεύγουν τη βαρβαρότητα προς τους πολίτες. Εκτός από τα παραπάνω, οφείλουν να διατηρούν τη μαχητικότητα τους, ώστε να είναι ικανοί να υπερασπίσουν την πόλη, παραμένοντας ανεπηρέαστοι από την επιθυμία για απολαυστικές τροφές ή χαλαρωτική μουσική.²⁸⁰ Η εκπαίδευση επιδιώκει μια σύνδεση ανάμεσα στην καλλιέργεια του «αισθητικού κριτηρίου»²⁸¹ και στη διατήρηση στρατιωτικής πειθαρχίας και αποφασιστικότητας.

Εκτός από την επιλογή της κατάλληλης μουσικής, επιλέγονται συγκεκριμένα μουσικά όργανα που συνάδουν με την καλλιέργεια ενός σεμνού και σοβαρού ήθους. Τα όργανα που θα συνοδεύουν τις μελωδίες

²⁷⁸ Βλ. *Πολιτεία*, 396e.

²⁷⁹ Βλ. *Πολιτεία*, 399a.

²⁸⁰ (Pappas, *Πολιτεία του Πλάτωνα*, 78).

²⁸¹ Στο ίδιο, 78.

οφείλουν να διατηρούνε απλότητα αποφεύγοντας την πολυφωνία και την σύνθετη ηχητική δομή. Ανάμεσα στα προτεινόμενα όργανα συγκαταλέγονται η «λύρα, η κιθάρα και το σουραύλι των βοσκών»,²⁸² τα οποία συνδυάζονται με δωρικές ή θρησκευτικές μελωδίες.

Ο «εξαγνισμός» της πόλης ολοκληρώνεται μέσω της αυστηρής επιλογής των επιτρεπόμενων ρυθμών. Οι μόνοι αποδεκτοί ρυθμοί είναι εκείνοι που προάγουν ήθος ανδρείας και σεμνότητας. Ο φιλόσοφος για να ενισχύσει τη θεμελίωση της θέσης του, επικαλείται την αυθεντία του Δάμωνα, ενός από τους πλέον διακεκριμένους μουσικολόγους του 5ου αιώνα π.Χ.,²⁸³ ο οποίος μελετά τη φύση και την επίδραση των ρυθμών. Μέσα από την εξειδικευμένη γνώση του Δάμωνα, ο Πλάτωνας επιδιώκει να διακρίνει τα μέτρα που προάγουν ανεπιθύμητες ιδιότητες, όπως «μικροπρέπεια, αλαζονεία, παραφροσύνη ή κάποιο άλλο κακό χαρακτήρα».²⁸⁴

Ο Σωκράτης επισημαίνει ότι μέσω του Δάμωνα έχει αποκτήσει γνώση για τους διαφορετικούς ρυθμούς, όπως τον «ενόπλιο, τον δάκτυλο, τον ηρωικό, τον τροχαίο και τον ίαμβο».²⁸⁵ Οι συνομιλητές καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η καλαισθητή μορφή και η αρμονική έκφραση του λόγου είναι αλληλένδετες με τον σωστό ρυθμό, και ότι έλλειψη αυτού οδηγεί σε απώλεια της εκφραστικής ποιότητας. Έτσι, ο όμορφος λόγος, η σωστά δομημένη μουσική, η χάρη και ο ρυθμός συνδέονται άμεσα με έναν ευγενή και ενάρετο χαρακτήρα.²⁸⁶ Αυτή η στάση του Πλάτωνα αποκαλύπτει την αφοσίωσή του στην επιστημονική προσέγγιση και το μεθοδικό πνεύμα, καθώς αναγνωρίζει τη σημασία της γνώμης των ειδικών στην καθιέρωση κανόνων. Υποδεικνύει ότι ο φιλόσοφος δεν βασίζεται μόνο στη θεωρητική

²⁸² Βλ. *Πολιτεία*, 399d.

²⁸³ (Σκουτερόπουλος, *Πλάτων*, 816).

²⁸⁴ Βλ. *Πολιτεία*, 400b.

²⁸⁵ (Καρολίδου, *Δικαιοσύνη και Παιδεία*, 82).

²⁸⁶ Βλ. *Πολιτεία*, 400e.

φιλοσοφική σκέψη, αλλά αντιθέτως αποδίδει βαρύτητα στην εμπειρογνωμοσύνη, ώστε να διαμορφώσει τα θεμέλια της πολιτείας του με ορθολογική ακρίβεια και επιστημονική εγκυρότητα.

Στην *Πολιτεία*, ο Πλάτωνας αναγνωρίζει το ηθικό όφελος που απορρέει ακόμα και από τις αισθητικές εμπειρίες στη βασική εκπαίδευση. Τέχνες όπως «η ζωγραφική, η υφαντική, η αρχιτεκτονική και άλλες δημιουργικές δραστηριότητες» μπορούν να παράγουν έργα τόσο αισθητικά, όμορφα όσο και άσχημα.²⁸⁷ Επισημαίνεται, πως οι όμορφες δημιουργίες έχουν την ικανότητα να κατευθύνουν την ψυχή προς την αρετή.²⁸⁸ Ακόμη και προτού η ψυχή αποκτήσει την κριτική ικανότητα να υποστηρίξει λογικά την αξία της αρετής, η έκθεση της σε όμορφα έργα, της εμφυσά μια προδιάθεση προς το κάλλος και την αρετή.²⁸⁹ Αυτή η αισθητική εκπαίδευση γίνεται το στήριγμα της ηθικής και πνευματικής εξέλιξης, ενισχύοντας την ψυχική έλξη προς την αρετή προτού καν επιτευχθεί η συνειδητή της υπεράσπιση.

Ο Σωκράτης, χρησιμοποίησε σε κάποια σημεία τη λέξη «καλός», η οποία στην αρχαιότητα υποδήλωνε όχι μόνο το ηθικά καλό, αλλά και το αισθητικά ωραίο, «χρησιμοποιείται για να δηλώσει αυτό που είναι αξιοθαύμαστο και καλό στο είδος του».²⁹⁰ Η επιλογή αυτής της λέξης δεν είναι τυχαία, καθώς επιδιώκει να εναρμονίσει την εξωτερική ομορφιά με τον εσωτερικό χαρακτήρα του ατόμου. Το ιδεώδες του «καλός κἀγαθός», ενσωματώνει την αρχαία επιταγή για έναν άνθρωπο ολοκληρωμένο σε όλες τις διαστάσεις της ζωής του. Ο Πλάτων υποστηρίζει ότι «η καλή ή όμορφη έκφραση στον λόγο, στη μουσική, στη μορφή και στο ρυθμό, όλα αυτά

²⁸⁷ Βλ. *Πολιτεία*, 401a.

²⁸⁸ Βλ. *Πολιτεία*, 401b.

²⁸⁹ Βλ. *Πολιτεία*, 402a.

²⁹⁰ (Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία.*, 110).

ακολουθούν τον αγαθό χαρακτήρα, ενώ η έλλειψη μορφής, ρυθμού και αρμονίας συγγενεύει με τον κακό λόγο και τον κακό χαρακτήρα της ψυχής».²⁹¹ Έτσι, η τέχνη γίνεται αναπόσπαστο μέρος της εκπαίδευσης και τα παιδιά καλούνται να ζουν σε περιβάλλοντα ομορφιάς, ενώ οι ποιητές και οι τεχνίτες οφείλουν να δημιουργούν έργα που αντανακλούν το ωραίο.²⁹² Μέσω αυτής της συνύπαρξης αισθητικής και παιδείας, η ψυχή ανυψώνεται από την επιφανειακή ομορφιά στην ίδια την ουσία του ωραίου.

Ο Σωκράτης, υποστηρίζοντας ότι οι ανώτερες αρετές καλλιεργούνται μέσω της εκπαίδευσης και προϋποθέτουν μια εκλεπτυσμένη αισθητική αντίληψη, επιχειρεί να αποτρέψει τον Γλαύκωνα από την προσκόλληση στις σωματικές απολαύσεις. Μέσα από την κατάλληλη παιδεία, του προβάλλει την εικόνα μιας ζωής που ενσωματώνει αρετές όπως το μετρό, το θάρρος, τη γενναιοδωρία και τη μεγαλοπρέπεια,²⁹³ Ο καλλιεργημένος άνθρωπος περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον, θα ένιωθε «έρωτα» για άτομα με ανάλογη αρμονία στην ψυχή τους, αντίθετα θα απουσίαζε η έλξη του προς όσους στερούνταν αυτής της εσωτερικής αρμονίας.²⁹⁴ Με άλλα λόγια, μέσα από τη μάθηση και την καλλιέργεια της γνήσιας αρετής, ο Γλαύκωνας θα βιώσει μια πληρότητα συγκρίσιμη με την ηδονή που αναζητά στον έρωτα.

²⁹¹ (Annas, *Εισαγωγή στην Πολιτεία.*, 110).

²⁹² Βλ. *Πολιτεία*, 401b.

²⁹³ Βλ. *Πολιτεία*, 402c.

²⁹⁴ Βλ. *Πολιτεία*, 402d-e.

5.8. Γυμναστική αγωγή, η αδελφή της μουσικής

Στη συνέχεια, αφού ολοκληρώσει τη συζήτηση για την ποίηση και τη μουσική αγωγή, ο Σωκράτης, στρέφει τη προσοχή του στη σωματική άσκηση τονίζοντάς ότι «η καλή ψυχή είναι που με την αρετή της κάνει το σώμα να γίνεται πιο καλό».²⁹⁵ Επισημαίνει, ότι η εκγύμναση πρέπει να ξεκινά από την παιδική ηλικία, σε καθημερινή βάση, δια βίου.²⁹⁶ Δεν προτείνει μια περίπλοκη και εξαντλητική σκληραγωγία, αλλά μια απλή και μετρομημένη άσκηση, αντίστοιχη με εκείνη των «πολεμιστών».²⁹⁷ Σε αντίθεση με τη Σπάρτη, όπου η εκπαίδευση επικεντρώνεται στο σώμα και την πολεμική ισχύ, η Καλλίπολη προτάσσει την ηθική ανάπτυξη και την πνευματική καλλιέργεια, θεωρώντας τη φυσική εκπαίδευση μέσο για την εφαρμογή της ψυχικής ισορροπίας και ακεραιότητας. Έτσι, οι πολίτες της Καλλίπολης εκπαιδεύονται με βάση την ισορροπία μεταξύ σώματος και ψυχής, εξυψώνοντας την πνευματική πρόοδο πάνω από τη φυσική.

Απαιτείται αποχή από διατροφικές υπερβολές καθώς οδηγούν στην αποδυνάμωση του σώματος και την εμφάνιση ασθενειών. Ομοίως, η πολυπλοκότητα και η ποικιλία ρυθμών στη μουσική, τείνουν στο να επηρεάζουν αρνητικά τους παιδευτικούς στόχους της ψυχικής καλλιέργειας των φυλάκων καθώς πιστεύει ότι μπορεί να οδηγήσει στη φθορά, την ασυδοσία και την έλλειψη πειθαρχίας. Στόχος είναι να καλλιεργηθούνε συνήθειες που ενισχύουν την υγεία τους, δίνοντας τους τη δυνατότητα να παραμείνουν ανεπηρέαστοι στις διατροφικές παραλλαγές και στις ακραίες περιβαλλοντικές συνθήκες, ώστε «όπως τα σκυλιά»²⁹⁸ να διατηρούν την οξύνοια, την «οξεία όραση και ακοή»²⁹⁹ εξασφαλίζοντας την

²⁹⁵ Βλ. Πολιτεία, 403d.

²⁹⁶ Βλ. Πολιτεία, 403d.

²⁹⁷ Βλ. Πολιτεία, 404b.

²⁹⁸ Βλ. Πολιτεία, 404a.

²⁹⁹ Βλ. Πολιτεία, 404a.

ικανότητα τους να προστατεύουν τους πολίτες από απειλές, μειώνοντας δυνητικά την ανάγκη για ιατρική παρέμβαση στην πολιτεία.³⁰⁰ Επομένως, τόσο η άσκηση όσο και η μουσική εκπαίδευση συγκλίνουν στην αξία που αποδίδουν η απλότητα και το μέτρο, τα οποία αποτελούν συμπληρωματικοί πόλοι, «η απλότητα της μουσικής φέρνει στις ψυχές τη σωφροσύνη, και της γυμναστικής την υγεία στα σώματα».³⁰¹

Ο πολυτελής τρόπος ζωής, σύμφωνα με τον Πλάτωνα προκαλεί παρόμοιες επιπτώσεις τόσο στο σώμα όσο και στην κοινωνική συνοχή. Η αφοσίωση στην απλότητα με τη συνδυαστική πειθαρχία τόσο στη μουσική όσο και στη φυσική αγωγή, λειτουργεί ως προληπτικό μέτρο έναντι της αλαζονείας και της έλλειψης αυτοσυγκράτησης. Στο όραμα της ιδανικής Πολιτείας του Πλάτωνα, η πειθαρχία και η λιτότητα είναι απαραίτητες για τη διασφάλιση της ηθικής σταθερότητας των φυλάκων, καθώς η ισορροπημένη αγωγή αποτρέπει τις ακρότητες που θα μπορούσαν να διαταράξουν την ευταξία του πολιτεύματος και τη διαρκή ετοιμότητα τους στην υπεράσπιση του.

Ο Πλάτων δεν επιθυμεί η μουσική και η γυμναστική παιδεία να λειτουργούν ανεξάρτητα και απομονωμένα, αλλά να συνεργάζονται αρμονικά. Σύμφωνα με τις απόψεις του, η αποκλειστική ενασχόληση με τη σωματική αγωγή οδηγεί σε «αγριότητα και σκληρότητα»³⁰² που υπερβαίνει την έννοια της ανδρείας, ενώ η μονομερής αφοσίωση στη μουσική καθιστά τον άνθρωπο υπερβολικά μαλακό,³⁰³ παραβιάζοντας το όριο της σεμνότητας. Ο ισορροπημένος συνδυασμός των δύο αυτών μορφών εκπαίδευσης διαμορφώνει έναν νέο τύπο ανθρώπου που χαρακτηρίζεται

³⁰⁰ Βλ. *Πολιτεία*, 403c-405b.

³⁰¹ Βλ. *Πολιτεία*, 404e.

³⁰² Βλ. *Πολιτεία*, 410d.

³⁰³ Βλ. *Πολιτεία*, 410d.

από σωφροσύνη και ανδρεία, «οι φύλακες πρέπει να έχουν και τις δύο αυτές φύσεις»³⁰⁴ καλλιεργημένες.

Κατά συνέπεια, η μονομέρεια είναι ξένη προς την πλατωνική φιλοσοφία. Η εναρμονισμένη σχέση μεταξύ του θυμοειδούς και λογιστικού μέρους της ψυχής, η οποία διαμορφώνεται από την αλληλεπίδραση της μουσικής και της γυμναστικής παιδείας, παραπέμπει στην ευταξία μιας ευνομούμενης πολιτείας. Σε αυτό το πλαίσιο, μια τέτοια ψυχή καθίσταται πολύτιμος και διαρκής εγγυητής της διαφύλαξης του πολιτεύματος. Εν κατακλείδι, όλες οι κοινωνικές εκδηλώσεις της νεολαίας, όπως «οι χοροί, τα κνήγια, οι εξορμήσεις, οι ιππικοί αγώνες»,³⁰⁵ πρέπει να είναι συμβατές με αυτά τα υποδείγματα της αγωγής και της παιδείας, προκειμένου να προωθήσουν την ανάπτυξη μιας εύρωστης και ηθικής κοινωνίας.

³⁰⁴ Βλ. *Πολιτεία*, 410e.

³⁰⁵ Βλ. *Πολιτεία*, 412b.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Η ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΑΓΑΘΟΥ, ΟΙ ΑΛΛΗΓΟΡΙΕΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΩΝ ΑΡΧΟΝΤΩΝ

6.1. Το σύστημα των Πλατωνικών Ιδεών

Ο Πλάτωνας προσέδωσε στην έννοια της «Ιδέας» μια μεταφυσική διάσταση, διαχωρίζοντας το σύμπαν σε δύο διακριτούς κόσμους: τον «αισθητό», δηλαδή τον υλικό, και τον «υπεραισθητό» ή νοητό κόσμο.³⁰⁶ Στόχος του ήταν να περιγράψει τον υπερβατικό κόσμο, ενώ ταυτόχρονα να καταδείξει ότι ο αισθητός - εμπειρικός κόσμος- στον οποίο ζούμε και γνωρίζουμε μέσω των αισθήσεων, ότι είναι υποδεέστερος σε σύγκριση με τον άορατο και νοητό κόσμο. Η ουσία της αληθινής πραγματικότητας και της γνώσης, βρίσκεται έξω και πέρα από τον φυσικό κόσμο, χαρακτηριζόμενη από την «*άνη, ασώματη και άορατη φύση της*». Αυτόν τον υπερβατικό κόσμο ο Πλάτωνας τον αποκάλεσε «*Ιδέα*».³⁰⁷

Στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία, η έννοια της «Ιδέας» αποδίδεται ως *μορφή ή πρότυπο*.³⁰⁸ Οι ιδέες λειτουργούν ως τα τέλεια, αρχέτυπα μοντέλα του υλικού κόσμου, θεωρούνται αιώνιες και αμετάβλητες. Η ύπαρξη ενός τέτοιου ιδεατού κόσμου όπου βρίσκονται οι ιδανικές εκφράσεις πραγμάτων που αντιλαμβανόμαστε μέσω των αισθήσεων μας, κρίνεται αναγκαία. Κάθε αντικείμενο που συναντάται στον αισθητό κόσμο είναι στην πραγματικότητα σκιά, αντανάκλαση και προσωρινό αντίγραφο αυτών των ιδεών [*απέिकासμα*].³⁰⁹

³⁰⁶ Μάχη Ηλιοπούλου-Παλληκαρόνα, *Πλάτωνος Πολιτεία*, εκδ. Καμπανά, Αθήνα: 2000 σελ.108.

³⁰⁷ Στο ίδιο, 108.

³⁰⁸ (Guthrie, *Σωκράτης*, 90).

³⁰⁹ (Πελεργίνης, *Λεξικό της Φιλοσοφίας*, 312).

Η περιορισμένη αντίληψή μας δεν μας επιτρέπει να κατανοήσουμε τις ιδέες μέσω των ατελών αντιγράφων τους στον αισθητό κόσμο. Ωστόσο, επειδή η ψυχή μας είναι αθάνατη, είχε άμεση επαφή με τις ιδέες πριν την ενσάρκωση της, όμως κατά την είσοδό της στο σώμα η ψυχή λησμονεί αυτή τη γνώση. Η παιδεία σύμφωνα με τον Πλάτωνα, είναι η διαδικασία μέσω της οποίας η ψυχή επαναφέρει στη μνήμη της όσα γνώρισε στην κατάσταση αυτή. Η διαδικασία ονομάζεται «θεωρία της ανάμνησης» [ανάμνησις], καθώς υποστηρίζει ότι η μάθηση είναι στην ουσία μια διαδικασία ανάκλησης γνώσεων που η ψυχή κατείχε πριν από την ενσωμάτωση.³¹⁰

Η Ιδέα του Αγαθού κατέχει την υπέρτατη θέση ανάμεσα σε όλες τις ιδέες, αποτελεί την πρωταρχική πηγή της νοητικής ύπαρξης και παρέχει στα αντικείμενα του νοητού κόσμου την αλήθεια τους, ενώ παράλληλα δίνει στον άνθρωπο ο οποίος επιδιώκει τη γνώση, τη δυνατότητα δηλαδή να την κατανοήσει.³¹¹ Η πλήρης γνώση επιτυγχάνεται μόνο μετά το θάνατο του σώματος και την οριστική απελευθέρωση της ψυχής από κάθε υλικό. Μόνο τότε η ψυχή θα είναι ικανή να αντιληφθεί με πληρότητα τον κόσμο των Ιδεών, ο οποίος αποτελεί μια διαφορετική και ανώτερη πραγματικότητα σε σύγκριση με τον αισθητό κόσμο.³¹²

³¹⁰ (Grayling, *Η ιστορία της Φιλοσοφίας*, 98).

³¹¹ (Πελεργίνης, *Λεξικό της Φιλοσοφίας*, 19).

³¹² (Μαραγγιανού-Δερμούση, *Πλάτων και Πλατωνικοί*, 27).

6.2. Ο σκοπός της παιδείας κατά τον Πλάτωνα και οι τρεις μεταφορές της γνώσης

Ο Πλάτων θεωρεί την παιδεία ως το θεμελιώδες στοιχείο «εν μέγα»,³¹³ για την ηθική και πνευματική συγκρότηση του ατόμου, η οποία αποτελεί τον κεντρικό παράγοντα για την «οικοδόμηση» της πολιτείας. Ως κοινωνικό αγαθό, η παιδεία πρέπει να είναι προσεκτικά σχεδιασμένη και οργανωμένη, με απώτερο στόχο την απόκτηση της αρετής και την επίτευξη της ευδαιμονίας.³¹⁴

Η φιλοσοφία του Πλάτωνα, ειδικά στον τομέα της παιδείας, επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τη σωκρατική διδασκαλία. Ο «φιλοσοφικός ή παιδαγωγικός έρωτας», σύμφωνα με τον Πλάτωνα, υπερβαίνει την απλή μαθητεία και αποκτά μυστηριακό χαρακτήρα, οδηγώντας τον άνθρωπο από «τον αισθητό, στο νοητό κόσμο». Χαρίζοντάς του την «ύψιστη ευδαιμονία».³¹⁵ Αυτή η σχέση στοργής μεταξύ δασκάλου και μαθητή στοχεύει στη διαμόρφωση του τελευταίου, ώστε να κατακτήσει τη «γνώση και την αρετή», καλλιεργώντας τα εγγενή χαρίσματά του,³¹⁶ μέσω μιας διαδικασίας προοδευτικής ανύψωσης - από τη σωματική ομορφιά, στην ομορφιά των ψυχών και των επιστημών, ο παιδαγωγικός έρωτας κατευθύνει τον μαθητή προς την «αιώνια, άυλη, αμετάβλητη, ιδέα του ωραίου» που προσφέρει την «τέλεια ευδαιμονία».³¹⁷

Για τον Πλάτωνα η εκπαίδευση συνεπάγεται την απόκτηση πολυεπίπεδης γνώσης και την διαμόρφωση μιας άρτιας αναπτυγμένης

³¹³ Βλ. *Πολιτεία*, 423e.

³¹⁴ Ηλίας Γεράρης, *Παιδαγωγικές θέσεις του Πλάτωνα: Παρουσίαση και κριτική αποτίμηση*, Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.), 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο 10,11,12 Οκτωβρίου 2014, σ.2.

³¹⁵ (Μαραγγιανού – Δερμούση, *Θεωρία και φιλοσοφία*, 69).

³¹⁶ Στο ίδιο, 69-70.

³¹⁷ Στο ίδιο, 71.

προσωπικότητας στον εκπαιδευόμενο.³¹⁸ Ο φιλόσοφος αρθρώνει την άνοδο της ψυχής από τη «μεταβλητότητα των αισθήσεων στον άφθαρτο κόσμο των ιδεών»,³¹⁹ μέσω των τριών μεταφορών: της εικόνας του ήλιου, της γραμμής και της αλληγορίας του σπηλαίου για να ερμηνεύσει τη σχέση μεταξύ των δύο κόσμων.

Ι.Η μεταφορά του Ήλιου

(Πλάτων, Πολιτεία ΣΤ' Βιβλίο, 508 e1 -509 a 5)

Ο Πλάτωνας, μέσω του Σωκράτη, αναγνωρίζει την δυσκολία στην παροχή ενός σαφούς ορισμού της ουσίας του Αγαθού. Όπως συνηθίζεται στους Πλατωνικούς διαλόγους, η ύπαρξη των ιδεών ούτε διευκρινίζεται ούτε τεκμηριώνεται, μάλλον προϋποτίθεται ότι οι ομηγύρεις της οικίας του Κέφαλου είναι εξοικειωμένοι με αυτό το θεωρητικό πλαίσιο και δεν αμφισβητούν την εγκυρότητά του.³²⁰ Προτείνει ότι, παρά την αδυναμία τους να διατυπώσουν τη φύση του Αγαθού, κατέχουν μια διαισθητική κατανόηση ότι η θέαση του αντιπροσωπεύει τον απώτερο σκοπό προς τον οποίο επιδιώκει κάθε ψυχή και ότι τίποτα δεν μπορεί να χρησιμεύσει ως υποκατάστατό του.³²¹

Ειδικότερα, το επίκεντρο της αναλογίας είναι ο ρόλος του ήλιου στον αισθητό κόσμο, δηλαδή στον κόσμο της εμπειρίας μέσω των αισθήσεων, ο Σωκράτης επιλέγει να ονομάσει αυτόν τον κόσμο ορατό, καθώς δεν περιλαμβάνει μόνο τα οπτικά αντικείμενα αλλά και τα αντικείμενα που αντιλαμβανόμαστε μέσω της ακοής, της αφής, της γεύσης και της όσφρησης. Παρόλο που ο Σωκράτης δεν μπορεί να καθορίσει τι είναι το

³¹⁸ (Μαραγγιανού – Δερμούση, *Θεωρία και φιλοσοφία.*, 73).

³¹⁹ Δρ. Αναστασία Τσώνη, *Η έννοια της παιδείας στον Πλάτωνα και Αριστοτέλη ως προς τη συγκρότηση μιας ανεπτυγμένης κοινωνίας*, σ.2. <https://www.filosofia.gr/item.php?id=702> (ανακτήθηκε 22/9/2024).

³²⁰ (Taylor, Πλάτων, 334).

³²¹ Βλ. *Πολιτεία*, 506d-e.

Αγαθό, μπορεί να περιγράψει τη λειτουργία του.³²² Για να διευκρινίσει αυτή την έννοια, ο Σωκράτης χρησιμοποιεί τη μεταφορά του ήλιου, περιγράφοντάς τον ως «ὁ δὲ ἔκγονός τε τοῦ ἀγαθοῦ φαίνεται καὶ ὁμοιώτατος ἐκείνῳ».³²³ Αυτή η αναλογία είναι αποτελεσματική επειδή το Αγαθό καταλαμβάνει μια παράλληλη θέση, κατέχει ανάλογη δύναμη και εκπληρώνει έναν συγκρίσιμο ρόλο στη σφαίρα του αμετάβλητου όπως ο ήλιος στο πεδίο της αισθητηριακής αντίληψης.³²⁴

Στον ορατό κόσμο, ο ήλιος μέσω του φωτός επιτρέπει την όραση των αισθητών αντικειμένων στα μάτια και συγχρόνως καθιστά δυνατή την ύπαρξή τους στον νοητό κόσμο.³²⁵ Η όραση, πέρα από την ύπαρξη ενός ορατού αντικειμένου και της ικανότητας της όρασης, προϋποθέτει ένα «τρίτο είδος»,³²⁶ το φως. Χωρίς το φως, η όραση δεν μπορεί να αποκαλύψει το αντικείμενο. Ο ήλιος, ως η κύρια πηγή φωτός, επιτρέπει την όραση των αντικειμένων.³²⁷

Στο νοητό κόσμο η Ιδέα του Αγαθού κατέχει ζωτική θέση, ανάλογη με τον ρόλο που επιτελεί ο ήλιος στον αισθητό κόσμο, όπως ο ήλιος δεν ταυτίζεται με το φως και την όραση, αλλά υπερβαίνει αυτές τις λειτουργίες, έτσι και το Αγαθό υπερέχει όλων των άλλων ιδεών. Η υπεροχή αυτή καθίσταται σαφής, καθώς όπως ο ήλιος είναι η αιτία της γέννησης και της ανάπτυξης των έμβιων όντων, έτσι και η Ιδέα του Αγαθού αποτελεί την πρωταρχική αιτία όχι μόνο για τη γνωστική σύλληψη των άλλων ιδεών, αλλά και για την ίδια τους την ύπαρξη.³²⁸ Λόγω αυτής της υπερίσχυσης, η Ιδέα του Αγαθού συνιστά τον θεμέλιο λίθο τόσο της μεταφυσικής όσο και

³²² Sean McAleer, *Plato's Republic*, Openbook Publishers, 2020, p.195.

³²³ Βλ. *Πολιτεία*, 506e.

³²⁴ (Μαραγγιανού-Δερμούση, *Πλάτων και Πλατωνικοί*, 29-30).

³²⁵ Βλ. *Πολιτεία*, 508b-e.

³²⁶ Βλ. *Πολιτεία*, 507d.

³²⁷ (McAleer, *Plato's Republic*, 196).

³²⁸ (Σκουτερόπουλος, *Πλάτων*, 860).

της γνωσιολογίας.³²⁹ Το Αγαθό ως αιτιώδης αρχή και ύψιστος σκοπός του κόσμου ταυτίζεται με την έννοια του Θεού. Ο Θεός ως υπερβατική οντότητα δεν υπάρχει άμεσα στον κόσμο, αλλά η δράση και η ενέργειά του εκδηλώνεται εντός αυτού.³³⁰

II. Η μεταφορά της Γραμμής (Πλάτων, Πολιτεία, ΣΤ' Βιβλίο, 509 c - 511 e)

Αυτό που αρχικά εμφανίζεται ως μια απλή σύγκριση ανάμεσα στον ήλιο και την Ιδέα του Αγαθού, εξελίσσεται σε ένα πολυεπίπεδο και σύνθετο σύστημα αναλογιών. Η πολυπλοκότητα αυτής της σύγκρισης δεν είναι τυχαία, αλλά το αποτέλεσμα της φιλοσοφικής πρότασης του Πλάτωνα να εξηγήσει αφενός τη σχέση μεταξύ των αντικειμένων της γνώμης και των αντικειμένων της γνώσης και αφετέρου να εισαγάγει τους συνομιλητές του στην έννοια του διαιρεμένου κόσμου, όπως διατυπώνεται μέσα από τη τετμημένη γραμμή.³³¹

Η γραμμή συμβολίζει δυο κόσμους: τον αισθητό κόσμο και τον νοητό κόσμο. Η πρώτη περιοχή, αυτή των ορατών όντων, αντιστοιχεί στον κόσμο των αισθήσεων, ενώ η δεύτερη, των νοητών, αντιστοιχεί στον κόσμο των Ιδεών. Τα τέσσερα τμήματα της γραμμής, αντιστοιχούν όχι μόνο σε διακριτές περιοχές της πραγματικότητας, αλλά και σε τέσσερις διαφορετικές καταστάσεις της ψυχής.³³² Η εικασία που σχετίζεται με εικόνες, σκιές, αντικατοπτρισμούς, «εικάζω σημαίνει, φαντασιώνομαι, κοιτάζω και βλέπω αυτό που έχω στο μυαλό μου»³³³ και η πίστη που

³²⁹ (Pappas, *Πολιτεία του Πλάτωνα*, 156).

³³⁰ Ραφαήλ Δήμου, *Η Ιδέα του αγαθού κατά Πλάτωνα*, Αρχείο Φιλοσοφίας και Θεωρίας των επιστημών, Αθήνα:1936, σσ.332-33, βλ. σχ. Αυγελής σελ.195.

³³¹ (Pappas, *Πολιτεία του Πλάτωνα*, 157).

³³² (Αυγελής, *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία*, 190). & Βλ. *Πολιτεία*, 511d.

³³³ Λεωνίδας Γεωργιάδης, *Γνώθι σαυτόν, Σωκράτης-Πλάτωνας-Πυθαγόρας*, εκδ. Ελληνοεκδοτική, Αθήνα: 2024, σ.164.

αναφέρεται στα αισθητά αντικείμενα εκφράζουν την επιφανειακή γνώση του κόσμου των φαινομένων. Αντίθετα, η διάνοια, «σύλληψη δια του νου»,³³⁴ αφορά τις μαθηματικές επιστήμες και στηρίζεται σε υποθέσεις που δεν θεμελιώνονται με απόλυτη βεβαιότητα, χρησιμοποιώντας εικόνες από τον αισθητό κόσμο για να απεικονίσει τα αφηρημένα αντικείμενα της σκέψης³³⁵ και η νόηση που οδηγεί στην κατανόηση των Ιδεών, αντιπροσωπεύουν ανώτερες μορφές γνώσης. Αυτές οι ανώτερες μορφές οδηγούν σε βαθύτερη κατανόηση των Ιδεών και, τελικά, στην «ανυπόθετον αρχήν» η οποία αποτελεί την αρχή των πάντων³³⁶ και ταυτίζεται με την Ιδέα του Αγαθού.

Η Ιδέα του Αγαθού έχει ήδη παρουσιασθεί στην αλληγορία του ηλίου ως αιτία,³³⁷ ωστόσο στην αλληγορία της τετμημένης γραμμής η Ιδέα αυτή παρουσιάζεται όχι μόνο ως αιτία της γνώσης, αλλά ως η απόλυτη αρχή από την οποία πηγάζουν όλα τα υπόλοιπα.³³⁸ Η ανάβαση από τις υποθέσεις προς την «ανυπόθετον αρχήν» επιτυγχάνεται μέσω της διαλεκτικής μεθόδου.³³⁹ Αυτή η μέθοδος που ο Πλάτωνας θεωρεί την ανώτατη μορφή σκέψης αποσκοπεί στην αναίρεση των υποθέσεων για να φτάσει στην ίδια την αλήθεια, τη βεβαιότητα, η οποία εντοπίζεται στην Ιδέα του Αγαθού.³⁴⁰ Η φιλοσοφική αυτή διαδικασία τονίζει τη σημασία του νοητού κόσμου, ο οποίος θεωρείται ανώτερος από τον αισθητό (ορατά ή δοξαστά), καθώς και την ανάγκη υπέρβασης των περιορισμών των αισθήσεων προς την απόκτηση γνώσης των αιώνιων και αμετάβλητων Ιδεών.

³³⁴ (Γεωργιάδης, *Γνώθι σαυτόν*, 168).

³³⁵ Βλ. *Πολιτεία*, 510c.

³³⁶ Βλ. *Πολιτεία*, 511b.

³³⁷ Βλ. *Πολιτεία*, 508e.

³³⁸ Βλ. *Πολιτεία*, 510b & 511b.

³³⁹ Βλ. *Πολιτεία*, 511b.

³⁴⁰ Βλ. *Πολιτεία*, 533c-d.

(Ακολουθεί σχηματική απεικόνιση των προαναφερθέντων σχέσεων).³⁴¹

ΤΟ ΑΝΥΠΟΘΕΤΟ (Η ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΑΓΑΘΟΥ)

ΝΟΗΤΑ (ΓΝΩΣΤΑ)	ΙΔΕΕΣ	Ε	ΝΟΥΣ, ΝΟΗΣΙΣ,	ΓΝΩΣΗ
		Δ	ΛΟΓΟΣ-ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ	
	ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ	Γ	ΔΙΑΝΟΙΑ- ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ	
ΟΡΑΤΑ (ΔΟΞΑΣΤΑ)	ΦΥΤΑ, ΖΩΑ, ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ	Β	ΠΙΣΤΙΣ	ΓΝΩΜΗ (ΔΟΞΑ)
	ΕΙΚΟΝΕΣ, ΣΚΙΕΣ ΕΙΔΩΛΑ	Α	ΕΙΚΑΣΙΑ	

³⁴¹ Βλ. αναφορικά με το παραπάνω σχήμα Δ.Ζ. Ανδριόπουλος, *Ιστορία της αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας*, Θεσσαλονίκη, 1991, σ.113.

III.H αλληγορία του Σπηλαίου (Πλάτων, Πολιτεία, Ζ' Βιβλίο, 514 a- 521 b)

Ο πλασματικός κόσμος που οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται παρουσιάζονται από τον Σωκράτη, μέσα από την εικόνα μιας σκοτεινής, υπόγειας και αμυδρά φωτισμένης σπηλιάς. Μέσω αυτής της αλληγορίας, ο Πλάτωνας επιδιώκει να καταστήσει σαφές ότι τα αντικείμενα του αισθητού κόσμου δεν είναι παρά σκιές ή απεικονίσεις ενός βαθύτερου, πιο ουσιαστικού και σταθερού κόσμου, τον οποίο μπορούμε να προσεγγίσουμε μόνο μέσω της νόησής μας. Με αυτόν τον τρόπο, επιχειρεί να αναδείξει τη φύση του ανθρώπου σε συνάρτηση με την παιδεία και την έλλειψη αυτής,³⁴² υποδεικνύοντας ότι η γνώση της αληθινής παιδείας αποτελεί μέσο πνευματικής απελευθέρωσης, ενώ η άγνοια καθλώνει τον άνθρωπο σε έναν κόσμο ψευδαισθήσεων.

Στο σπήλαιο κατοικούν οι λεγόμενοι δεσμώτες, που από την παιδική τους ηλικία είναι αλυσοδεμένοι από τα πόδια τους και τον αυχένα τους.³⁴³ Το σπήλαιο αυτό φωτίζεται από μια φωτιά η οποία καίει πάνω σε ένα ανυψωμένο σημείο πίσω από τους δεσμώτες. Αυτοί οι άνθρωποι είναι περιορισμένοι στις κινήσεις τους, καθώς μπορούν να στρέφουν το βλέμμα τους μόνο προς τα εμπρός,³⁴⁴ προς τον τοίχο που βρίσκεται απέναντι τους. Ανάμεσα στη φωτιά και τους δεσμώτες υπάρχει ένας ανηφορικός δρόμος κατά μήκος, του οποίου κινούνται άλλοι άνθρωποι. Αυτοί μεταφέρουν διάφορα αντικείμενα και αγάλματα κάθε είδους, τα οποία εξέχουν πάνω από έναν οικοδομημένο μικρό τοίχο που έχει στηθεί εκεί.³⁴⁵ Οι δεσμώτες δεν

³⁴² Βλ. Πολιτεία, 514a.

³⁴³ Βλ. Πολιτεία, 514a.

³⁴⁴ Βλ. Πολιτεία, 514b.

³⁴⁵ Βλ. Πολιτεία, 514a.

έχουν δει ποτέ το αληθινό φως ή τα πραγματικά αντικείμενα που αυτό φωτίζει και έτσι αντιλαμβάνονται τις σκιές που διακρίνονται στον τοίχο απέναντι τους ως την απόλυτη πραγματικότητα.³⁴⁶ Επιπλέον, οι ήχοι που ακούγονται από τους ανθρώπους πίσω τους θεωρούνται από τους δεσμώτες ως φωνές των σκιών, δημιουργώντας μια παραμορφωμένη αντίληψη του κόσμου.³⁴⁷

Κάποια στιγμή ένας από τους δεσμώτες απελευθερώνεται με τη βοήθεια εξωτερικής παρέμβασης. Ο απελευθερωμένος δεσμώτης κοιτώντας προς τα πίσω βλέπει τη φωτιά που βρίσκεται πίσω από τον τοίχο και αισθάνεται προσωρινή τύφλωση και ζάλη από το έντονο φως το οποίο του είναι άγνωστο.³⁴⁸ Έπειτα, βλέπει το φως που προέρχεται από την είσοδο του σπηλαίου, το οποίο του προκαλεί την επιθυμία να εγκαταλείψει το σπήλαιο, παρά τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει κατά την έξοδό του, τελικά κατάφερε να βγει από το σπήλαιο.

Εδώ έρχεται σε επαφή με τον πραγματικό κόσμο ο οποίος αποκαλύπτεται ως γεμάτος φως και ομορφιά και για πρώτη φορά βλέπει τον ήλιο, την πηγή όλου του φωτός και της ζωής. Ο απελευθερωμένος νιώθει μια πρωτόγνωρη αίσθηση ευτυχίας και εκπλήρωσης. Ωστόσο, η διαδικασία προσαρμογής του στο φως δεν είναι άμεση.³⁴⁹ Στην αρχή θα πρέπει να προσαρμοστεί σταδιακά στην πραγματικότητα, ξεκινώντας από την παρατήρηση των σκιών των αληθινών αντικειμένων, συνεχίζοντας στην κατανόηση των αντανάκλασεων τους στο νερό, και τέλος, θα αντικρίσει τα ίδια τα αντικείμενα και τον ήλιο, ως την υπέρτατη αλήθεια και την πηγή της ύπαρξης όλων των όντων,³⁵⁰ αντιλαμβανόμενος την πλάνη στην οποία βρισκόταν όσο ήταν δεσμώτης.

³⁴⁶ Βλ. *Πολιτεία*, 515b.

³⁴⁷ Βλ. *Πολιτεία*, 515b & 515c.

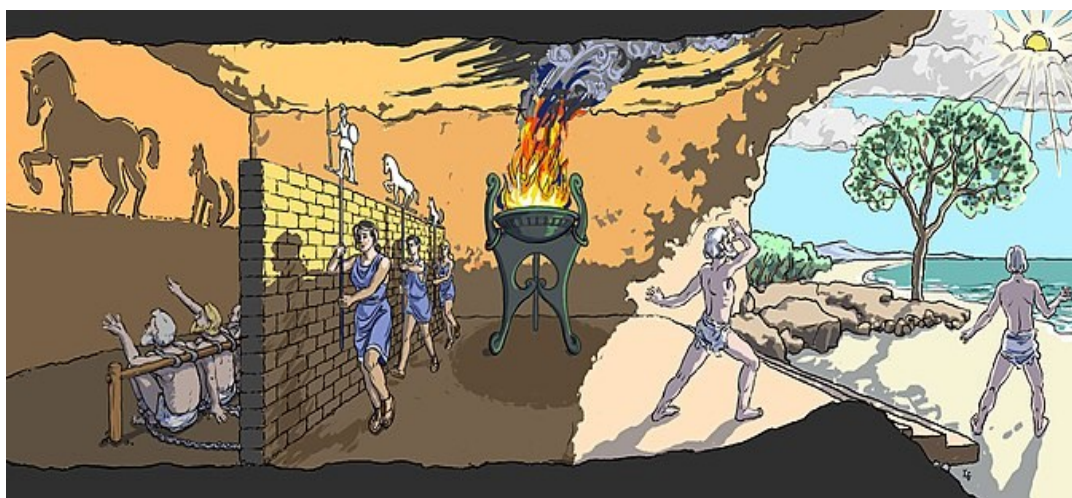
³⁴⁸ Βλ. *Πολιτεία*, 515d.

³⁴⁹ Βλ. *Πολιτεία*, 515e.

³⁵⁰ Βλ. *Πολιτεία*, 516a.

Μετά από κάποιο χρονικό διάστημα, ο απελευθερωμένος, αισθάνεται την ανάγκη να επιστρέψει στο σπήλαιο για να μοιραστεί τις εμπειρίες και τις γνώσεις του με τους δεσμώτες, επιδιώκοντας να τους απαλλάξει από την απαιδευσία και τη πλάνη. Παρά τις καλές του προθέσεις, οι πρώην σύντροφοί του, παραμένοντας βυθισμένοι στις ψευδαισθήσεις τους, αδυνατούν να κατανοήσουν τα όσα τους λέει. Τον αντιμετωπίζουν με δυσπιστία, τον κατηγορούν ως ψεύτη και απειλούν την ζωή του, αδυνατώντας να αποδεχτούν την πραγματικότητα που ο ίδιος ανακάλυψε. Αυτή η αντίδραση αναδεικνύει το βαθύ ψυχολογικό εγκλωβισμό τους στον κόσμο των σκιών και την άρνησή τους να αποδεχτούν την αλήθεια.

(Ακολουθεί εικόνα που αναπαριστά την αλληγορία του Σπηλαίου)³⁵¹

Εικόνα 2: Η Αλληγορία του Σπηλαίου

Με βάση τα παραπάνω, παρατηρείται ότι η αλληγορία είναι ιδιαίτερα πλούσια σε συμβολισμούς, καθώς κάθε στοιχείο της αντανακλά κεντρικές φιλοσοφικές έννοιες, όπως η γνώση, η επίδραση της παιδείας

³⁵¹https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%B3%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%A3%CF%80%CE%B7%CE%BB%CE%B1%CE%AF%CE%BF%CF%85 (ανακτήθηκε 5/10/2024).

στον άνθρωπο και η αντίληψη της πραγματικότητας. Μέσω αυτών των συμβολισμών αποτυπώνεται η ανθρώπινη κατάσταση και η πνευματική άνοδος προς τον νοητό κόσμο. Συγκεκριμένα, το **σπήλαιο** συμβολίζει τον υλικό αισθητό κόσμο στον οποίο κατοικεί η ανθρώπινη ψυχή. Το **σκοτάδι** του σπηλαίου αντικατοπτρίζει την απαίτηση των αισθήσεων, δηλαδή την τάση των ανθρώπων να βασίζονται αποκλειστικά στις αισθητηριακές τους εμπειρίες για να κατανοήσουν την πραγματικότητα. Η **φωτιά** που καίει πίσω από τους φυλακισμένους, αντιπροσωπεύει τον ορατό ήλιο. Οι **σκιές** που αντικρύζουν οι αλυσοδεμένοι στον τοίχο του σπηλαίου αποτελούν σύμβολο ψευδαισθήσεων, αναπαριστούν την πλάνη της πραγματικότητας και τις ατελείς γνώσεις που αποκτούμε. Οι **φυλακισμένοι** αντιπροσωπεύουν ανθρώπους που στερούνται παιδείας και την τάση τους να παραμένουν εγκλωβισμένοι στις προκαταλήψεις τους και τις αντιλήψεις που σχηματίζουν με βάση τις αισθήσεις τους. Αυτή η εξάρτηση τους αποτρέπει από το να αναζητήσουν τη βαθύτερη και ουσιαστικότερη κατανόηση των πραγμάτων.

Η συμβολική έννοια, της **καθήλωσης του κεφαλιού** των φυλακισμένων, υποδηλώνει τη νοητική ακινησία και την αδυναμία των ανθρώπων να αναπτύξουν τις σκέψεις τους και να χρησιμοποιήσουν τη διανοητική τους ικανότητα για να δουν την πραγματικότητα πέρα από τις ψευδαισθήσεις. Οι αλυσίδες στα πόδια παραπέμπουν στην απροθυμία για αλλαγή και ανάπτυξη, εμμένοντας σε στασιμότητα.³⁵² Αυτά τα δεσμά αντιπροσωπεύουν την αντίσταση στην αλλαγή και την πνευματική εξέλιξη. Η απουσία αναφοράς σε αλυσίδες στα χέρια συμβολίζει την ικανότητα του δεσμώτη να ασκήσει τη βούλησή του και να προβεί σε επιλογές.³⁵³ Παρόλο που η ελευθερία της βούλησης είναι διαθέσιμη, αυτή δεν αξιοποιείται καθώς η νοητική αδράνεια εμποδίζει τη δυνατότητα της,

³⁵² (Γεωργιάδης, *Γνώθι σαυτόν*, 153).

³⁵³ Στο ίδιο, 158-159.

να χρησιμοποιήσει αυτή την ελευθερία με τρόπο συνειδητό. Σύμφωνα με τον φιλόσοφο, η απελευθέρωση των αλυσοδεμένων ανθρώπων από την λανθασμένη αντίληψη της πραγματικότητας είναι πάντα εφικτή. Ωστόσο, για να το καταφέρουν, πρέπει να αποτινάξουν τις αλυσίδες της σκλαβιάς που τους κρατούν δέσμιους και με σύμμαχο τις δικές τους δυνάμεις να κατευθύνουν την ψυχή τους στην αναζήτηση της αλήθειας.

Συμπερασματικά, η κλιμακωτή παρουσίαση της σχέσης μεταξύ των απαίδευτων και των πεπαιδευμένων, ξεκινά με την απεικόνιση των δεσμοτών, που παραμένουν εγκλωβισμένοι στο επίπεδο της εικασίας και της πίστewς. Η διαδικασία εξελίσσεται με την άνοδο στο επίπεδο της διάνoιας, όπου όσοι καταφέρνουν να εξέλθουν από το σπήλαιο και να εισέλθουν στον ανώτερο κόσμο, μέσω της δύναμης της διαλεκτικής, αρχίζουν να συλλαμβάνουν την ουσία των πραγμάτων.³⁵⁴ Το στάδιο αυτό αντιστοιχεί στο νοητό κόσμο, όπου η γνώση αποκτά αληθινή και καθαρή μορφή. Στο ανώτατο επίπεδο της πνευματικής εξέλιξης, ο ήλιος ενσαρκώνει την Ιδέα του Αγαθού, η οποία αποτελεί γνώση όλων των όντων και το «μέγιστον μάθημα»³⁵⁵ το οποίο «μόγic οράται» από την ψυχή.³⁵⁶

³⁵⁴ (Ηλιοπούλου-Παλληκαράνα, *Πλάτωνος Πολιτεία*, 100).

³⁵⁵ Βλ. *Πολιτεία*, 519c.

³⁵⁶ (Μαραγγιανού-Δερμούση, *Πλάτων και Πλατωνικοί*, 34).

6.3. Η επιλογή των Φυλάκων-Βασιλέων και η εκπαιδευτική πορεία από την άγνοια στην Ιδέα του Αγαθού

Το σύστημα εκπαίδευσης και η τελική επιλογή των αρχόντων της πόλης είναι άμεσα συνδεδεμένο με τους αναβαθμούς της γνώσης, δηλαδή, τη διαδικασία σταδιακής κατανόησης της «ιδέας του κάθε πραγματικού όντος»,³⁵⁷ με το «λογισμό κι όχι με την αίσθηση».³⁵⁸ Οι άρχοντες της πόλης, άντρες-γυναίκες, οι οποίοι επιλέγονται μέσα από το σώμα των φυλάκων-επίκουρων, υποβάλλονται σε μια αυστηρά ελεγχόμενη και μακροχρόνια εκπαιδευτική διαδικασία,³⁵⁹ η οποία περιλαμβάνει σκληρές απαιτητικές και εξαντλητικές δοκιμασίες ήδη από την παιδική τους ηλικία.

Ο στόχος είναι ο φύλακας να παραμείνει ευπρεπής και αφοσιωμένος τόσο στην αυτοπειθαρχία του όσο και στη μουσική παιδεία που έχει λάβει, διατηρώντας την αρμονία στη ψυχή του.³⁶⁰ Αν αποκτήσει τέτοιες αρετές θα είναι πολύτιμος τόσο για την πόλη όσο και για τον ίδιο. Εκείνος που αποδεικνύεται σοφός, σώφρονας, ανδρείος και δίκαιος σε κάθε στάδιο της ζωής του- παιδική, εφηβική και ενήλικη ηλικία- είναι ο πιο κατάλληλος να αναλάβει το ρόλο του άρχοντα και του φύλακα³⁶¹ και επάξια μπορεί να χαρακτηριστεί ως «τέλειος φύλακας».³⁶²

Στο έβδομο βιβλίο της *Πολιτείας* του Πλάτωνα ο Σωκράτης αναπτύσσει ένα αναλυτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα που αποσκοπεί στην προετοιμασία των φυλάκων, από τη βασική τους εκπαίδευση έως την

³⁵⁷ Βλ. *Πολιτεία*, 486e.

³⁵⁸ Βλ. *Πολιτεία*, 511c

³⁵⁹ Βλ. *Πολιτεία*, 412e.

³⁶⁰ Βλ. *Πολιτεία*, 413e.

³⁶¹ Βλ. *Πολιτεία*, 414a.

³⁶² Βλ. *Πολιτεία*, 414b.

ανέλιξή τους σε άρχοντες και φιλοσόφους-βασιλείς. Αυτή η εκπαίδευση διαρθρώνεται σε στάδια ανά ηλικιακή ομάδα, με κύριο στόχο να επιτευχθεί η πνευματική και ηθική ανύψωση των υποψηφίων, ώστε να είναι ικανοί να διαχειριστούν τις ανώτατες θέσεις εξουσίας της πολιτείας.

Στο πρώτο αυτό στάδιο τα παιδιά και οι νέοι βρίσκονται σε κατάσταση άγνοιας, όπως περιγράφεται στην αλληγορία του Σπηλαίου, όπου οι αλυσοδεμένοι βλέπουν μόνο σκιές και δεν μπορούν να αντιληφθούν την αληθινή φύση των πραγμάτων. Ο εξαναγκασμός στην εκπαίδευση πρέπει να αποφεύγεται,³⁶³ ενώ η μάθηση μέσω παιχνιδιού θα πρέπει να ενθαρρύνεται για να διακρίνετε ευκολότερα η ανάδειξη των φυσικών κλίσεων και ικανοτήτων κάθε παιδιού.³⁶⁴ Η εκπαίδευση των παιδιών έως την ηλικία των δεκαέξι ετών, όπως αναφέρεται και σε προηγούμενη ενότητα, θα πρέπει να ξεκινά με την διδασκαλία στοιχειωδών μαθημάτων, όπως «η ανάγνωση, η γραφή, η αριθμητική, η γυμναστική, η μουσική και ο χορός».³⁶⁵

Από το δέκατο έκτο έως το δέκατο όγδοο περίπου έτος της ζωής τους, η εκπαίδευση των επιλεγμένων μελλοντικών φυλάκων απαιτεί μια πιο σύνθετη και προχωρημένη μόρφωση. Σε αυτούς, λοιπόν, παρέχεται μια ανώτερη εκπαιδευτική εμπειρία που περιλαμβάνει τη διδασκαλία των «κλασικών γραμμάτων και των επιστημών»,³⁶⁶ καθώς και τη φροντίδα για μια ολοκληρωμένη «δευτεροβάθμια εκπαίδευση».³⁶⁷ Έτσι, εισάγεται η διδασκαλία της αριθμητικής, της γεωμετρίας, της αστρονομίας και της αρμονικής.³⁶⁸

³⁶³ Βλ. Πολιτεία, 537a.

³⁶⁴ Βλ. Πολιτεία, 537a.

³⁶⁵ (Μαραγγιανού-Δερμούση, Πλάτων και Πλατωνικοί, 59).

³⁶⁶ (Κογρέ, Φιλοσοφία και Πολιτεία., 122).

³⁶⁷ Στο ίδιο, 122.

³⁶⁸ Βλ. Πολιτεία, 522c-e. & 525b-536c.

Ο Πλάτωνας τονίζει ιδιαιτέρως τη σημασία της αριθμητικής, την οποία θεωρεί καθοριστικό εργαλείο, υποστηρίζοντας ότι όλοι όσοι ασχολούνται με την επιστήμη των αριθμών αποκτούν οξύνοια σε όλες τις μαθήσεις σε σύγκριση με τους υπόλοιπους ανθρώπους.³⁶⁹ Μέσω της ενασχόλησης αυτής, ενισχύεται η νόηση, παρέχοντάς την απαραίτητη δύναμη για την κατανόηση της πραγματικότητας και της ουσίας.³⁷⁰ Με την ολοκλήρωση αυτού του εκπαιδευτικού σταδίου, οι φύλακες στο δέκατο έβδομο ή δέκατο όγδοο έτος τους, αφιερώνονται στη γυμναστική για μια περίοδο δύο έως τριών ετών.³⁷¹ Ακολούθως εισέρχονται στα «υποχρεωτικά γυμνάσια του πολέμου»,³⁷² τα οποία αποτελούν την έναρξη της στρατιωτικής τους θητείας και σηματοδοτούν την απαρχή της δια βίου υπηρεσίας τους προς το κράτος. Μέσω των παραπάνω σταδίων, ολοκληρώνεται το πρώτο μέρος της παιδείας, το οποίο παρέχεται ισότιμα και χωρίς διακρίσεις σε όλους τους νέους της πολιτείας.

Το δεύτερο στάδιο της εκπαίδευσης, που απευθύνεται αποκλειστικά σε όσους επιλέγονται να διαδραματίσουν τον ρόλο των επίκουρων και των φιλοσόφων-βασιλέων, αρχίζει σταδιακά από το εικοστό έτος ηλικίας και ολοκληρώνεται στο πενήτηκοστό έτος.³⁷³ Όσοι αποτυγχάνουν στις δοκιμασίες κατά τη διάρκεια των ανωτέρων σπουδών τους θα παραμένουν στη δεύτερη τάξη των επίκουρων πολεμιστών. Μόνο λίγοι θα κατορθώσουν να ολοκληρώσουν επιτυχώς όλες τις δοκιμασίες μέχρι την ηλικία των πενήντα ετών και να αναδειχθούν ως φιλόσοφοι-βασιλείς. Η πρώτη επιλογή των διακριθέντων νέων, λόγω των επιδόσεών τους στο πρώτο στάδιο της παιδείας, θα γίνεται στην ηλικία των είκοσι ετών. Αυτοί θα

³⁶⁹ Βλ. *Πολιτεία*, 526b.

³⁷⁰ Βλ. *Πολιτεία*, 523a.

³⁷¹ Βλ. *Πολιτεία*, 537b.

³⁷² Γεώργιος Ν. Μανιάτης, *Φιλοσοφία και Πολιτεία στον Πλάτωνα*, εκδ. Έννοια, Αθήνα: 2005, σ.118.

³⁷³ Βλ. *Πολιτεία*, 535a-541b.

τιμώνται περισσότερο από τούς υπόλοιπους και θα συνεχίζουν την εκπαίδευσή τους μέχρι τα τριάντα τους έτη, εστιάζοντας στις μαθηματικές επιστήμες- την αριθμητική, τη γεωμετρία, τη στερεομετρία, την αστρονομία και την αρμονική.

Αυτή η δεκαετής ενασχόληση με τα μαθηματικά επιδιώκεται γιατί οι αφηρημένες έννοιες μεταστρέφουν³⁷⁴ την ψυχή από τον αισθητό κόσμο και την καθοδηγούν στη σφαίρα της καθαρής νόησης, πρόκειται για μια δυναμική διαδικασία. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η ψυχή αναγνωρίζει την εσωτερική σχέση ανάμεσα στις επιμέρους επιστήμες και την αληθινή φύση του όντος, αναπτύσσοντας μια βαθύτερη κατανόηση της αλήθειας.³⁷⁵ Αυτό το στάδιο αντιστοιχεί στο επίπεδο της πίστης, αφορά την πρακτική εμπειρία που αποκτούν οι φύλακες μέσα από τη συμμετοχή τους στην πολιτική ζωή. Σε αυτή τη φάση οι νέοι αρχίζουν να αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα πιο καθαρά και να αναπτύσσουν εμπιστοσύνη στις εμπειρίες τους. Ωστόσο, ακόμη δεν έχουν φτάσει στο επίπεδο της πλήρους κατανόησης των θεμελιωδών αρχών που διέπουν την ύπαρξη.

Στην ηλικία των τριάντα ετών, όσοι νέοι διακρίνονται επιτυχώς μετά από δέκα χρόνια σπουδών στις μαθηματικές επιστήμες, θα υποβληθούν σε μια δεύτερη αξιολόγηση. Σε αυτό το στάδιο οι φύλακες αρχίζουν να αντιλαμβάνονται τις αφηρημένες ιδέες και να κατανοούν τις σχέσεις μεταξύ των φαινομένων και των μαθημάτων που έχουν διδαχθεί.³⁷⁶ Αυτή η επιλογή, τους επιτρέπει να συνεχίσουν για πέντε χρόνια τη μελέτη της διαλεκτικής. Η εμπλοκή τους σε διοικητικά και στρατιωτικά καθήκοντα που ξεκινά στα τριανταπέντε έτη είναι κρίσιμη για την απόκτηση της εμπειρικής γνώσης, ηλικίας κατάλληλης για τη διακυβέρνηση της πόλης. Σε αυτή την ηλικία, οι φύλακες εισέρχονται στο

³⁷⁴ Βλ. *Πολιτεία*, 518b.

³⁷⁵ Βλ. *Πολιτεία*, 537b-c.

³⁷⁶ Βλ. *Πολιτεία*, 526e, 529a & 531c.

επίπεδο της διάνοιας που επιτυγχάνεται μέσω της διαλεκτικής.³⁷⁷ Με την εκπαίδευση τους στη διαλεκτική θα αποκτήσουν τη δυνατότητα να αντιλαμβάνονται το ον στην καθαρή του ουσία χωρίς την προσφυγή στις αισθήσεις, «η οπτική τους στραμμένη μέχρι τώρα στον κόσμο των αισθήσεων θα στραφεί στο εξής στην προοπτική του Αιωνίου και της επιστημονικά αναγνωρισμένης αλήθειας. Είναι η στιγμή όπου καταρρίπτεται ο μύθος».³⁷⁸ Η διαλεκτική αναγνωρίζεται ως η κορυφαία βαθμίδα στο πλατωνικό εκπαιδευτικό σύστημα της ιδανικής πολιτείας. Αποκορύφωμα το οποίο αποτελεί η γνώση της Ιδέας του Αγαθού, μιας έννοιας, υπέρτερης της ίδιας της ουσίας.

Μετά από αυτές τις αυστηρά θεωρητικές σπουδές, όσοι τις ολοκληρώσουν επιτυχώς καλούνται να επιστρέψουν στον κόσμο της πολιτείας, τον οποίο ο Πλάτωνας παραλληλίζει με το «σπήλαιο» προκειμένου να υπηρετήσουν σε αξιωματικές θέσεις. Από την ηλικία των τριανταπέντε έως των πενήντα ετών, θα δοκιμαστούν στην πράξη μέσω της διαχείρισης των υποθέσεων του κράτους, ερχόμενοι αντιμέτωποι με τις πραγματικές απαιτήσεις και πιέσεις της διοίκησης.³⁷⁹ Αυτή η πρακτική εξάσκηση στοχεύει στην καλλιέργεια εμπειρίας ώστε να αποκτήσουν πλήρη γνώση και δεξιότητες τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο.

Το τελευταίο και ανώτατο στάδιο η νόηση αντιστοιχεί στην ηλικία των πενήντα ετών, όταν οι φύλακες έχουν φτάσει στο υψηλότερο επίπεδο νόησης. Σε αυτό το σημείο οι άρχοντες είναι σε θέση να συλλάβουν την Ιδέα του Αγαθού, δηλαδή την ύψιστη αλήθεια που διέπει τα πάντα.³⁸⁰ Σε αυτή τη φάση, οι φυλακές επαίρονται τις φιλοσοφικές σπουδές, ενώ

³⁷⁷ Βλ. *Πολιτεία*, 537c-d & 532d-534c.

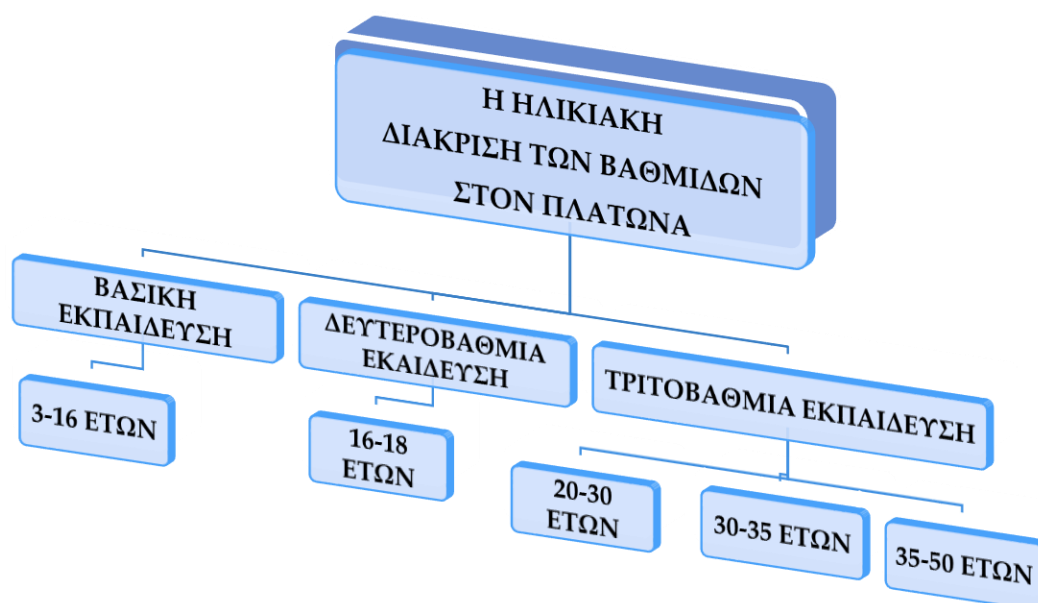
³⁷⁸ Ulrich von Wilamowitz, *Πλάτων, τα χρόνια της ωριμότητας*, εκδ. Κάκτος, Αθήνα: 2006, σ.250.

³⁷⁹ Βλ. *Πολιτεία*, 539e-540a.

³⁸⁰ Βλ. *Πολιτεία*, 540a-c.

αναλαμβάνουν κρίσιμες αποφάσεις για την πόλη, αξιοποιώντας τη σοφία και την αλήθεια που έχουν αποκτήσει μέσα από τη μακρά εκπαιδευτική τους εμπειρία.³⁸¹ Η προοδευτική πορεία της γνώσης καταλήγει στη διαμόρφωση των αρχόντων που συνδυάζουν τόσο τη θεωρητική σοφία όσο και την πρακτική ικανότητα. Αυτή η διαδικασία καλλιεργεί στους άρχοντες την αρετή της δικαιοσύνης, καθώς και την ικανότητα να καθοδηγούν την πόλη με ορθότητα και ηθική ακεραιότητα, βασιζόμενοι στις ανώτερες αξιώσεις του Αγαθού και της αλήθειας.

(Ακολουθεί σχηματική απεικόνιση)

³⁸¹ (Wilamowitz, Πλάτων, τα χρόνια της ωριμότητας, 250).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

7.1 Το εκπαιδευτικό σύστημα, η έννοια της αγωγής, της παιδείας και της εκπαίδευσης.

Το εκπαιδευτικό σύστημα κάθε χώρας αποτελεί ένα σύνθετο και ολοκληρωμένο μοντέλο, το οποίο βρίσκεται σε αδιάκριτη αλληλεξάρτηση με τις κοινωνικές, πολιτικές, και οικονομικές δομές που το περιβάλλουν. Απαρτίζεται από επιμέρους υποσυστήματα και λειτουργικά στοιχεία μικρότερης κλίμακας, όπως η «σχολική μονάδα και η σχολική τάξη» που συνιστούν τα θεμέλια της εκπαιδευτικής διαδικασίας.³⁸² Η βασική αποστολή των σύγχρονων εκπαιδευτικών συστημάτων, όπως και εκείνων παρελθουσών εποχών, είναι η αγωγή των νέων μέσα από την κατάκτηση της γνώσης.

Η έννοια της αγωγής ως διαδικασία καλλιέργειας και διαμόρφωσης προσωπικοτήτων μπορεί να ορισθεί ως «η επίδραση που συνειδητά και ευμέθοδα ασκεί η πρεσβύτερη στη νεώτερη ηλικία, με σκοπό να διακονείται η επιβίωση του είδους άνθρωπος μέσα στη φύση...».³⁸³ Η έννοια αυτή ανανεώνεται μέσα από την επανεκτίμηση των σύγχρονων αξιών όπως: « η προστασία του περιβάλλοντος, η υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ο σεβασμός της πολιτισμικής παράδοσης κάθε λαού, η διασφάλιση της παγκόσμιας ειρήνης, η εξασφάλιση της ελευθερίας και η εδραίωση της

³⁸² Ηλίας Ματσαγούρας, *Θεωρία και Πράξη της Διδασκαλίας, Η Σχολική Τάξη*, εκδ.: Γρηγόρη, Αθήνα: 2008, σ.9.

³⁸³ Δημήτρης Λιαντίνης, *Φιλοσοφία της αγωγής, Η δραματική διάσταση της Αγωγής, Σημειώσεις για τους φοιτητές*, τεύχος: I, Αθήνα: 1983, σ.25.

δημοκρατίας...».³⁸⁴ Οι αξίες αυτές αναδεικνύονται παγκοσμίως, ακολουθώντας μια κοινή γραμμή που προάγει έναν «μεταϊδεολογικό και μεταπολιτικό ανθρωπισμό που δίνει στην παιδεία και την πολιτισμική καλλιέργεια του όπου γης ανθρώπου πρωτεύουσα και καθοριστική θέση».³⁸⁵ Στην αρχαία ελληνική σκέψη, η μόρφωση συνδύαζε την εκπαίδευση με την πνευματική καλλιέργεια, κάτι που εκφράζεται στον όρο «παιδεία». Ο όρος αυτός που διατηρείται στη σημερινή ελληνική γλώσσα, αναφέρεται σε μια ολοκληρωμένη πνευματική ανάπτυξη, η οποία ξεκινά από «την εκπαίδευση, από τη συστηματοποιημένη γνώση»,³⁸⁶ χωρίς όμως να περιορίζεται μόνο σε αυτήν.

Παρά τη στενή σχέση «παιδείας» και «εκπαίδευσης», οι δύο αυτές έννοιες συχνά συγχέονται στο δημόσιο λόγο. «Παιδεία είναι το σύνολο των λειτουργιών με τις οποίες οι νέοι μινούνται και εντάσσονται σε ένα συγκεκριμένο ιστορικό, πολιτιστικό, πνευματικό, κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον».³⁸⁷ Στην ουσία, «παιδεία» σημαίνει το σύνολο των αξιών που ο νέος εισπράττει από το περιβάλλον του και σταδιακά τις αφομοιώνει, ενσωματώνοντάς τες στη δική του κοσμοθεώρηση. Κομβικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία παίζουν η οικογένεια και το σχολείο, καθώς είναι εκείνοι οι φορείς που αναλαμβάνουν να μνήσουν τους νέους σε αυτά τα αξιακά συστήματα και να τους βοηθήσουν να ενωθούν δημιουργικά στο ευρύτερο πολιτιστικό, κοινωνικό και οικονομικό σύνολο.³⁸⁸ Στο πλαίσιο του σχολείου, αυτή η μετάδοση αξιών και γνώσεων οργανώνονται και συστηματικά, υπό την επίβλεψη ενός ευνομούμενου κράτους. «Αυτή η οργανωμένη και

³⁸⁴ Γεώργιος Μπαμπινιώτης, *Παιδεία, Εκπαίδευση και Γλώσσα, Εκτιμήσεις & Προτάσεις*, εκδ.: Gutenberg, Αθήνα:1994, σ.13.

³⁸⁵ (Μπαμπινιώτης, *Παιδεία, Εκπαίδευση και Γλώσσα*,13).

³⁸⁶ Στο ίδιο, 19.

³⁸⁷ Ελευθερία Αργυροπούλου, *Οργάνωση, Διοίκηση και Λειτουργία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης*, εκδ. Κριτική, Αθήνα: 2018, σ.16.

³⁸⁸ Στο ίδιο, 16.

*συντονισμένη από την πολιτεία παροχή παιδείας στους νέους αποτελεί το περιεχόμενο του όρου εκπαίδευση».*³⁸⁹

Η παιδεία, ως θεμελιώδης αξία πρέπει να αποτελεί κύριο μέλημα τόσο της πολιτείας όσο και των πολιτών. Η παιδεία που δημιουργείται στο σχολικό περιβάλλον και συνιστά αυτό που ονομάζουμε σχολική εκπαίδευση, βασίζεται στην πνευματική συνάντηση δασκάλου και μαθητή όπου ο δάσκαλος μετατρέπεται σε «καθοδηγητή και εκμαιευτή της γνώσης».³⁹⁰ Αυτή η συνάντηση αποσκοπεί στην καλλιέργεια των νοητικών ικανοτήτων του μαθητή, ώστε να σκέφτεται δημιουργικά και να διαμορφώνει συνειδητά τη συμπεριφορά του. Η σχέση δασκάλου και μαθητή είναι ουσιαστικά μια σχέση επικοινωνίας που θέτει τις βάσεις για την πνευματική και προσωπική ανάπτυξη του μαθητή.³⁹¹ Θα πρέπει να εμπνέεται από το ιδανικό παράδειγμα της σχέσης του Σωκράτη με τον Πλάτωνα, όπου η πνευματική συνάντησή τους αποτέλεσε πρότυπο διδασκαλίας και μαθητείας.

7.2. Οι βαθμίδες της εκπαίδευσης στην Ελλάδα του σήμερα

Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι οργανωμένο σε τρεις κύριες βαθμίδες: την πρωτοβάθμια, τη δευτεροβάθμια και την τριτοβάθμια εκπαίδευση, με ένα επιπλέον μεταλυκειακό επίπεδο μαθητείας που εστιάζει στην επαγγελματική κατάρτιση. Η φοίτηση είναι μεικτή, καθώς αγόρια και κορίτσια παρακολουθούν μαθήματα μαζί. Η εκπαίδευση παρέχεται δωρεάν από το κράτος και είναι προσιτή σε όλους τους μαθητές,

³⁸⁹ (Αργυροπούλου, *Οργάνωση, Διοίκηση και λειτουργία της Πρωτοβάθμιας*,16).

³⁹⁰ (Μπαμπινιώτης, *Παιδεία, Εκπαίδευση και Γλώσσα*,12).

³⁹¹ Στο ίδιο, 23.

ανεξαρτήτως φυλής, καταγωγής κλπ. με στόχο την εξασφάλιση ίσων ευκαιριών πρόσβασης στη γνώση.

Το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων επιβλέπει και ρυθμίζει όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, από την πρωτοβάθμια έως την τριτοβάθμια, καθώς και τις επαγγελματικές σχολές ειδίκευσης, ενώ οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί λαμβάνουν δωρεάν τα απαιτούμενα διδακτικά βιβλία. Οι λειτουργικές δαπάνες των σχολείων καλύπτονται μέσω κρατικών επιχορηγήσεων, οι οποίες διατίθενται από την τοπική αυτοδιοίκηση που φέρει την ευθύνη για τη σωστή αξιοποίηση των σχετικών κονδυλίων.

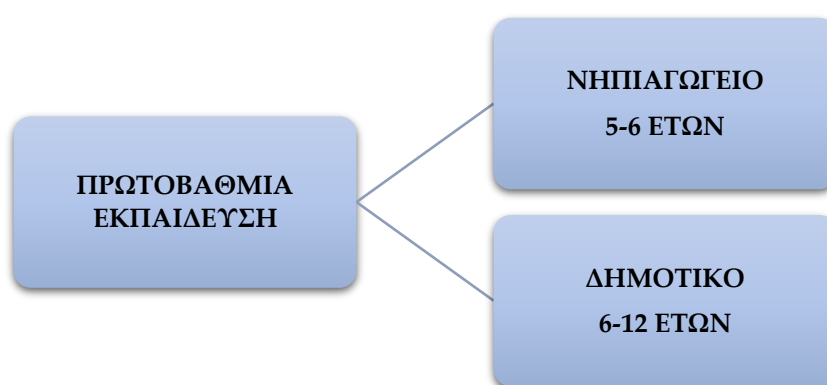
Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας πέντε έως δώδεκα ετών και χωρίζεται σε δύο τμήματα: το νηπιαγωγείο, το οποίο έχει προβλεπόμενη διάρκεια από ένα έως δύο έτη και το δημοτικό σχολείο, το οποίο εκτείνεται σε έξι έτη φοίτησης. Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση περιλαμβάνει δύο στάδια: το γυμνάσιο και το λύκειο, καθένα από τα οποία διαρκεί τρία χρόνια. Η φοίτηση στο δημοτικό, όπως και στο γυμνάσιο, είναι υποχρεωτική μέχρι την ηλικία των δεκαέξι ετών, διασφαλίζοντας έτσι την παροχή βασικής εκπαίδευσης σε όλα τα παιδιά. Μετά την αποφοίτηση τους από το γυμνάσιο, οι μαθητές μπορούν να συνεχίσουν στο λύκειο είτε σε κάποια σχολή επαγγελματικής εκπαίδευσης ανάλογα με την κλίση τους και τα ενδιαφέροντα τους.

Οι μαθητές της Γ' Λυκείου, εφόσον το επιθυμούν, μπορούν να συμμετάσχουν στις πανελλήνιες εξετάσεις, έναν θεσμό μέσω του οποίου μπορούν να διεκδικήσουν την εισαγωγή τους στην τριτοβάθμια ανώτατη εκπαίδευση. Το σύστημα αυτό αξιολογεί τις επιδόσεις των μαθητών σε συγκεκριμένα μαθήματα, τα οποία καθορίζονται από την ομάδα προσανατολισμού που επιλέγουν (Θεωρητική, Θετική, Οικονομική).

Η τριτοβάθμια εκπαίδευση προσφέρει διευρυμένες δυνατότητες εξειδίκευσης καθώς ανοίγει την πύλη προς την ανώτατη πανεπιστημιακή μόρφωση. Αυτή παρέχεται από Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ΑΕΙ), τα Πολυτεχνεία, τα Ανώτατα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ΑΤΕΙ), τις Ακαδημίες, οι οποίες αφορούν συνήθως την εκπαίδευση στρατιωτικών και κληρικών. Σημαντική είναι επίσης η ίδρυση του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΕΑΠ) από το 1998, και του Διεθνούς Πανεπιστημίου της Ελλάδας το 2005.

Τα προγράμματα προπτυχιακών σπουδών έχουν κανονική διάρκεια φοίτησης οκτώ εξαμήνων (τέσσερα έτη). Ωστόσο, στα Πολυτεχνεία και σε ορισμένες τεχνικές ή καλλιτεχνικές σχολές η φοίτηση επεκτείνεται στα πέντε έτη, ενώ στις ιατρικές σχολές απαιτούνται έξι έτη. Τα μεταπτυχιακά προγράμματα κυμαίνονται από ένα έως δύο έτη, ενώ οι διδακτορικές σπουδές διαρκούν συνήθως από τρία έως έξι χρόνια.³⁹²

(Ακολουθεί απεικόνιση των βαθμίδων εκπαίδευσης και των μαθημάτων που διδάσκονται στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα)³⁹³

³⁹² Περικλής Παυλίδης, *Αναζητώντας τους σκοπούς της εκπαίδευσης*, Σύγχρονη Εκπαίδευση, τεύχος:147, Οκτώβριος-Δεκέμβριος, 2006, σσ.99-127.

³⁹³ <https://www.esos.gr/arthra/73283/neo-orologio-programma-sta-dimotika-apo-neo-sholiko-etos-2021-22-meta-tin-entaxi-ton> (ανακτήθηκε 12/11/2024).

**ΜΑΘΗΜΑΤΑ
ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ**

**ΜΑΘΗΜΑΤΑ
Α'-ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ**

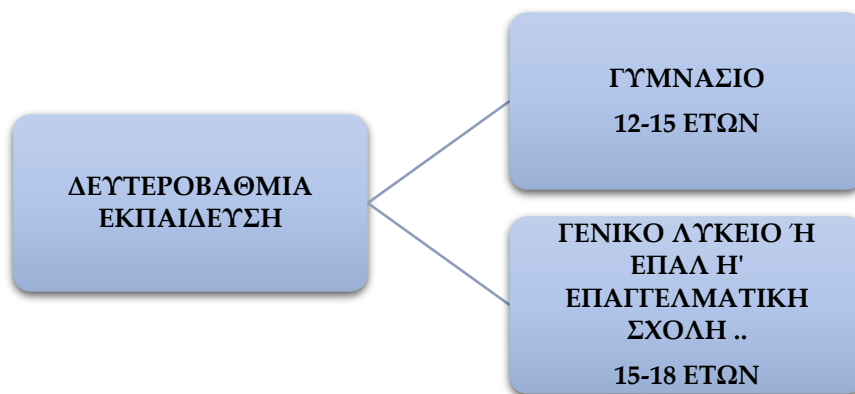
ΩΡΕΣ	ΔΙΑΡΚΕΙΑ	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ
7:45 – 8:30	45'	Πρώρη υποδοχή μαθητριών και μαθητών (προαιρετικό πρόγραμμα)
08:15-8:30		Υποδοχή μαθητριών και μαθητών
08:30-09:15	1η διδακτική ώρα - 45'	Ελεύθερο παιχνίδι - ενασχόληση στα κέντρα μάθησης (γωνιές)
09:15-10:00	2η διδακτική ώρα - 45'*	Οργανωμένες δραστηριότητες και διερευνήσεις με βάση το ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ ή Εργαστήρια Δεξιοτήτων, πρόγραμμα
10:00 – 10:45	Διάλειμμα	
10:45-11:30	3η διδακτική ώρα - 45'	Οργανωμένες δραστηριότητες και διερευνήσεις με βάση το ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ ή Εργαστήρια Δεξιοτήτων
11:30-12:10	4η διδακτική ώρα – 40'*	Ελεύθερο παιχνίδι-ενασχόληση στα κέντρα μάθησης, ανατροφοδότηση (γωνιές)
12:10-12:45	5η διδακτική ώρα - 35'	Οργανωμένες δραστηριότητες και διερευνήσεις με βάση το ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ ή Εργαστήρια Δεξιοτήτων – Αναστοχασμός - Ανατροφοδότηση- Προγραμματισμός της επόμενης ημέρας και προγραμματισμός επόμενου εργαστηρίου
12:45-13:00	Προετοιμασία για αποχώρηση	
13:00	Αποχώρηση	

α/α	Μαθήματα	ΤΑΞΕΙΣ							
		Α'	Β'	Γ'	Δ'	ΣΥΝΟΛΟ Α- ΣΚΑΛΙΑ Γ'-Δ'	ΣΥΝΟ- ΛΟ Γ'- Δ'	Ε'	ΣΤ'
1	ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ					2/2	1	1	1
2	ΓΛΩΣΣΑ	9	9			8	8	7	7
3	ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ	5	5	3	3		6	4	4
4	ΙΣΤΟΡΙΑ					2	2	2	2
5	ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	3	3			2	2		
6	ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ							1	1
7	ΦΥΣΙΚΑ							3	3
8	ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ							1	1
9	ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ*	4	4			3	3	2	2
10	ΦΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ	3	3			3	3	2	2
11	ΑΓΓΛΙΚΑ	2	2	3/2	3/2		3	3	3
12	ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ	3	3			2/2	1	1	1
13	2η ΞΕΝΗ ΓΛΩΣΣΑ							2	2
14	ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	1	1			1	1	1	1
	ΣΥΝΟΛΟ	30	30				30	30	30

*Αισθητική Αγωγή									
Εικαστικά	2	2					1	1	1
Μουσική	1	1					1	1	1
Θεατρική Αγωγή	1	1					1		

Εικόνα 3

Με διάταξη, η οποία ψηφίστηκε στη Βουλή (Νόμος 4807/2021 ΦΕΚ Α', Άρθρο 56),

**ΜΑΘΗΜΑΤΑ
Α΄, Β΄ & Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ**

Διδακτικό Αντικείμενο/Μάθημα		Τάξεις		
		Α΄	Β΄	Γ΄
Νεοελληνική Γλώσσα και Γραμματεία	Γλωσσική Διδασκαλία	3	2	2
	Νεοελληνική Λογοτεχνία	2	2	2
Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία	Αρχαία Ελληνική Γλώσσα	2	2	2
	Αρχαία Ελληνικά Κείμενα από Μετάφραση	2	2	2
Μαθηματικά		4	4	4
Φυσική		1	2	2
Χημεία		-	1	1
Βιολογία		1	1	1
Γεωλογία - Γεωγραφία		1	2	-
Ιστορία		2	2	2
Θρησκευτικά		2	2	2
Αγγλικά		2	2	2
2 ^η Ξένη Γλώσσα (Γαλλικά/Γερμανικά/Ιταλικά)*		2	2	2
Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή		-	-	3
Οικιακή Οικονομία		1	-	-
Φυσική Αγωγή		2	2	2
Τεχνολογία και Πληροφορική	Τεχνολογία	1	1	1
	Πληροφορική	2	1	1
Πολιτισμός και Δραστηριότητες	Μουσική	1	1	1
	Καλλιτεχνικά	1	1	1
Εργαστήρια Δεξιοτήτων		1	1	1
Σύνολο ωρών		33	33	34

Εικόνα 4

Υπουργική Απόφαση Αριθμ. 94214/Δ2/2021

ΦΕΚ 3791/Β/13-8-2021

Ωρολόγιο Προγραμμάτων μαθημάτων των Α΄, Β΄ και Γ΄ τάξεων του Εσπερινού Γυμνασίου

ΜΑΘΗΜΑΤΑ Α', Β' & Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΩΡΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ Α' ΤΑΞΗΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ		
Μαθήματα Γενικής Παιδείας		Ώρες
Ελληνική Γλώσσα ¹	Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία	5
	Νέα Ελληνική Γλώσσα	2
	Νέα Ελληνική Λογοτεχνία	2
Θρησκευτικά		2
Ιστορία		2
Μαθηματικά ²	Άλγεβρα	3
	Γεωμετρία	2
Αγγλικά		3
2η Ξένη Γλώσσα (Γαλλικά ή Γερμανικά)		2
Φυσικές Επιστήμες ³	Φυσική	2
	Χημεία	2
	Βιολογία	2
Φυσική Αγωγή		2
Πολιτική Παιδεία (Οικονομία, Πολιτικοί Θεσμοί και Αρχές Δικαίου και Κοινωνιολογία)		2
Εφαρμογές Πληροφορικής		2
Γενικό Σύνολο Προγράμματος		35

ΩΡΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ Β' ΤΑΞΗΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ		
Μαθήματα Γενικής Παιδείας – Κοινού Προγράμματος		Ώρες
Ελληνική Γλώσσα ¹	Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία	2
	Νέα Ελληνική Γλώσσα	2
	Νέα Ελληνική Λογοτεχνία	2
Μαθηματικά ²	Άλγεβρα	3
	Γεωμετρία	2
Φυσικές Επιστήμες ³	Φυσική	2
	Χημεία	2
	Βιολογία	2
Εισαγωγή στις Αρχές της Επιστήμης των Η/Υ		2
Ιστορία		2
Φιλοσοφία		2
Θρησκευτικά		2
Αγγλικά		2
2η Ξένη Γλώσσα (Γαλλικά ή Γερμανικά)		1
Φυσική Αγωγή		2
Γενικό Σύνολο Κοινού Προγράμματος		30

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΟΜΑΔΩΝ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ		
Ομάδα Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών	Ώρες	
Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία	3	
Λατινικά	2	
Γενικό Σύνολο Προγράμματος Ομάδας Προσανατολισμού	5	
Ομάδα Προσανατολισμού Θετικών Σπουδών	Ώρες	
Φυσική	2	
Μαθηματικά	3	
Γενικό Σύνολο Προγράμματος Ομάδας Προσανατολισμού	5	

1. Ελληνική Γλώσσα: Ενιαίο μάθημα με τρία διακριτά διδακτέα αντικείμενα-κλάδους:
 α) Αρχαία Ελληνική Γλώσσα και Γραμματεία
 β) Νέα Ελληνική Γλώσσα
 γ) Νέα Ελληνική Λογοτεχνία.
 2. Μαθηματικά: Ενιαίο μάθημα με δύο διακριτά διδακτέα αντικείμενα-κλάδους:
 α) Άλγεβρα
 β) Γεωμετρία.

3. Φυσικές επιστήμες: Ενιαίο μάθημα με τρία διακριτά διδακτέα αντικείμενα-κλάδους:
 α) Φυσική
 β) Χημεία
 γ) Βιολογία.

ΩΡΟΛΟΓΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ Γ' ΤΑΞΗΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ		
Μαθήματα Γενικής Παιδείας		Ώρες
Θρησκευτικά		1
Νεοελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία		6
	(5 ώρες για το κυρίως μάθημα και 1 ώρα για επίλυση αποριών, ανακεφαλαίωση κ.λπ.)	
Ιστορία (το διδάσκονται οι μαθητές που επιλέγουν την Ομάδα Προσανατολισμού Θετικών Σπουδών και Σπουδών Υγείας και την Ομάδα Προσανατολισμού Σπουδών Οικονομίας και Πληροφορικής)		2
Μαθηματικά (το διδάσκονται οι μαθητές που επιλέγουν την Ομάδα Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών)		2
Αγγλικά		2
Φυσική Αγωγή		3
Σύνολο ωρών		14

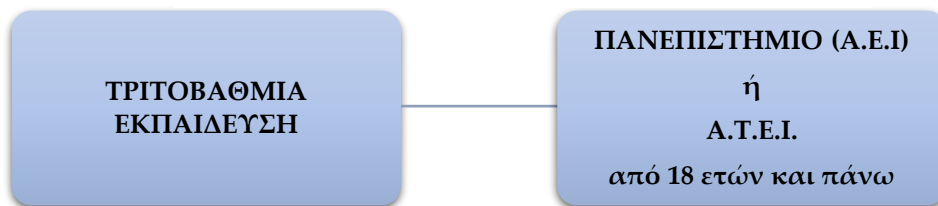
ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΟΜΑΔΩΝ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ		
Ομάδα Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών	Ώρες	
Αρχαία Ελληνικά	6	
Ιστορία	6	
Κοινωνιολογία (για το σχολικό έτος 2020-2021)	6	
Λατινικά (από το σχολικό έτος 2021-2022 και εφεξής)		
Γενικό Σύνολο Ομάδας Προσανατολισμού	18	
Ομάδα Προσανατολισμού Θετικών Σπουδών και Σπουδών Υγείας	Ώρες	
Μαθηματικά (για τους μαθητές που επιλέγουν το δεύτερο Επιστημονικό Πεδίο) ή Βιολογία (για τους μαθητές που επιλέγουν το τρίτο Επιστημονικό Πεδίο)	6	
Φυσική	6	
Χημεία	6	
Γενικό Σύνολο Ομάδας Προσανατολισμού	18	
Ομάδα Προσανατολισμού Σπουδών Οικονομίας και Πληροφορικής	Ώρες	
Μαθηματικά	6	
Πληροφορική	6	
Οικονομία	6	
Γενικό Σύνολο Ομάδας Προσανατολισμού	18	

Η ισχύς της απόφασης αυτής αρχίζει από το σχολικό έτος 2020-2021. Η απόφαση αυτή να δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Αθήνα, 15 Ιουνίου 2020
 Η Υφυπουργός
ΣΟΦΙΑ ΖΑΧΑΡΑΚΗ

Εικόνα 5

ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ Αρ.Φύλλου 2338 15 Ιουνίου 2020. Αριθμ. 74181/Δ2 Ωρολόγιο πρόγραμμα των μαθημάτων των Α', Β' και Γ' τάξεων του Γενικού Λυκείου.

ΜΑΘΗΜΑΤΑ
 (σύμφωνα με τις απαιτήσεις
 κάθε σχολής)
Α.Ε.Ι ή Α.Τ.Ε.Ι
 από 4-6 χρόνια

7.3. Οι στόχοι των εκπαιδευτικών βαθμίδων

I. Πρωτοβάθμια εκπαίδευση

Νηπιαγωγείο (5-6 ετών): Ο εκπαιδευτικός σε αυτή τη βαθμίδα αποκαλείται νηπιαγωγός. Η προσχολική εκπαίδευση αποβλέπει στη διαμόρφωση ενός ασφαλούς, ευχάριστου και πνευματικά εμπλουτισμένου περιβάλλοντος, το οποίο στηρίζει την ανάπτυξη της γλωσσικής έκφρασης, των κινητικών ικανοτήτων, της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και της συναισθηματικής ωρίμανσης.³⁹⁴ Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στην ανάπτυξη της ικανότητας κατανόησης και έκφρασης μέσω παιχνιδιών. Αυτός ο τρόπος εκμάθησης αξιοποιεί τη διαδραστικότητα και τη διασκέδαση των παιχνιδιών για την ανάπτυξη γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων, όπως η συνεργασία, η λήψη αποφάσεων και η επίλυση προβλημάτων.³⁹⁵ Επιπλέον, το νηπιαγωγείο προάγει τη δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων, διευκολύνοντας τη σταδιακή και ομαλή κοινωνική ένταξη των παιδιών, καλλιεργώντας ένα περιβάλλον αναγνώρισης, αποδοχής και αμοιβαίου σεβασμού. Τέλος, ενθαρρύνει την ελεύθερη ανάληψη πρωτοβουλιών και την προσαρμογή των νηπίων στην αμφίδρομη σχέση μεταξύ του ατόμου-ομάδας, μέσα σε ένα οργανωμένο εκπαιδευτικό περιβάλλον.³⁹⁶

Δημοτικό (6-12 ετών): Ο εκπαιδευτικός σε αυτή τη βαθμίδα ονομάζεται δάσκαλος ή δασκάλα, αναλαμβάνοντας έναν πολυσήμαντο ρόλο στη

³⁹⁴ Δήμητρα Σπυροπούλου., Αναστασάκη Α., Δεληγιάννη Δ., Κούτρα Χρ. & Μπούρας Σ., *Τα καινοτόμα προγράμματα στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση: λειτουργική διεισδυτικότητα και βιωσιμότητα. Εκπαίδευση και Ποιότητα στο Ελληνικό Σχολείο*, Αθήνα 2008, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο – Τμήμα Ποιότητας της Εκπαίδευσης, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, σσ. 88- 101.

³⁹⁵ Jane L. Plass, Bruce D. Homer & Charles K. Kinzer, (2015). *Foundations of game-based learning*. *Educational Psychologist*, 50 (4), 258-283. DOI: [10.1080/00461520.2015.1122533](https://doi.org/10.1080/00461520.2015.1122533)

³⁹⁶ <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/el/national-education-systems/greece/protobathmia-ekpaideysi>, (ανακτήθηκε 16/11/2024).

διαμόρφωση της μαθητικής προσωπικότητας. Στοχεύει στην ολόπλευρη πνευματική και σωματική ανάπτυξη των μαθητών ως ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων, ικανών για ενεργό κοινωνική συμμετοχή. Επιδιώκει να ενισχύσει τη δημιουργικότητα, την αφομοίωση γνώσεων, τη σωματική και ψυχική υγεία και τη μετάβαση από την αντίληψη των αισθήσεων στο πεδίο της αφηρημένης σκέψης. Επιπλέον, καλλιεργεί την ορθή χρήση του λόγου, την εξοικείωση με ηθικές και ανθρωπιστικές αξίες, καθώς και το αισθητήριο κριτήριο, προάγοντας τη δημιουργική έκφραση μέσω της τέχνης.³⁹⁷

II. Δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Γυμνάσιο (12-15 ετών): Αποτελεί την πρώτη βαθμίδα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, με διάρκεια τριών ετών. Η φοίτηση ξεκινά γύρω στην ηλικία των δώδεκα ετών και είναι υποχρεωτική. Η διδασκαλία διαφοροποιείται από το δημοτικό, αποκτώντας πιο εξειδικευμένο χαρακτήρα, καθώς τα μαθήματα παραδίδονται από εκπαιδευτικούς (καθηγητής/καθηγήτρια γυμνασίου) με ειδίκευση στα αντίστοιχα γνωστικά αντικείμενα. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα δίνει προτεραιότητα σε μαθήματα όπως η γλώσσα, τα μαθηματικά, η ιστορία, τα αρχαία με κύρια έμφαση στα μαθήματα ανθρωπιστικού περιεχομένου, γεγονός που περιορίζει τα πρακτικά μαθήματα.³⁹⁸ Τα προγράμματα σπουδών έχουν σχεδιαστεί, ώστε να καλύπτουν τις γνωστικές και πνευματικές ανάγκες των μαθητών, προσανατολίζοντάς τους προς δημιουργικούς στόχους και ανθρωπιστικές πράξεις.

³⁹⁷<https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/el/national-education-systems/greece/protobathmia-ekpaideysi> (ανακτήθηκε 16/11/2024).

³⁹⁸ Αλέξανδρος Δημαράς, *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε (Τεκμήρια Ιστορίας)*, τόμ.Ι, εκδ. Εστία, Αθήνα, 2005,σ.νη'.

Προωθείται η σύνδεση της γνώσης με κοινωνικούς προβληματισμούς, ώστε να αναπτυχθεί μια πιο σφαιρική αντίληψη για τη λειτουργία της κοινωνίας τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Δίνεται έμφαση στην ανάπτυξη της γλωσσικής ικανότητας, ώστε οι μαθητές να μπορέσουν να εκφράσουν τις σκέψεις τους με σαφήνεια και ορθότητα, τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο, στοχεύοντας παράλληλα στη συστηματική ανάπτυξη της κριτικής τους σκέψης.

Συγχρόνως, η εκπαιδευτική διαδικασία ενισχύει την αυτογνωσία, βοηθώντας τους μαθητές να αναγνωρίσουν τις ικανότητες, τις κλίσεις τους και να ανακαλύψουν τα ενδιαφέροντα τους. Τέλος, παρέχεται ενημέρωση για τις επαγγελματικές επιλογές, ενθαρρύνοντας τη βελτίωση και την εξέλιξη τους στο πεδίο της πολιτιστικής, κοινωνικής και οικονομικής πραγματικότητας.³⁹⁹

Λύκειο (15-18 ετών): Αποτελεί το τελευταίο στάδιο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι καθηγητές/καθηγήτριες λυκείου προετοιμάζουν τους μαθητές για την είσοδό τους στην κοινωνία ως ενεργοί πολίτες. Σε αυτή την καθοριστική περίοδο, κατά την οποία η εφηβεία δίνει τη θέση της στην ενηλικίωση, το σχολείο αναλαμβάνει ρόλο καθοδηγητή, ενισχύοντας τις προσπάθειες των μαθητών να επιτύχουν τους στόχους και να διαμορφώσουν το μέλλον τους.

Η φοίτηση στο λύκειο είναι εφικτή για κάθε μαθητή που έχει τελειώσει επιτυχώς τη φοίτησή του στο γυμνάσιο και επιθυμεί να συνεχίσει τις σπουδές του. Το λύκειο αποτελεί απαραίτητο στάδιο για την εισαγωγή σε τριτοβάθμια εκπαιδευτικά ιδρύματα. Στην Ελλάδα, διακρίνονται σε διάφορες κατηγορίες, (Γενικό Λύκειο, Επαγγελματικό Λύκειο [ΕΠΑ.Λ.], Εσπερινό Λύκειο, Καλλιτεχνικό Λύκειο, Μουσικό Λύκειο, Εκκλησιαστικά

³⁹⁹<https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/el/national-education-systems/greece/protobathmia-ekpaideysi> (ανακτήθηκε 16/11/2024).

Γυμνάσια- Λύκεια, Πρότυπα και Πειραματικά κ.τ.λ.)⁴⁰⁰ ανάλογα με τα προγράμματα σπουδών και τους εκπαιδευτικούς τους στόχους.

Παρέχουν εκπαίδευση υψηλού επιπέδου, επιδιώκοντας την ανάπτυξη δεξιοτήτων που διευκολύνουν την πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Διασφαλίζουν την ισορροπία μεταξύ μάθησης, ελεύθερου χρόνου και δημιουργικής συνεργασίας ενισχύοντας την υπευθυνότητα των μαθητών. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην προσέγγιση και στην ανάπτυξη αξιοποίησης των νέων τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας.

Σχετικά με τα προαναφερθέντα, παρατίθενται τα άρθρα 1 & 2 του Νόμου 1566/1985 (ΦΕΚ Α'167/30.9.1985), όπως έχουν τροποποιηθεί και ισχύουν μετά τις πρόσφατες αλλαγές του Νόμου 5128/2024, που ψηφίστηκε από τη Βουλή των Ελλήνων. Οι νομοθετικές αυτές παρεμβάσεις στοχεύουν στη βελτίωση και τον εκσυγχρονισμό του εκπαιδευτικού συστήματος, με σκοπό την αποτελεσματική επίτευξη των στόχων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

**«ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α»
«ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ»**

**«Άρθρο 1»⁴⁰¹
«Σκοπός – Γλώσσα».**

«1. Σκοπός της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι να συμβάλει στην ολόπλευρη, αρμονική και ισόρροπη ανάπτυξη των διανοητικών και ψυχοσωματικών δυνάμεων των μαθητών, ώστε, ανεξάρτητα από φύλο και καταγωγή, να έχουν τη δυνατότητα να εξελιχθούν σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες και να ζήσουν δημιουργικά.

Ειδικότερα υποβοηθεί τους μαθητές:

⁴⁰⁰<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9B%CF%8D%CE%BA%CE%B5%CE%B9%CE%BF>
(ανακτήθηκε 16/11/2024).

⁴⁰¹ <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/276374/nomos-1566-1985> (ανακτήθηκε 16/11/2024).

α) Να γίνονται ελεύθεροι, υπεύθυνοι, δημοκρατικοί πολίτες, να υπερασπίζονται την εθνική ανεξαρτησία, την εδαφική ακεραιότητα της χώρας και τη δημοκρατία, να εμπνέεται από αγάπη προς τον άνθρωπο, τη ζωή και τη φύση και να διακατέχονται από πίστη προς την πατρίδα και τα γνήσια στοιχεία της ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης. Η ελευθερία της θρησκευτικής τους συνείδησης είναι απαραβίαστη.

β) Να καλλιεργούν και να αναπτύσσουν αρμονικά το πνεύμα και το σώμα τους, τις κλίσεις, τα ενδιαφέροντα και τις δεξιότητές τους. Να αποκτούν, μέσα από τη σχολική τους αγωγή, κοινωνική ταυτότητα και συνείδηση, να αντιλαμβάνονται και να συνειδητοποιούν την κοινωνική αξία και ισοτιμία της πνευματικής και της χειρωνακτικής εργασίας. Να ενημερώνονται και να ασκούνται πάνω στη σωστή και ωφέλιμη για το ανθρώπινο γένος χρήση και αξιοποίηση των αγαθών του σύγχρονου πολιτισμού, καθώς και των αξιών της λαϊκής μας παράδοσης.

γ) Να αναπτύσσουν δημιουργική και κριτική σκέψη και αντίληψη συλλογικής προσπάθειας και συνεργασίας, ώστε να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και με την υπεύθυνη συμμετοχή τους να συντελούν αποφασιστικά στην πρόοδο του κοινωνικού συνόλου και στην ανάπτυξη της πατρίδας μας.

δ) Να κατανοούν τη σημασία της τέχνης, της επιστήμης και της τεχνολογίας, να σέβονται τις ανθρώπινες αξίες και να διαφυλάσσουν και προάγουν τον πολιτισμό.

ε) Να αναπτύσσουν πνεύμα φιλίας και συνεργασίας με όλους τους λαούς της γης, προσβλέποντας σε έναν κόσμο καλύτερο, δίκαιο και ειρηνικό».

«Άρθρο 2»⁴⁰²

«Διάρθρωση και βαθμίδες της εκπαίδευσης – Παροχές».

1. Η πρωτοβάθμια εκπαίδευση παρέχεται, στα νηπιαγωγεία και στα δημοτικά σχολεία. Τα νηπιαγωγεία μπορούν να εντάσσονται και σε κέντρα, στα οποία λειτουργούν μαζί με κρατικούς παιδικούς σταθμούς (παιδικά κέντρα).

2. Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση παρέχεται σε δυο κύκλους. Ο πρώτος κύκλος καλύπτεται από τα γυμνάσια και ο δεύτερος από τα γενικά, κλασικά, εκκλησιαστικά, τεχνικά - επαγγελματικά, ενιαία πολυκλαδικά λύκεια και από τις τεχνικές - επαγγελματικές σχολές. Ειδικός νόμος ρυθμίζει τη λειτουργία των εκκλησιαστικών λυκείων.

3. Η φοίτηση είναι υποχρεωτική στο νηπιαγωγείο, στο δημοτικό σχολείο και στο γυμνάσιο, εφόσον ο μαθητής δεν έχει υπερβεί το 16ο έτος της ηλικίας του. Οποιος έχει την επιμέλεια ή την πραγματική φροντίδα του ανηλίκου και παραλείπει την εγγραφή ή την εποπτεία του ως προς τη φοίτηση τιμωρείται με ποινή φυλάκισης μέχρι δύο (2) έτη και χρηματική ποινή.

Όπως τροποποιήθηκε με το Άρθρο 88 Νόμος 4871/2021 με ισχύ την 10/12/2021

4. Μαθητές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που έχουν ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, φοιτούν σε ειδικά σχολεία ή σε ειδικές τάξεις ή εντάσσονται σε κανονικές τάξεις, για να πάρουν την κατάλληλη, σε κάθε περίπτωση, ειδική αγωγή και μάθηση.

5. Στα σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης φοιτούν μαζί αγόρια και κορίτσια (μικτά σχολεία).

6. Η πρωτοβάθμια και η δευτεροβάθμια εκπαίδευση παρέχεται από το κράτος δωρεάν.

7. Τα διδακτικά βιβλία και τα βιβλία των εκπαιδευτικών χορηγούνται δωρεάν στους μαθητές και στους εκπαιδευτικούς αντίστοιχα. Με απόφαση του

⁴⁰² <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/276374/nomos-1566-1985>

Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων μπορεί να καθιερωθεί η υποχρέωση των μαθητών να διατηρούν τα βιβλία σε καλή κατάσταση και να τα επιστρέφουν στο σχολείο στο τέλος του διδακτικού έτους, καθώς επίσης και οι κυρώσεις για τους μαθητές που παραβιάζουν αυτή την υποχρέωση και για όσους ασκούν την επιμέλεια του προσώπου τους.

8. Οι δαπάνες λειτουργίας των σχολείων αντιμετωπίζονται με κρατικές επιχορηγήσεις προς την τοπική αυτοδιοίκηση, η οποία έχει την ευθύνη της διάθεσης και διαχείρισης των σχετικών πιστώσεων. Τα τυχόν αδιάθετα υπόλοιπα από τις επιχορηγήσεις αυτές επιστρέφονται στον κρατικό προϋπολογισμό στο τέλος κάθε οικονομικού έτους.

9. Μαθητές, που κατοικούν μακριά από την έδρα του σχολείου, μπορεί να μεταφέρονται δωρεάν ή να διαμένουν και να σιτίζονται δωρεάν στον τόπο που λειτουργεί το σχολείο. Αν η μεταφορά είναι αντικειμενικά αδύνατη ή δεν υπάρχουν προϋποθέσεις δωρεάν διαμονής και σίτισης, μπορεί να καταβάλλεται μηνιαίο επίδομα. "β) Μαθητές, που φοιτούν σε αθλητικό ή μουσικό γυμνάσιο ή λύκειο, μπορούν να μεταφέρονται από την κατοικία τους στην έδρα του σχολείου δωρεάν, να σιτίζονται δωρεάν ή και να διαμένουν δωρεάν στην πόλη που λειτουργεί το σχολείο. Αν η μεταφορά είναι αντικειμενικά αδύνατη ή δεν υπάρχουν προϋποθέσεις δωρεάν σίτισης και διαμονής, μπορεί να καταβάλλεται μηνιαίο επίδομα.

Σημ.: όπως τροποποιήθηκε με την παρ.1 του άρθρου 14 του Ν. 1771/1988 (ΦΕΚ Α 71)

10. Στους μαθητές των λυκείων και των τεχνικών - επαγγελματικών σχολείων μπορεί να χορηγούνται κρατικές υποτροφίες.

11. Το Δημόσιο καλύπτει τις δαπάνες της ιατροφαρμακευτικής και νοσοκομειακής περίθαλψης των μαθητών που έπαθαν ατύχημα κατά την άσκηση στα εργαστήρια των τεχνικών - επαγγελματικών λυκείων, των ενιαίων πολυκλαδικών λυκείων και των τεχνικών - επαγγελματικών

σχολών, κατά το μέρος που οι δαπάνες αυτές δεν καλύπτονται από άμεση ή έμμεση ασφάλιση.

12. Με κοινή απόφαση των Υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Οικονομικών, καθώς και του Υπουργού Εσωτερικών και Δημόσιας Τάξης στις περιπτώσεις των παρ. 8 και 9 ή του Υπουργού Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων στις περιπτώσεις της παρ. 11, ρυθμίζεται ο τρόπος κάλυψης των δαπανών, οι προϋποθέσεις και όλες οι σχετικές λεπτομέρειες για την εφαρμογή αυτού του άρθρου. Οι αναγκαίες πιστώσεις εγγράφονται στους προϋπολογισμούς εξόδων του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και των νομαρχιών».

III. Τριτοβάθμια εκπαίδευση

Το πανεπιστήμιο αποτελεί θεσμό παροχής ανώτατης εκπαίδευσης, η αποστολή του όμως υπερβαίνει τη μετάδοση γνώσεων. Στόχος του είναι η καλλιέργεια μιας συγκεκριμένης πνευματικής στάσης, που βασίζεται στη μεθοδική και πειθαρχημένη αναζήτηση, η οποία οδηγεί στη δημιουργία νέας, έγκυρης και τεκμηριωμένης γνώσης.

Πέρα από τον εκπαιδευτικό του ρόλο, το Πανεπιστήμιο λειτουργεί ως μια κοινότητα ατόμων που μοιράζονται κοινές αξίες, στόχους και δεοντολογία. Αυτό που τους ενώνει δεν είναι μόνο η απόκτηση γνώσεων, αλλά και η κοινή δέσμευση για την ελευθερία της σκέψης, την κριτική προσέγγιση και τη λογική θεμελίωση της γνώσης. Το πανεπιστήμιο διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διάδοση της επικαιροποιημένης γνώσης, υποστηρίζοντας την ακαδημαϊκή πρόοδο και την πνευματική ανάπτυξη της κοινωνίας.⁴⁰³ Η ποιότητα των πανεπιστημιακών σπουδών

⁴⁰³ Δημήτριος Τσαούσης, *Το Ελληνικό πανεπιστήμιο στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα: 1993, σ.83.

επηρεάζει καθοριστικά το επίπεδο γνώσεων και δεξιοτήτων της ηγεσίας μιας κοινωνίας, ενώ θέτει τις βάσεις για την «κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτιστική της ανάπτυξη». Επιπλέον, η ανάπτυξη και η οργανωτική αποτελεσματικότητα μιας κοινωνίας συνδέονται άμεσα με τις «ποιοτικές και ποσοτικές παραμέτρους του πανεπιστημιακού συστήματος».⁴⁰⁴

7.4. Ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στην Καλλίπολη και τη σύγχρονη εκπαίδευση

Η εκπαιδευτική φιλοσοφία του Πλάτωνα, όπως αποτυπώνεται στην *Πολιτεία*, πηγάζει από τις κοινωνικές και τις πολιτικές συνθήκες της εποχής του, η οποία χαρακτηριζόταν από την ύπαρξη μικρών, απομονωμένων πόλεων-κρατών. Σε αυτό το πλαίσιο, η εκπαίδευση αποσκοπούσε στη διαμόρφωση μιας ενιαίας και αρμονικής κοινότητας, ικανής να διατηρήσει την ενότητά της και να αντιμετωπίσει τις εξωτερικές απειλές. Η εκπαίδευση των πολιτών στόχευε στη διασφάλιση της δικαιοσύνης και της τάξης.

Η παιδεία είχε έντονο μεταφυσικό προσανατολισμό, καθώς ο Πλάτωνας θεωρούσε ότι ο άνθρωπος πρέπει να υπερβεί τα υλικά στοιχεία της ύπαρξής του, επιδιώκοντας την αρετή, την ομορφιά και τη δικαιοσύνη. Με αυτόν τον τρόπο, η παιδεία λειτουργεί ως όχημα, το οποίο, υπό την καθοδήγηση του ιδανικού παιδαγωγού -που, κατά τον Πλάτωνα, είναι ο φιλόσοφος, «διαμορφωτής και εκπαιδευτής (πλάστης) των ψυχών»,⁴⁰⁵ οδηγεί τον άνθρωπο στην ολοκλήρωση του, φέρνοντάς τον πιο κοντά στην αλήθεια και το Αγαθό. Από την άλλη πλευρά, οι σοφιστές με τους οποίους

⁴⁰⁴ Ανδρέας Κίντης, *Η ανώτατη παιδεία στην Ελλάδα.*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα: 1980, σ.17.

⁴⁰⁵ Werner Jaeger, *Παιδεία. Η μόρφωση του Έλληνα Ανθρώπου*, Τόμ.Ι, Τόμ.ΙΙ, Τόμ.ΙΙΙ, εκδ. Παιδεία, Αθήνα:1974, σ.308.

ο Πλάτωνας βρισκόταν σε συνεχή αντιπαράθεση, πρέσβευαν μια περισσότερο υλιστική και πρακτική θεώρηση της εκπαίδευσης.

Αντίθετα, το σύγχρονο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα αναπτύσσεται σε ένα εντελώς διαφορετικό κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον, προσαρμοσμένο στις ανάγκες μιας τεχνολογικά ανεπτυγμένης κοινωνίας. Η εκπαίδευση στοχεύει πλέον στην προετοιμασία πολιτών για έναν κόσμο που χαρακτηρίζεται από πρόοδο, καινοτομία και συμμετοχή στην παγκόσμια κοινότητα.⁴⁰⁶ Οι πολίτες δεν περιορίζονται σε έναν μικρό κοινωνικό πυρήνα, αλλά λειτουργούν ως μέλη πολυπολιτισμικών κρατών με οικουμενικές προοπτικές. Σήμερα, η παιδεία εναρμονίζεται με τις ανάγκες και τις απαιτήσεις της εποχής, δίνοντας έμφαση στην επαγγελματική κατάρτιση των νέων, ώστε αυτοί να εξελιχθούν σε παραγωγικά μέλη της κοινωνίας, παραμερίζοντας σε μεγάλο βαθμό την έμφαση στην ηθική τους καλλιέργεια. Σε αυτό το σημείο, εντοπίζεται μια ουσιώδης διαφορά από την εκπαιδευτική προσέγγιση του Πλάτωνα στην «Πολιτεία».

Παρ' όλα αυτά, παρατηρεί κανείς ότι, παρά το χρονικό χάσμα και τις ραγδαίες αλλαγές που έχει επιφέρει η ψηφιακή επανάσταση και η τεχνητή νοημοσύνη, στον τομέα της γνώσης αλλά και στο παγκόσμιο γίγνεσθαι, διαπιστώνονται σημαντικές συγκλίσεις ανάμεσα στην πλατωνική φιλοσοφία και το σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα. Όπως έχει ήδη αναφερθεί σε προηγούμενα κεφάλαια, στόχος της *Πολιτείας*, είναι η διαμόρφωση δίκαιων και ενάρετων πολιτών, ικανών να συνεισφέρουν στο κοινωνικό σύνολο. Θεωρητικά, αυτός ο στόχος, παραμένει διαχρονικός και σήμερα, καθώς το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, όπως ορίζεται από το

⁴⁰⁶ Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, Θ. Ζωγράφος, Γ. Κούγιαλη, Ε. Κωτσαλίδου, Σ.Πετρίκη, *Εγχειρίδιο δραστηριοτήτων για νηπιαγωγούς*, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας & Θρησκευμάτων, Αθήνα: 2008, σ.7.

Σύνταγμα και τη νομοθεσία, αποσκοπεί στην καλλιέργεια της δημοκρατικής συνείδησης, της κοινωνικής υπευθυνότητας, της ελευθερίας και της ηθικής συγκρότησης των μαθητών.

Η «Πολιτεία» προωθεί τις αξίες του μέτρου και της πειθαρχίας, οι οποίες οδηγούν στην επίτευξη ισορροπίας τόσο σε ατομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Αυτά τα ιδανικά και οι αρετές παίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση ολοκληρωμένων ατόμων και, κατ' επέκταση, στη δημιουργία ευνομούμενων κοινωνιών. Δεδομένου ότι οι ανθρώπινες κοινωνίες, ανεξαρτήτως εποχής, χρειάζονται τη στόχευση προς τη δημιουργία ολοκληρωμένων πολιτών, η «Πολιτεία» συνεχίζει ακόμη και σήμερα να αποτελεί ένα διαχρονικό πρότυπο προς μίμηση.

Η εκπαιδευτική διαδικασία, τόσο στον Πλάτωνα όσο και στο σύγχρονο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, παρουσιάζει κοινά χαρακτηριστικά ως προς τη διαβάθμιση και την αξιολόγηση. Ο Πλάτωνας περιγράφει ένα σύστημα εκπαίδευσης που ξεκινά από τη βασική παιδεία, η οποία εισάγεται στην παιδική ηλικία, αρχικά, μέσω του παιχνιδιού, και προχωρά σταδιακά σε ανώτερες μορφές γνώσης. Η ανώτερη εκπαίδευση δίνει έμφαση στη φιλοσοφία και τη διαλεκτική, αναδεικνύοντας εκείνους που διαθέτουν εξαιρετικές ικανότητες, τους «φιλοσόφους-βασιλείς». Η σταδιακή αυτή πορεία στοχεύει στην ανάδειξη των πιο άξιων ατόμων για την ηγεσία της πόλης, οι οποίοι θα διοχετεύσουν στη νομοθεσία «τη σοφία και την ακεραιότητα τους».⁴⁰⁷

Αντίστοιχα, το σύγχρονο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ακολουθεί μια διαβαθμισμένη προσέγγιση, που διακρίνεται σε: πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η εκπαιδευτική πορεία των

⁴⁰⁷ Αντώνιος Βλάχος (2022). *Το χρέος του φιλοσόφου*. Ηθική. Περιοδικό φιλοσοφίας, (15), 29–34. <https://doi.org/10.12681/ethiki.30731>

μαθητών εξελίσσεται σταδιακά, ανταποκρινόμενη στις γνωστικές και ηλικιακές ανάγκες τους. Οι Πανελλήνιες εξετάσεις αποτελούν τον κύριο μηχανισμό αξιολόγησης, μέσω του οποίου οι μαθητές που επιτυγχάνουν τα απαιτούμενα κριτήρια εισάγονται στα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Έτσι, το σύστημα αξιολογεί την επάρκεια και τις δυνατότητες των μαθητών, καθορίζοντας την πρόσβασή τους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Και στα δύο συστήματα, η διαδικασία επιλογής βασίζεται σε αυστηρή αξιολόγηση. Ο Πλάτων οργανώνει την εκπαίδευση σε διαδοχικά στάδια, μέσα από τα οποία αναδεικνύονται οι πιο ικανοί για την άσκηση ανώτερων καθηκόντων. Κατά παρόμοιο τρόπο, το σύγχρονο ελληνικό σύστημα χρησιμοποιεί τις εξετάσεις ως μέσο διάκρισης, με στόχο την ανάδειξη των μαθητών που πληρούν τις προϋποθέσεις για ανώτερες σπουδές.

Ωστόσο, οι διαφορές μεταξύ της εκπαιδευτικής προσέγγισης του Πλάτωνα στην *Πολιτεία* και του σύγχρονου ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος είναι ουσιώδεις - και αυτό είναι λογικό - καθώς αντανακλούν τις διαφορετικές ανάγκες και αντιλήψεις των εποχών τους. Στην πλατωνική Καλλίπολη, η εκπαίδευση έχει έντονο φιλοσοφικό και μεταφυσικό προσανατολισμό, με στόχο την πνευματική ανύψωση και την κατανόηση της Ιδέας του Αγαθού. Το σύστημα είναι ιεραρχικό, καθώς η εκπαιδευτική διαδικασία είναι προορισμένη να διακρίνει και να προάγει μόνον τους πλέον άξιους για τα ηγετικά καθήκοντα. Η παιδεία θεωρείται μέσο υπέρβασης του αισθητού κόσμου και σύνδεσης με την καθαρή νόηση. Επιπλέον, η εκπαίδευση εστιάζει στην αρμονική ανάπτυξη του νου και της ψυχής, ενώ υποβαθμίζει τη σημασία των πρακτικών δεξιοτήτων που θεωρούνται δευτερεύουσες.

Αντίθετα, το σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα επικεντρώνεται περισσότερο σε πρακτικές δεξιότητες, επαγγελματική κατάρτιση και γνώσεις που ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις μιας τεχνολογικά ανεπτυγμένης κοινωνίας. Η εκπαίδευση είναι προσβάσιμη σε όλους, ανεξαρτήτως κοινωνικού υπόβαθρου ή ακαδημαϊκής επίδοσης, αντανακλώντας ένα ιδεώδες δημοκρατικής ισότητας, που διαφέρει από την αυστηρή επιλεκτικότητα της Καλλίπολης. Παράλληλα, το σύγχρονο σύστημα τείνει να αγνοεί την καλλιέργεια της ηθικής και πνευματικής ανάπτυξης ως κύριου στόχου, εστιάζοντας στη χρησιμοθηρική εκπαίδευση. Τέλος, η αξιολόγηση βασίζεται κυρίως σε τυποποιημένες εξετάσεις, οι οποίες σπάνια λαμβάνουν υπόψη την ολιστική ανάπτυξη του ατόμου - σε αντίθεση με την πολύπλευρη αξιολόγηση του Πλάτωνα, που ενσωμάτωνε ηθικά, πνευματικά και διανοητικά κριτήρια.

Επίλογος

Ο Πλάτωνας υπήρξε ο πρώτος που προσέγγισε την παιδεία με συστηματικό τρόπο, συνδέοντάς την στενά με τη φιλοσοφία.⁴⁰⁸ Εστίασε στην ουσία της, δίνοντας έμφαση στη διαμόρφωση της ανθρώπινης ψυχής μέσω της ενόρασης των Ιδεών, που αποτελούν τον ύψιστο στόχο κάθε παιδευτικής προσπάθειας. Με πρωτοποριακή σκέψη, εισήγαγε για πρώτη φορά την ιδέα μιας κοινωνίας που οργανώνεται βάσει των φυσικών χαρισμάτων των ανθρώπων, τα οποία καλλιεργούνται μέσα από την εκπαίδευση. Αυτές οι απόψεις άσκησαν βαθιά επιρροή στη σύγχρονη εκπαιδευτική θεωρία, με τα θεμέλια που έθεσε να παραμένουν καίρια για τον εκπαιδευτικό σχεδιασμό σε πολλές χώρες.

Η συμβολή της πλατωνικής φιλοσοφίας στην κατανόηση του ρόλου της εκπαίδευσης διατηρεί την αξία της ανά τους αιώνες. Ορισμένες αρχές της *Πολιτείας* εξακολουθούν να λειτουργούν ως πρότυπα για την ανάπτυξη ολοκληρωμένων πολιτών στη σύγχρονη εποχή. Παρότι οι συνθήκες έχουν αλλάξει ριζικά, η φιλοσοφική βάση της παιδείας παραμένει σταθερή ως μέσο αυτογνωσίας, κοινωνικής συμμετοχής και συνεχούς βελτίωσης.

Η σύγχρονη εκπαιδευτική πολιτική, παρά τις προκλήσεις, προσπαθεί να ενσωματώσει την πλατωνική ιδέα ότι η παιδεία δεν πρέπει να περιορίζεται στη μετάδοση γνώσεων, αλλά οφείλει να καλλιεργεί αξίες, δεξιότητες και κοινωνική ευθύνη. Ωστόσο, σε πρακτικό επίπεδο, η υλοποίηση αυτών των αρχών συχνά προσκρούει σε θεσμικές αδυναμίες και κατακερματισμένες πολιτικές. Ο Πλάτωνας οραματιζόταν ένα εκπαιδευτικό σύστημα προσαρμοσμένο στις ανάγκες της πολιτείας, λειτουργώντας αποκλειστικά εντός των ορίων της. Αντίθετα, η σύγχρονη

⁴⁰⁸ <https://www.filosofia.gr/item.php?id=702> (ανακτήθηκε 30/12/2024).

εκπαιδευτική πολιτική επηρεάζεται από παγκόσμιες κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές. Η συνεχής αλληλεπίδραση με ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον καλεί την εκπαίδευση να προσαρμοστεί στις διαρκώς μεταβαλλόμενες εξωτερικές πιέσεις.⁴⁰⁹

Η μεγαλύτερη πρόκληση σήμερα δεν είναι η έλλειψη οργανωμένης εκπαιδευτικής διαδικασίας, αλλά η κρίση που πηγάζει από την ψηφιακή επανάσταση. Η εκπαίδευση του 21^{ου} αι. βιώνει μία αμηχανία λόγω του «τεχνολογικού καλπασμού»,⁴¹⁰ καθώς στρέφει τους ανθρώπους σε μία μονομερή ανάπτυξη βασισμένη στην «απόκτηση τεχνικών γνώσεων»⁴¹¹ για επαγγελματική αποκατάσταση, απομακρυνόμενη από το ουσιαστικό νόημα της παιδείας. Σε αντίθεση με αυτή τη μονομέρεια, η πλατωνική φιλοσοφία υπερβαίνει τον υλικό κόσμο και στρέφεται προς μια ανώτερη μεταφυσική διάσταση. Σύμφωνα με τον Πλάτωνα, ο στόχος της εκπαίδευσης δεν περιορίζεται στην προετοιμασία για την καθημερινή ζωή, αλλά επεκτείνεται στην ηθική εξύψωση του ατόμου προς το απόλυτο Αγαθό. Οι αρετές που καλλιεργούνται μέσω της παιδείας αποτελούν τα εργαλεία για την επίτευξη της ύψιστης ηθικής ολοκλήρωσης.

Η τεχνολογική επανάσταση καλεί το σχολείο να ανασχηματίσει την ταυτότητά του, προκειμένου να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της εποχής της τεχνητής νοημοσύνης. Δεν είναι εφικτό οι άνθρωποι να εκπαιδεύονται σε δεξιότητες και επαγγέλματα που θα ανταγωνίζονται τις μηχανές, καθώς κάτι τέτοιο θα ήταν αναποτελεσματικό.⁴¹² Αντίθετα, η εκπαίδευση

⁴⁰⁹ Μαρία Τζώτζου, Μαρία Πούλου, Θανάσης Καραλής & Αμαλία Υφαντή. (2022). Μία «οικοσυστημική» θεώρηση των αναδυόμενων προκλήσεων στη σχολική εκπαίδευση του 21ου αιώνα-η περίπτωση του ελληνικού δημόσιου σχολείου. Έρευνα στην Εκπαίδευση, 11(1), 1-17. Doi: <https://doi.org/10.12681/hjre.28412>

⁴¹⁰ Γιώργος Χατζηβασιλείου, *Φιλοσοφία της τεχνητής νοημοσύνης, ένα ταξίδι στο μέλλον*, Εκδ.: Διόπτρα, Αθήνα: 2024, σ.349.

⁴¹¹ Καλομοίρα Σακελλαράκη, Σταύρος Κάπρανος, *Η εκπαιδευτική πολιτική του Πλάτωνα στα έργα «Πολιτεία» και «Νόμοι»*, Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, 2015(2), 119296. <https://doi.org/10.12681/edusc.358>

⁴¹² (Χατζηβασιλείου, *Φιλοσοφία της τεχνητής νοημοσύνης.*, 352).

πρέπει να εστιάσει στην καλλιέργεια αμιγώς ανθρωπίνων ικανοτήτων, όπως η «δημιουργικότητα ή και η συναισθηματική νοημοσύνη».⁴¹³ Η παιδεία οφείλει να επαναπροσδιορίσει τον ρόλο της και να ανακτήσει τον χαμένο προσανατολισμό της, αν επιθυμεί να διατηρήσει τη σημασία της μέσα στις ραγδαίες αλλαγές που φέρνει η τεχνολογία. Μόνο έτσι θα προστατεύσει τον άνθρωπο από τον κίνδυνο της «μηχανοποίησης» του και θα αποτρέψει τον «εξανθρωπισμό» των μηχανών. Θα μπορούσε να ειπωθεί, ότι ο Πλάτωνας παραμένει επίκαιρος και σε αυτό το ζήτημα, καθώς η φιλοσοφία του για την παιδεία δεν επικεντρώνεται απλώς στην απόκτηση γνώσεων, αλλά στην ηθική καλλιέργεια της ψυχής και την αναζήτηση της αληθινής σοφίας, που είναι ανεκτίμητα εργαλεία στην αντιμετώπιση των προκλήσεων του σήμερα.

Αν ο Πλάτωνας ζούσε στη σημερινή εποχή, πιθανότατα θα αναγνώριζε την κυριαρχία της εικόνας και της τεχνολογίας, ως προφητική επιβεβαίωση μιας σύγχρονης εκδοχής των σκιών που περιέγραψε στην αλληγορία του Σπηλαίου. Αυτές οι σκιές, που κάποτε προβάλλονταν υπό το φως της φωτιάς, τώρα έχουν αντικατασταθεί από τις οθόνες και τις αδιάκοπες ροές δεδομένων. Παρότι δίνουν την εντύπωση ότι προσφέρουν γνώση, συχνά αποπροσανατολίζουν τον άνθρωπο από την ουσία και την αλήθεια.⁴¹⁴ Η συνεχής έκθεση σε πληροφορίες συχνά επιφανειακού χαρακτήρα⁴¹⁵ και η αδιάλειπτη χρήση των ψηφιακών μέσων ενέχουν τον κίνδυνο να δημιουργήσουν μια κατάσταση ψευδο-γνώσης.

Συνεπώς, η έξοδος από το «Σπήλαιο» της ψευδαίσθησης απαιτεί την αμφισβήτηση των επιφανειακών δεδομένων και την απαραίτητη στροφή της ψυχής προς την ουσία. Μόνο μέσα από αυτή τη διαδικασία ο άνθρωπος

⁴¹³ (Χατζηβασιλείου, *Φιλοσοφία της τεχνητής νοημοσύνης*, 352).

⁴¹⁴ (Ηλιοπούλου-Παλληκαρώνη, *Πλάτωνος Πολιτεία*, 316).

⁴¹⁵ Στο ίδιο, 317.

μπορεί να προσεγγίσει την αλήθεια και την αυθεντική γνώση. Στο πλαίσιο αυτό, είναι κρίσιμο να διασφαλίσουμε ότι η τεχνολογία, καθώς ενσωματώνεται ολοένα και περισσότερο στο χώρο της εκπαίδευσης, δεν θα λειτουργήσει ως «σύγχρονος δεσμάτης» που θα εγκλωβίσει τον άνθρωπο στο δικό του «Σπήλαιο».

«Το χρέος των πνευματικών ανθρώπων της εποχής μας»⁴¹⁶ – όσων υπηρετούν ανιδιοτελώς τα γράμματα, τις τέχνες και τον πολιτισμό – είναι ανάλογο με εκείνο των φιλοσόφων στην *Πολιτεία* του Πλάτωνα. Οι πνευματικοί άνθρωποι οφείλουν να επικοινωνούν ανοιχτά με την κοινωνία, να εκφράζουν άφοβα τη γνώμη τους και να παρεμβαίνουν δημιουργικά, ειδικά σε περιόδους πολιτιστικής κρίσης, όπως αυτή που αντιμετωπίζει σήμερα η χώρα μας. Η αδιαφορία απέναντι στο βιβλίο, στα πνευματικά αγαθά και στις καλές τέχνες αποτελεί σύμπτωμα αυτής της κρίσης.⁴¹⁷ Επιπλέον, οι κοινωνικές αλλαγές που επιφέρει η τεχνολογία καθιστούν επιτακτική τη σωστή διαχείρισή της.

Οι εκπαιδευτικοί, οι διανοούμενοι και γενικότερα οι εκπρόσωποι των γραμμάτων, ως σύγχρονοι φύλακες της παιδείας, φέρουν την ευθύνη να επισημάνουν τους κινδύνους της τεχνολογικής ανάπτυξης και να αξιοποιήσουν την τεχνολογία ως εργαλείο που θα στρέψει την εκπαίδευση στην αληθινή γνώση και την αναζήτηση της αλήθειας. Στόχος είναι να απομακρυνθεί ο «κόσμος των σκιών» και να ενισχυθεί η παιδεία μέσα από την καλλιέργεια αξιών και ιδανικών. Η εκπαίδευση οφείλει να απαντήσει στα θεμελιώδη ερωτήματα που έθεσε ο Πλάτωνας στην *Πολιτεία*: πώς πρέπει να ζει κανείς, πώς διαμορφώνεται μια δίκαιη κοινωνία, τι είναι γνώση και πώς κατακτάται, καθώς και ποια είναι η φύση της

⁴¹⁶ (Ηλιοπούλου-Παλληκαρώνα, *Πλάτωνος Πολιτεία*, 316).

⁴¹⁷ Στο ίδιο, 318.

πραγματικότητας.⁴¹⁸ Με σωστή χρήση, η τεχνολογία μπορεί να λειτουργήσει ως σύμμαχος της εκπαίδευσης και όχι ως δεσμώτης, συνεισφέροντας στη διαμόρφωση μιας ουσιαστικής παιδείας και μιας ευημερούσας, δίκαιης κοινωνίας.

⁴¹⁸ (Grayling, *Η ιστορία της Φιλοσοφίας*, 96).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξένη Βιβλιογραφία

- Annas, Julia. *Εισαγωγή στην Πολιτεία του Πλάτωνα*. Μετάφραση: Χρυσούλα Γραμμένου. Αθήνα: εκδόσεις Καλέντης, 2006.
- . *Πλάτων, μια σύντομη εισαγωγή*. Επιμέλεια: Αβραμίδης Γιάννης. Μετάφραση: Λεοντσίνη Ελένη. Αθήνα: εκδόσεις Θύραθεν, 2003.
- Arrington, Robert L. *Plato, The Worlds Great Philosophers*. USA: Willey Blackwell, 2003.
- Bogomolon, Aleksiej S. *Ιστορία της Αρχαίας Φιλοσοφίας (Ελλάδα και Ρώμη)*. Αθήνα: εκδόσεις Ειρμός, 1995.
- Bormann, Karl. *Πλάτων*. Μετάφραση: Ιωάννης Γ. Καλογεράκος. Αθήνα: εκδόσεις Ινστιτούτο του βιβλίου - Α. Καρδαμίτσα, 2006.
- Brun, Jean. *Ο Πλάτων και η Ακαδημία*. Αθήνα: Εκδόσεις Ζαχαρόπουλος Ιωαν., 1962.
- Dies, Auguste. *Πλάτων, Ο άνθρωπος-η εποχή του-το έργο του*. Μετάφραση: Χρήστου Μαρκέτη. εκδόσεις Πέτρος Δ. Καραβάκο, 1955.
- Duignan, Brian. *The History Of Philosophy, Ancient Philosophy from 600 BCE to 500 CE*. N.York: Britannica Educational Publishing, 2011.
- Durant, Will. *Η περιπέτεια της φιλοσοφίας -Η ζωή και η σκέψη των μεγάλων φιλοσόφων*. Μετάφραση: Γιώργος Μπαρουξής. Αθήνα: εκδόσεις Μεταίχμιο, 2014.
- Goldstein, Rebecca. *Ο Πλάτωνας στο Googleplex, η φιλοσοφία σήμερα, επιδραστική όσο ποτέ*. Επιμέλεια: Μιχάλης Ορεσιτίδης. Μετάφραση: Νίκος Αποστολόπουλος. Αθήνα: εκδόσεις Τραυλός, 2019.
- Guthrie, W.K.C. *Οι Έλληνες Φιλόσοφοι, από τον Θαλή ως τον Αριστοτέλη*. Αθήνα: εκδόσεις Παπαδήμα, 1987.
- . *Σωκράτης*. Μετάφραση: Νικολαΐδης Τάσος. Αθήνα: εκδόσεις Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 2005.
- Hadot, Pierre. *Τι είναι η Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία*. Μετάφραση: Άννα Κλαμπατσέα. Αθήνα: εκδόσεις Ίνδικτος, 2002.
- Jaeger, Werner . *Παιδεία. Η μόρφωσις του Έλληνα Ανθρώπου*. Μετάφραση: Βέροϊου Γεωργίου. Τόμ. I,II,III. Αθήνα: εκδόσεις Παιδεία, 1968-1974.
- Kouyré, Alexandre. *Φιλοσοφία και Πολιτεία- Εισαγωγή στην ανάγνωση του Πλάτωνα*. Μετάφραση: Κασίμη Λένα. Αθήνα: εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 1993.
- Legras, Bernard. *Πολιτισμός και εκπαίδευση στον αρχαίο ελληνικό κόσμο 8ος αιώνας π.Χ.- 4ος αιώνας μ.Χ*. Μετάφραση: Καραστάθη Αναστασία. Αθήνα: εκδόσεις Κριτική, 2005.

- Lesky, Albin. *Ιστορία της αρχαίας Ελληνικής λογοτεχνίας*. Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, 1983.
- Manojit, Roy. «Relevance of Plato in modern education and curriculum, peer reviewed and refereed Journal: volume:11, issue:9(2),» *International Journal of Multidisciplinary Educational Research*, September 2022.
- Matyszak, Philip. *Sparta Rise of a Warrior Nation*. Great Britain: Pen & Sword Military, 2017.
- McAleer, Sean. *Plato's Republic: An Introduction*. Cambridge, UK: Open Book Publishers, 2020.
- Mills, Dorothy. *The books of the ancient Greeks*. N.York : The Knickerbocker Press, 2022.
- Mintz, Avi I. «Education of the Third Class in The Republic: Plato and the Locus Classicus of Formative Justice Vol. 118, Issue 10,» 2016.
- Pappas, Nickolas. *Πολιτεία του Πλάτωνα, ένας οδηγός ανάγνωσης*. Επιμέλεια: Πατσιώτη Ιωάννα. Μετάφραση: Παπαγιαννάκος Δημήτρης. Αθήνα: εκδόσεις Οκτώ, 2006.
- Plass, J. L., Homer, B. D., & Kinzer, C. K. *Foundations of game-based learning*. *Educational Psychologist*, 50 (4), 258-283. DOI: 10.1080/00461520.2015.1122533.2015.
- Pomeroy, Sarah. *Θεές, Πόρνες Σύζυγοι και δούλες*. Μετάφραση: Μάριος Μπλέτας. Αθήνα: εκδόσεις Ινστιτούτο του βιβλίου - Α. Καρδαμίτσα, 2008.
- Rahe, Paul. *The Grand Strategy of Classical Sparta*. London: Yale University press, 2015.
- Romily, Jacqueline De. *Αρχαία Ελληνική Γραμματολογία*. Μετάφραση: Χριστοπούλου - Μικρογιαννάκη Θεώνη. Αθήνα: εκδόσεις Ινστιτούτο του βιβλίου - Α. Καρδαμίτσα, 2014.
- Spawforth, Tony. *Η ιστορία της αρχαίας Ελλάδας και της Ρώμης*. Μετάφραση: Κατερίνα Σέρβη. Αθήνα: εκδόσεις Πατάκης, 2022.
- Taylor, A.E. *Πλάτων -Ο άνθρωπος και το έργο του*. 6η . Μετάφραση: Αρζόγλου Ιορδάνης. Αθήνα: εκδόσεις Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 2017.
- Waterfield, Robin. *Σωκράτης, Η ζωή του, ο θάνατος του*. Επιμέλεια: Τσαμούρα Μαρίνα. Μετάφραση: Δαρβίση Θεοδώρα. Αθήνα: εκδόσεις Ψυχογιός, 2019.
- Wilamowitz, Ulrich von. *Πλάτων, τα χρόνια της ωριμότητας, η ζωή και το έργο του*. Μετάφραση: Ξενοφώντος Αρμυρού. Αθήνα: εκδόσεις Κάκτος, 2006.
- Williams, Samuel Gardner. *The history of ancient education; an account of the course of educational opinion and practice from the earliest periods of which we have reliable records to the revival of learning*. Syracuse, N. York: C.W. Bardeen, 1903.
- Zimmer, Robert. *Η πύλη των φιλοσόφων, ένα απολαυστικό ταξίδι στον κόσμο της φιλοσοφίας*. Επιμέλεια: Πλακονούρη Αλέκα. Μετάφραση: Λαγουδάκου Γιώτα. Αθήνα: εκδόσεις Διόπτρα, 2021.

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Αργυροπούλου, Ελευθερία. *Οργάνωση, Διοίκηση και λειτουργία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης*. Αθήνα: εκδόσεις Κριτική, 2018.
- Β. Δ. Αναγνωστόπουλος, Θ. Ζωγράφος, Γ. Κούγιαλη, Ε. Κωτσαλίδου, Σ. Πετρίκη. *Εγχειρίδιο δραστηριοτήτων για νηπιαγωγούς*. Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας & Θρησκευμάτων, 2008.
- Βλάχος, Αντώνης. «*Το χρέος του φιλοσόφου*. Ηθική. Περιοδικό φιλοσοφίας, (15),» Ιούνιος 2022: 29–34.
- Γεράρης, Ηλίας. «*Παιδαγωγικές θέσεις του Πλάτωνα: Παρουσίαση και κριτική αποτίμηση*, Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.).» *7ο Πανελλήνιο Συνέδριο 10,11,12 Οκτωβρίου 2014*. ISSN 1790-8574.
- Γεωργούλης, Κωνσταντίνος. *Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδήμα, 1994.
- Δεσποτόπουλος, Κ.Ι. *Πολιτική φιλοσοφία του Πλάτωνα*. Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση, 1980.
- Δημαράς, Αλέξανδρος. *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε (Τεκμήρια Ιστορίας)*, τόμ. Ι., Αθήνα: εκδόσεις Εστία, 2005.
- Δήμου, Ραφαήλ. *Η Ιδέα του αγαθού κατά Πλάτωνα*, Αρχείο Φιλοσοφίας και θεωρίας των επιστημών, Αθήνα, 1936.
- Εμμανουηλίδης, Παναγιώτης. *Η Πολιτεία του Πλάτωνα*. Αθήνα: εκδόσεις Μεταίχμιο, 1999.
- Θεοδωρακόπουλος, Ιωάννης. *Εισαγωγή στον Πλάτωνα*. Αθήνα: εκδόσεις Εστία, 2009.
- Καλογεράκος, Ι.Α. Δημητρακόπουλος - Ι. Γ., επιμ. *Φιλοσοφία και παιδεία, τιμητικός τόμος Ιωάννη Γ. Δελλή*. Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg, 2017.
- Καμάρα Αφροδίτη, Λεμπέση Χαρά, Μπατσούλη Παρασκευή, Παλαιοθόδωρος Δημήτρης, Πλουμίδης Σπυρίδων, Σφυρή Αλεξάνδρα, Φραγάκη Ελένη. *Biographies, Οι μεγάλοι όλων των εποχών*. Επιμέλεια: Μαστοράκη Ανδρονίκη, Σφυρή Αλεξάνδρα, Τσιώκου Αλεξάνδρα Γιαγιά Μαριάννα. Τόμ. Ι. Αθήνα: εκδόσεις Δομή, 2010.
- Κίντης, Ανδρέας. *Η ανώτατη παιδεία στην Ελλάδα, Ανατομία σκέψεις για αναδόμηση*. Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg, 1980.
- Λεωνίδας, Γεωργιάδης. *Γνώθι σαυτόν, από τους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους στην αυτοβελτίωση, την προσωπική ανάπτυξη και την ευημερία*. Επιμέλεια: Ντοτσικα Μαρία. Αθήνα: εκδόσεις Ελληνοεκδοτική, 2024.
- Λιαντίνης, Δημήτρης. «*Φιλοσοφία της αγωγής, Η δραματική διάσταση της Αγωγής, Σημειώσεις για τους φοιτητές*.» Αθήνα, 1983.

- Μανιάτης, Γεώργιος Ν. *Φιλοσοφία και Πολιτεία στον Πλάτωνα, Ο Φιλόσοφος Βασιλεύς και η Αριστη Πολιτεία*. Μοντάζ: Μπαλιάτσας Δημήτρης. Αθήνα: εκδόσεις Έννοια Πανεπιστημιακά, 2005.
- Μαραγγιανού -Δερμούση Ευαγγελία. *Θεωρία και φιλοσοφία της παιδείας στην Ελληνική διανόηση, Από την αρχαιότητα έως τον 19ο αιώνα*. Αθήνα: εκδόσεις Ινστιτούτο του βιβλίου - Α. Καρδαμίτσα, 2007.
- . *Πλάτων και Πλατωνικοί*. Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου - Α. Καρδαμίτσα, 2010.
- Μαρκεζίνης Βασίλειος. *Η κληρονομιά της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας στον ευρωπαϊκό πολιτισμό, Επιμέλεια: Σαλίμπα Αλίκη*. Αθήνα: εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2013.
- Ματσαγγούρας, Ηλίας. *Θεωρία και Πράξη της Διδασκαλίας, Η Σχολική Τάξη*. Επιμέλεια: Χαραμής Παύλος. Αθήνα: εκδόσεις Γρηγόρη, 2008.
- Μπαμπινιώτης, Γεωργιος. *Παιδεία, Εκπαίδευση και Γλώσσα, Εκτιμήσεις & Προτάσεις, , Αθήνα:1994, σ.13*. Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg, 1994.
- Ξενοφώντος. *Λακεδαιμονίων Πολιτεία*. Επιμέλεια: Σιδέρη Αλόη. Μετάφραση: Σιδέρη Αλόη. Αθήνα: εκδόσεις Άγρα, 2020.
- Παλληκαρώνα, Μάχη Ηλιοπούλου -. *Φιλοσοφικός λόγος Πλάτωνος Πολιτεία*. Αθήνα: εκδόσεις Καμπανά, 2000.
- Παππά, Έλλη. *Ο Πλάτωνας στην εποχή μας*. Αθήνα: εκδόσεις Κέδρος, 2012.
- Παυλίδης, Περικλής. «Αναζητώντας τους σκοπούς της εκπαίδευσης, Για την επανεξέταση του ιδεώδους της αυτονομίας.» *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, Οκτώβριος- Δεκέμβριος 2006: 99-127.
- Πελεγρίνης, Θεοδόσης Ν. *Λεξικό της Φιλοσοφίας*. Αθήνα: εκδόσεις Πεδίο, 2013.
- Πλάτων. *Πολιτεία (ή Περί Δικαίου)*. Μετάφραση: Φιλολογική Ομάδα Κάκτου. Τόμ. Ι. Αθήνα: εκδόσεις Κάκτος, 1992.
- Πλάτωνος. *Επιστολή('Ζ), Εισαγωγή, μετάφραση και σημειώσεις Ηρώ Ε. Κορμπέτη*. Αθήνα: εκδόσεις Στιγμή, 2007.
- Πλούταρχος. *Βίοι Παράλληλοι, Λυκούργος - Νουμάς*. Τόμ. IV. Αθήνα: Κάκτος, 1992.
- Σακελλαράκη, Καλομοίρα, και Σταύρος Κάπρανος. *Η εκπαιδευτική πολιτική του Πλάτωνα στα έργα «Πολιτεία» και «Νόμοι», Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, 2015(2), 1192-96*. <https://doi.org/10.12681/edusc.358>.
- Σατελέ, Φρανσουά, επιμ. *Η φιλοσοφία, από τον Πλάτωνα ως τον Θωμά Ακινάτη*. Αθήνα: Εκδόσεις Γνώση, 1989.
- Σκουτερόπουλος, Ν.Μ. *Πλάτων Πολιτεία*. Αθήνα: εκδόσεις Πόλις, 2007.
- Σπυροπούλου Δήμητρα., Αναστασάκη Α., Δεληγιάννη Δ., Κούτρα Χρ. & Μπούρας Σ.,. *Τα καινοτόμα προγράμματα στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση: λειτουργική διεισδυτικότητα και βιωσιμότητα. Εκπαίδευση και Ποιότητα στο Ελληνικό Σχολείο, Αθήνα 2008*.

Τζώτζου Μαρία, Πούλου Μαρία, Καραλής Θανάσης & Υφαντή Αμαλία. «. (2022). *Μία 'οικοσυστημική' θεώρηση των αναδυόμενων προκλήσεων στη σχολική εκπαίδευση του 21ου αιώνα-η περίπτωση του ελληνικού δημόσιου σχολείου*. Έρευνα στην Εκπαίδευση, 11(1), 1-17. Doi: <https://doi.org/10.12681/hjre.28412>».

Τσαούσης, Δημήτριος. *Το Ελληνικό πανεπιστήμιο στο κατώφλι του 21ου αιώνα*. Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg, 1993.

Τσώνη, Αναστασία. *Η έννοια της Παιδείας στον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη ως προς τη συγκρότηση ανεπτυγμένης κοινωνίας*. χ.χ. <https://www.filosofia.gr/item.php?id=702>

Χατζηβασιλείου, Γιώργος. *Φιλοσοφία της τεχνητής νοημοσύνης, ένα ταξίδι στο μέλλον*. Επιμέλεια: Τικοπούλου Μάγδα. Αθήνα: εκδόσεις Διόπτρα, 2024.

Χολέβα, Ειρήνη. « *Η έννοια της αγωγής στην Πολιτεία του Πλάτωνος*, διατριβή επί διδακτορία, τμήμα φιλοσοφίας- παιδαγωγικής και ψυχολογίας του Ε.Κ.Π.Α., Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, Αθήνα: 2001, σ.381».

Ηλεκτρονικές Πηγές

- <https://docplayer.gr/104734027-Filosofia-fls-3-platon-didaskon-vasilis-kalfas-apomagnitofoniseis-apo-tin-anoiht-i-omada-foititon-toy-mathimatos-diadiktyako-mathima-sto-mathesis.html>
- https://www.historical-quest.com/108-archive/arxaia-istoria/336-h-agwgi-twn-newnstin-arxaia-sparti.html?srsItd=AfmBOopffgIIY_FaxM5PO45KGNlDdL6-LfMvhTwXg018CRFTPCGuXw2
- <https://www.ime.gr/imeakia/teuxoi/issue01/webpages/page2a.html>
- <https://brewminate.com/formal-and-informal-education-in-ancient-greece/>
- <https://www.pemptousia.gr/2013/01/i-ekpedefsi-ton-filakon-stin-platoni/>
- https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%B3%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%A3%CF%80%CE%B7%CE%BB%CE%B1%CE%AF%CE%BF%CF%85
- <https://www.esos.gr/arthra/73283/neo-orologio-programma-sta-dimotika-apo-neo-sholiko-etos-2021-22-meta-tin-entaxi-ton>
- <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/el/national-education-systems/greece/protobathmia-ekpaideysi>
- <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9B%CF%8D%CE%BA%CE%B5%CE%B9%CE%BFE>
- <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/276374/nomos-1566-1985>

Εικόνα εξωφύλλου

Η ακαδημία του Πλάτωνα, μουσείο της Νάπολης

<https://www.academia.gr/atlantida/lyceum/?p=lemma&id=359&lang=1>

Άρθρα – Διατάξεις

- Υπουργική Απόφαση Αριθμ. 94214/Δ2/2021 ΦΕΚ 3791/Β/13-8-2021
- ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ Αρ. Φύλλου 2338 15 Ιουνίου 2020. Αριθμ. 74181/Δ2